

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2013

Bc. Veronika Hrzánová

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Syndrom CAN se zaměřením na sexuální zneužívání dětí
Bc. Veronika Hrzánová

Diplomová práce
2013

University of Pardubice
Faculty of Arts and Philosophy

Child abuse and neglect focusing on sexual abuse
Bc. Veronika Hrzánová

Master thesis

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Veronika Hrzánová**
Osobní číslo: **H11077**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Syndrom CAN se zaměřením na sexuální zneužívání dětí**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je charakterizovat syndrom CAN z historického hlediska a dle současné právní úpravy. Kromě zanedbávání a tělesného a psychického týrání je práce zaměřena převážně na sexuální zneužívání dětí. Má odpovědět na otázky, jaké jsou projevy syndromu CAN, jeho diagnostika, následky a možná prevence. Praktická část má informovat o četnosti výskytu jednotlivých forem tohoto syndromu dle údajů OSPOD ve Středočeském kraji a hlouběji proniknout do vybraného případu (kazuistika).

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. a kol. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 195. ISBN 80-7169-192-5
- SLANÝ, J. Syndrom CAN. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-474-7
- TAUBNER, V. Nejstřeženější tajemství: sexuální zneužívání dětí. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1996. ISBN 80-85573-72-5
- VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3
- WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0929-5
- FREYD, J. Betrayal trauma: the logic of forgetting child abuse. Cambridge: Harvard University, 1996. ISBN 0-674-06806-8
- LAMB, M. Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses. Chichester: Wiley, 2008. ISBN 978-0-470-51866-3

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce:

28. března 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2013

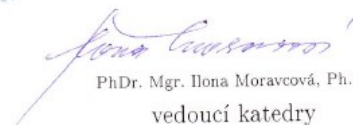

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 25. 3. 2013

Bc. Veronika Hrzánová

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Mgr. Iloně Moravcové, PhD., za velice vstřícnou a laskavou pomoc, kterou mi při psaní diplomové práce poskytovala, a Mgr. Matěji Votroubkovi za jeho cenné rady a doporučení. V neposlední řadě bych své poděkování chtěla věnovat pracovníkům orgánu sociálně-právní ochrany dětí, kteří mi poskytli podklady k vypracování praktické části této práce.

ANOTACE

Práce se zaměřuje na základní charakteristiku týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, s důrazem na sexuální zneužívání a jeho pachatele. Upozorňuje na zvláštní formy CAN, možnosti a překážky prevence i zásady výslechu sexuálně zneužitého dítěte. Nabízí pohled na legislativní úpravu, seznamuje se skutečným případem a informuje o četnosti výskytu CAN ve Středočeském kraji.

KLÍČOVÁ SLOVA

týrání, zneužívání, zanedbávání, sexuální zneužívání, sexuální deviace, domácí násilí

TITTLE

Child abuse and neglect focusing on sexual abuse

ANNOTATION

This diploma thesis focuses on the basic characteristics of child abuse and neglect with emphasis on child sexual abuse and offenders. It points to special types of CAN, in options and limitations of prevention as well as some basic principles of sexual abuse from interviews, in otherwords, from actual victims of abuse. This diploma thesis also examines the legislation in abuse cases and provides a case history for clarity. Its ultimate aim is to highlight the frequency of child abuse cases and also the neglect of minors in Central Bohemia.

KEYWORDS

maltreatment, abuse, neglect, sexual abuse, sexual deviation, domestic violence

OBSAH

ÚVOD	9
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Pojem CAN a jeho charakteristika z historického hlediska.....	13
2. Formy CAN	16
2.1. Týrání	16
2.1.1 Psychické a fyzické týrání	17
2.1.2 Münchhausenův syndrom by proxy.....	25
2.1.3 Domácí násilí	27
2.2 Sexuální zneužívání dětí.....	33
2.2.1 Formy sexuálního zneužívání dětí	33
2.2.2 Rizikové faktory	35
2.2.3 Pachatel sexuálního zneužívání dětí	36
2.2.4 Extrafamiliární a intrafamiliární sexuální zneužívání dětí	41
2.2.5 Nezneužívající rodič	42
2.2.6 Syndrom přizpůsobení sexuálnímu zneužívání	44
2.2.7 Důsledky a projevy sexuálního zneužívání dítěte	45
2.3 Zanedbávání	50
2.4 Zvláštní formy CAN.....	59
3. Prevence.....	63
3.1 Primární prevence	63
3.2 Sekundární prevence	65
3.3 Terciární a kvartální prevence	66
4. Legislativa na poli CAN	76
II. PRAKTICKÁ ČÁST	90
5. Kazuistika	91
5.1 Příběh	91
5.2 Rozbor příběhu	99
6. Výskyt CAN ve Středočeském kraji	103
6.1 Charakteristika Středočeského kraje	103
6.2 Získaná data a jejich rozbor	105
ZÁVĚR	114
POUŽITÉ ZDROJE	117

ÚVOD

Na dětství je nahlíženo jako na bezstarostnou etapu lidského života. Je považováno za období radosti, spokojenosti, poznávání i jistoty vřelé náruče, kterou by dítěti měli nabídnout lidé jemu nejbližší - rodiče. Pro ně by měl být úsměv na tváři dítěte zdrojem radosti, stejně tak pokroky, kterých dosahuje, i první slova, která z jeho úst zazní. Cílem rodičů by mělo být skrze lásku a péči dítěti poskytovanou vytvořit takové rodinné zázemí, do kterého se bude vždy rádo navracet a které pro něj bude domovem a bezpečným útočištěm. V neposlední řadě by svému dítěti měli být vzorem hodným následování. Do budoucího života by ho měli vybavit úctou k druhému, pokorou i respektem.

21. století je však dobou, kdy se něco tak samozřejmého považuje za vzácnost a štěstí. Ne každé dětství je protkané láskou a něžnou péčí. A právě to je tématem mé práce. Když se domov změnil v peklo, když lásku střídá pohrdání a pohlazení kruté rány.

O týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (dále jen CAN) byly napsány tisíce stránek textu a leckdo by mohl namítat, že je zbytečné na toto téma cokoliv dalšího psát. Nemyslím si to. Jedná se o velice závažný společenský jev, který se v průběhu doby mění a vyvíjí. Na novou situaci je nutné reagovat a seznamovat veřejnost s novými poznatky. Situace ve společnosti navíc ukazuje, že mezi lidmi existují o CAN mnohé mýty. Ty vytváří jak média, tak lidé sami přijímáním informací bez jejich racionálního zhodnocení. Vytváří si mylné představy, které neodpovídají skutečnosti, časem silně zakořeněná a jsou značnou překážkou v účinné prevenci nepřiměřeného zacházení s dětmi. Není to ale jen neznalost skutečností s CAN spojených, co boj proti němu ztěžuje. Přehlížení či bagatelizace tohoto jevu a lhostejný přístup lidí je podhoubím pro jeho rozvoj. Dalo by se říct, že společnost čelí takovým negativním společenským jevům, které sama svým postojem a chováním produkuje.

Tato práce nemá být jen strohým parafrázováním jiných autorů. Svůj účel splní tehdy, podnítí-li čtenáře alespoň k hlubšímu zamyšlení nad tímto tématem. Čtenáře k tomu vedu jednak otázkami, které si na několika místech kladu a nad kterými uvažuji, dále snahou vyvrátit některé ze společensky zakořeněných mýtů o CAN a v neposlední řadě i pojetím celé práce, kterou strukturuji v jistých ohledech jinak než je ve většině odborných publikací obvyklé. Snažím se o logické členění, které poukáže na souvislosti, které by čtenář možná ani nepředpokládal.

Práci člením na část teoretickou a praktickou.

První kapitolu teoretické části nemohu začít ničím jiným než vysvětlením základního pojmu CAN, které se vyskytuje již v samotném názvu mé práce. Stručná charakteristika CAN z historického hlediska má poukázat na to, že týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je jak historicky, tak socio-kulturně podmíněný jev. V každé době a kultuře však na sebe bere jinou podobu a chce-li někdo tento jev zkoumat, musí vzít nezbytně všechny kontexty v potaz.

Druhou kapitolu věnuji jednotlivým formám CAN. Uvádím nejen jejich definice, ale i rizikové faktory, projevy a důsledky. Bez povšimnutí nenechávám ani obranné mechanismy, které dítěti sice „pomáhají“ nepříznivou situaci překlenout, ale v delším časovém horizontu mohou být zcela destruktivní.

Münchhausenův syndrom v zastoupení a domácí násilí jsou další dvě témata, ke kterým směřuji svou pozornost. Upozorňuji na to, že i za péčí, která se na první pohled jeví jako bezchybná a starostlivá, se skrývá týrání, a že domácí násilí není jen záležitostí partnerů. Objasňuji též, proč týraný partner často nevyhledá pomoc, a upozorňuji tak na to, že kritika takového jednání, která z úst lidí zaznívá, není namístě.

Více prostoru věnuji sexuálnímu zneužívání dětí, na které ve své práci kladu důraz. V myslí čtenáře se snažím vyvrátit představu o „typickém“ pachateli takto motivovaných činů a upozorňuji na některé mylné představy, které v myslí mnohých lidí panují. Rozlišuji sexuální zneužívání vně a uvnitř rodiny, vysvětluji jeho dynamiku i postoj nezneužívajícího rodiče.

Po zanedbávání dětí seznamuji čtenáře ještě se zvláštními formami CAN: se zneužíváním, nikoliv však sexuálním, se sexuální turistikou a s obchodováním s dětmi.

Předposlední kapitolu teoretické části věnuji nezbytné prevenci a opět zdůrazňuji, jak důležitý je postoj veřejnosti. Věnuji se systémovému týrání, detekci CAN, jeho diagnostice a výsledku zneužitého dítěte.

Teoretickou část uzavírám pohledem na právní stránku věci. Nezabývám se však skutkovými podstatami jednotlivých trestných činů, jako mnozí autoři, ani tím, jaké tresty a v jakých intencích jsou pachatelům za týrání, zneužívání či zanedbávání dětí ukládány. Ukazuji naopak, jak široká tato problematika může být. Po úvodním seznámením se základními právními dokumenty se zamýšlím nad problematikou prenatálního CAN, umělého přerušení těhotenství či odmítnutí zdravotní péče pro dítě z náboženských důvodů. Poukazuji na zákonný institut vykázání násilné osoby ze společného obydlí, neboť mnoho lidí o této možnosti neví, nebo se jen bojí tak zásadní krok udělat.

Ukázka soudních rozhodnutí, kterými text doplňuji, má demonstrovat to, jaké podoby na sebe CAN v praxi bere.

V praktické části se věnuji případu chlapce, který byl svou matkou a nevlastním otcem podroben krutému zacházení. Čtenáře nejprve seznamuji s jeho příběhem a následně shrnuji rizikové faktory, důsledky i další skutečnosti tohoto případu, a to s ohledem na poznatky vyplývající z teoretické části.

Chtějí-li lidé čelit nějakému jevu, musí se s ním nejprve nejen seznámit a porozumět mu, ale měli by též vědět, jak frekventovaný je. Svou práci proto zakončuji přehledem četnosti výskytu CAN ve Středočeském kraji v roce 2011. Grafy znázorňují nejen celkový počet dětí zasažených CAN, ale informují i o nejčastějších formách, oznamovatelích a pachatelích těchto činů, stejně tak o sociálním prostředí dítěte, negativních dopadech CAN na něj a přijatých opatření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Pojem CAN a jeho charakteristika z historického hlediska

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je zkráceně označováno jako CAN (z angl. Child Abuse and Neglect). Je tím myšleno „*jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt*“.¹ Soubor negativních důsledků takového jednání, spočívající v „*poškození tělesného, duševního i společenského stavu a vývoje dítěte*“², se označují jako syndrom CAN.

Z této definice je zřejmé, že CAN, resp. jeho obsah má nejen svůj historický vývoj, ale je podmíněn i socio-kulturně. Je odrazem změn v postavení dítěte v dějinách lidstva i v hodnotové orientaci lidí a značnou roli sehrává též náboženské vyznání, porozumění světu a životním zákonitostem.

Dalo by se říct, že lidstvo ušlo velký kus cesty. Od shazování dětí ze skal, jejich vraždění a rituálního obětování po aktivity na mezinárodní úrovni a přijímání mezinárodních dokumentů k ochraně dětí a zajištění jejich práv. Jak ale upozorňuje Slaný³, bylo by chybou označit některá jednání lidí v dávných dobách očima dnešní doby za „vraždu“ dítěte. Často totiž takové jednání nebylo výrazem projevu agrese vůči němu. Bylo vedeno tehdejším chápáním světa, náboženstvím a snahou získat přízeň božstva. Jindy bylo usmrcování dětí motivované potřebou regulovat počet obyvatel nebo zabránit případné mstě v období válek. Dětská práce, prožité válečné hrůzy, nemoci a hladomory, znásilnění či přihlížení násilí páchaného na rodičích je jen zlomek toho, čemu děti v historických dobách často čelily a co by každý v dnešní době bez váhání za CAN označil.

Zacházení s dítětem je nezbytné hodnotit nejen v historickém kontextu té které doby, nýbrž i v kontextu kulturním. Tak i v dnešní době je možné najít státy, ve kterých je právě z důvodu kulturních odlišností naprosto běžné to, co by v naší zemi bylo označeno za nejzávažnější formy týrání a sexuálního zneužívání. Ba co víc, málokdo by uvěřil tomu, že se takového jednání lidé ve 21. stol. vůbec dopouštějí. Např. tzv. iniciační rituály (zejména v afrických zemích) zahrnují širokou paletu jednání včetně takových, která jsou dle

¹ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 24.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 593.

³ SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 7-13.

mezinárodních organizací v rozporu se základními lidskými právy, jakým je např. právo nebýt mučen a podroben nelidskému a ponižujícímu zacházení (např. ženská pohlavní mutilace či chlapecká obřízka).⁴

Lze říct, že CAN je staré jako lidstvo samo a není dějinné epochy, kdy by děti nebyly nějakým způsobem týrány, zneužívány či zanedbávány. Formy takového jednání však byly značně proměnlivé a ty nejkrutější způsoby byly postupně nahrazovány „mírnějšími“ formami. Rituální obětí se nestávalo dítě, místo něj bylo obětováno zvíře. Někdy nebylo dítě usmrceno, ale ponecháno svému osudu, odloženo či puštěno po proudu řeky. Od 12. stol. byly děti odkládány do toren klášterů, značných změn doznala v průběhu doby i původně přísná výchova dětí, užívající tělesné tresty, a dětská práce byla na přelomu 18. a 19. stol. vymezena zákonnými mantinely.

Cílené a systematické snahy o potlačení neadekvátního zacházení s dítětem, vyburcování odborné i laické veřejnosti a koneckonců i porozumění tomuto jevu se však datují až od roku 1883, kdy v Liverpoolu (o rok později i v Londýně) vznikla Národní společnost prevence proti krutostem na dětech. Viditelné známky na těle dítěte zanechává především fyzické násilí a není proto divu, že to bylo právě tělesné týrání, čemu odborníci věnovali svou pozornost nejprve. Již v samém počátku rozlišovali špatné zacházení či násilí a nedostatečnou péči o dítě, tedy týrání aktivní a pasivní povahy. Klíčovou se stala roku 1953 práce amerického lékaře Silvermana, který si všiml, že ne všechna zranění dítěte lze označit za nešťastné náhody a úrazy. Popsal syndrom poranění dítěte, které není zaviněno úrazem (angl. Non-Accidental Injury), nýbrž úmyslným poškozením v rámci krutého zacházení. O sedm let později publikoval svou práci pediatr C. H. Kempe. Jeho článek na téma „Syndrom bitého dítěte“ (angl. The Battered Child Syndrome) měl upozornit na nezbytnost nebýt k takto závažným jednáním lhostejný. Jeho počín měl odezvu jak mezi odborníky, tak i širokou laickou veřejností. Lidé začali být vůči násilí na dětech vnímavější a změny nastaly i na poli legislativy, kdy byly přijímány zákony o povinnosti hlásit týrání dětí. Jak se prohlubovaly poznatky o tělesném týrání dětí, ukázalo se, že ty trpí též psychicky. Obsah CAN se rozšířil, nyní o týrání psychické. Odborníci opět rozlišovali mezi psychickým týráním aktivní a pasivní povahy. Od pasivního týrání byl již jen krůček k definování druhé ze základních

⁴ Blíže k historickému a kulturnímu kontextu týrání, zneužívání a zanedbávání dětí: SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 7-13. KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 10-17. VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 29-32. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 12-14, 95-96, 154-159, 192-193. WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 19-31.

forem CAN, a to zanedbávání. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století se obsah CAN rozšířil o svou poslední formu, sexuální zneužívání, a roku 1977 byla založena mezinárodní společnost ISPCAN (The International Society for Prevention Child Abuse and Neglect), zabývající se prevencí CAN.⁵

⁵ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 9-10. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 15-19.

2. Formy CAN

Neadekvátní zacházení s dítětem a péče o něj může mít mnoho podob.

V současné době jsou notoricky známé tři skupiny jednání, která dítě poškozují. **Týrání** (fyzické a psychické), **zneužívání** a **zanedbávání**.⁶

Každé z těchto jednání, označované jako formy CAN, se vyznačuje některými specifickými příčinami, resp. rizikovými faktory, projevy a důsledky, které takové jednání na dítěti zanechá. Hranice mezi jednotlivými formami však není nikterak ostrá. Mnoho z nich se prolíná, některé mohou být důsledkem jiné, další naopak příčinou. Některé jsou s jinými těsně spjaty a i praxe nasvědčuje tomu, že se v jednotlivých případech vyskytují velice často současně.

Situace ve společnosti navíc ukazuje, že doposud uváděné formy CAN nejsou definitivní a že dítě je ohrožováno daleko více, čím dál častěji a různými způsoby, než se doposud předpokládalo. K rozvoji CAN přispívá nejen nárůst sociálně-patologických jevů ve společnosti, ale paradoxně i její rozvoj. Závislosti, sektářství, domácí násilí či takřka neomezený přístup k internetu. To je jen zlomek toho, co představuje vážné ohrožení pro dítě.

Vzhledem k náročnosti celého tématu není možné všechny formy CAN a zdroje nebezpečí v této práci uvést a podrobně se zde jimi zabývat. Spíše je důležitější mít neustále na paměti, že do budoucna je možné očekávat nárůst dalších jednání, která bude možné pod CAN zahrnout. Že dítě ohrožuje i to, co se na první pohled může zdát, že se ho vůbec netýká. Že pod obětavou péčí rodiče může být skryto jeho trýznění a že k boji proti CAN může, resp. měl by přispět každý.

V následující části textu se budu pro přehlednost držet základního rozdělení CAN do třech základních forem tak, jak jej autoři většinou uvádějí. Vzhledem k zaměření své práce se budu věnovat především jim. Dotknu se však i jiných témat, kterým je v souvislosti s CAN věnována menší pozornost, než jakou by si dle mého názoru zasloužila.

2.1. Týrání

„Týráním se rozumí zlé nakládání s jinou osobou, které se vyznačuje především vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, dále určitou trvalostí a konečně tím, že osoba, jež je takovému

⁶ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 19.

*jednání vystavena, ho pociťuje jako těžké příkoří. Týrání nemusí mít jen povahu fyzického násilí, ale může spočívat i v působení psychických útrap.*⁷

*„Týráním může být i trestání svěřené osoby za porušování různých příkazů či zákazů, za neplnění povinností apod., avšak to pouze za podmínky, že jde o trestání výrazně nepřiměřené, ponižující, surové či jinak vážně zasahující do psychické a fyzické integrity svěřené osoby.*⁸

*„Za týrání lze považovat také vědomé opomenutí povinné péče, jestliže svěřená osoba vzhledem ke svému věku není schopna se o sebe sama postarat, např. neposkytování přiměřené stravy dítěti v kojeneckém věku.*⁹

Definice týrání, přijatá Nejvyšším soudem především pro potřeby soudní praxe, shodně s některými autory¹⁰ rozlišuje týrání fyzické a psychické. Navíc jako oni zdůrazňuje, že k týrání dochází nejen aktivním jednáním, ale i opomenutím, tedy nekonáním. Týrání tak může nabývat jak **aktivní**, tak **pasivní** povahy.

Pasivní povaze týrání věnuji pozornost na jiných místech této práce.¹¹ Zde se zaměřuji na týrání aktivní povahy.

2.1.1 Psychické a fyzické týrání

Asi žádné jiné formy CAN neprostupují ostatními tak, jako právě týrání. Psychické týrání stojí snad na pozadí každého nepřijatelného jednání s dítětem a i ostatní formy CAN, tematicky zařazené do dalších kapitol, znaky fyzického týrání, resp. jeho možných důsledků zcela jistě naplňují.

Tuto kapitolu proto otevírám právě psychickým týráním dítěte, protože asi není formy CAN, která by s ním nebyla spojena.

Psychické týrání

Psychické týrání dítěte lze definovat jako „*zneužití psychické nadřazenosti a moci dospělého nad komplementárně podřízeným a závislým jedincem.*“¹² Na první pohled není zřejmé a většina případů proto zůstává neodhalena. Ztížené je i jeho dokazování v případě soudního projednávání věci.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 8. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1048/2008.

⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1558/2011.

⁹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 6 Tdo 452/2010.

¹⁰ Srov. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 19.

¹¹ Srov. kap. 2.1.3 a 2.3 této práce.

¹² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 593.

Mnoho lidí má tendenci psychické týrání oproti fyzickému bagatelizovat. Příběhy, které píše sám život, by mohly jejich názor změnit.¹³

Kromě ignorování a odmítání dítěte (pasivní formy psychického týrání) se jedná zejména o:¹⁴

- pohrdání dítětem - časté kritizování, ponižování, nadávání a zesměšňování;
- srovnávání dítěte s druhým rodičem („Když se na tebe podívám, vidím tvou matku.“) nebo sourozencem;
- kladení vysokých nároků na dítě, které není schopné splnit - zejména co se týče školní úspěšnosti či vyniknutí v činnosti, kterou rodiče považují za atraktivní;
- citové vydírání („Copak tohle vysvědčení můžeme někomu ukázat? Vždyť bychom se museli stydět!“);
- nepřiměřené zatěžování domácími pracemi či péčí o mladšího sourozence;
- terorizování - zejména vyvolávání strachu¹⁵.

¹³ „...v blíže nezjištěné době, nejméně však od září 2006 do 28. 9. 2009...v místě bydliště..., ale i na jiných místech, bezcitně působila na psychiku své nezletilé dcery, a to zejména tím způsobem, že jí hrubě vulgárními výrazy nadávala, vyžadovala naprostou poslušnost a splnění příkazů okamžitě, ukládala neúměrné množství úkolů, při jejich nesplnění ale i jinak ji nepřiměřeně trestala, a to například vyhozením z bytu za dveře, zavřením ve sklepě nebo bitím vařečkou, v důsledku čehož měla nezletilá podlitiny na nohou, dále na ni ve zvýšené míře hlasitě křičela a vyhrožovala jí, v důsledku neurotizace při křiku matky nezletilá zvrací a v důsledku tohoto jednání byl u nezletilé diagnostikován strach z matky, pasivita, závislost a snaha zavděčit se matce, vyhýbání se a strach z komunikace s okolím, vyhýbání kontaktům, nesdíllost a strach o týrání mluvit, uzavřenost, tenze, opoždování vývoje v oblasti emocí a citů, sociálního vývoje, lhaní matce, neposlušnost výhradně vůči matce, trvalý smutek, nejistota a snížené sebevědomí...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1627/2010. „...nejméně od počátku roku 2008 do 5. 2. 2009...z malicherných či neúměrných důvodů vulgárně nadával své nezletilé dceři a opakovaně ji z těchto důvodů bil, přičemž jí opakovaně způsobil drobnější poranění, především modřiny, po řadu měsíců jí zakazoval vycházet z bytu ven s výjimkou krátkého venčení psa, doprovodu nezletilého bratra či docházky do školy, bránil jí v přístupu k počítačům umístěným v bytě i v případech, kdy se měla s jejich pomocí připravovat na výuku, zakazoval jí číst či pořizovat knihy, zveličoval její prohřešky, omezoval ji na školních i mimoškolních aktivitách, bagatelizoval a opomíjel její výhrady k nepřiměřenému zacházení, vyhrožoval jí, že jí neumožní pokračovat po skončení základní školy ve studiu, a na důkaz svého tvrzení jí roztrhal vysvědčení i přihlášku na střední školu, a takto jednal, přestože s nezletilou nebyly ve škole ani doma žádné vážné studijní ani výchovné problémy, a jeho jednání vedlo k tomu, že se poškozená pod tímto vlivem začala různými předměty sebepoškozovat řeznými ranami na obou předloktích...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010.

¹⁴ SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 24-26. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 146-147. BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 11-18. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 65.

¹⁵ „...nejméně od září 2002 do 12. 9. 2004...fyzicky i psychicky týral syna své družky...tím způsobem, že ho surově byl pěstmi po celém těle, kopal do něj, bil ho vařečkou a koženým páskem a hrubě mu nadával, což vyvrcholilo dne 12. 9. 2004 v 02:00 hod., když nezletilého opět fyzicky napadl, dal mu pěstí do obličeje, mířil na něho plynovou pistolí, vyhrožoval mu, že ho zabije, kopal do něho, bil ho pendrekem a vařečkou, čímž nezletilý utrpěl četné pohmožděny po celém těle, pro které byl hospitalizován na dětském chirurgickém oddělení...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 Tdo 340/2006.

Samotnou kapitolu by v případě psychického týrání mohl tvořit rozvod rodičů. Dítě se ocitá mezi mlýnskými kameny a o tom, že je psychicky týráno, není pochyb. Rodiče si často neodpustí jízlivou poznámku na účet bývalého partnera, z obavy, že dítě ztratí, se uchylují k citovému vydírání a zasaženo může být dítě i terorizováním rodičem, který se cítí být celou záležitostí poškozen.¹⁶

Fyzické týrání

Fyzické násilí vůči dítěti může mít mnoho podob a i autoři se omezují jen na výčet nejčastěji se vyskytujících. Do fyzického týrání aktivní povahy patří bití dítěte, ať již rukou či jinými předměty, kopání do dítěte a třesení s ním (obzvláště u malých dětí). Velice často se vyskytující je opaření, pálení, dušení, škracení, topení či trávení dítěte, vytrhávání vlasů, tahání za uši, svazování a poutání.¹⁷

Smutnou realitou je, že mnozí rodiče považují toto jednání za zcela běžné¹⁸ a řadí ho mezi obecně užívané výchovné prostředky¹⁹.

Je sice pravdou, že hranice mezi tělesným trestáním dítěte, jako obecně akceptovaného výchovného prostředku, a jeho týráním je velice křehká, nicméně v takto závažných případech byla zcela jistě překročena.

Mnoho lidí se potom oprávněně ptá, kde ona hranice je. Snaha o její vymezení zaměstnává odborníky i na mezinárodní úrovni. Výbor pro práva dítěte OSN ji určuje následovně: „**Tělesné trestání dětí se stává tělesným týráním tehdy, je-li trest prováděn za pomoci předmětů (vařečka, řemen, vodítko na psa atd.), nebo na citlivou část těla (hlava,**

¹⁶ Více k problematice rozvodu rodičů: ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 24, 47-52.

¹⁷ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 146. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 41-42.

BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 11-18.

¹⁸ „...nejméně od dubna 2009 do 3. 12. 2009...společným jednáním fyzicky týrali svého syna D. D., a to zejména nepřiměřeným bitím, připevňováním připínáček na paty a hladem, čímž mu způsobili různá bolestivá zranění jako hematomy, oděrky, natržení ucha, krvácení z pat a těžkou podvýživu. Podle těchto zjištění obvinění jednali úmyslně, považovali své jednání za běžné, trestali poškozeného i za domnělé přestupky, zacházeli s ním s obzvláštní hrubostí a bezcitností, ačkoli z jeho projevů pláče, strachu, ukryvání do skříně, po stůl apod. jim byla zřejmá nepřiměřenost jejich jednání, které vedlo k tomu, že u poškozeného vznikl syndrom týraného dítěte.“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. 11. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1448/2011.

¹⁹ „...obviněný J. B. jako druh P. L., s nímž žil ve společné domácnosti a podílel se na péči o její nezletilé děti Z., J., V., J., a P., v době od jara 2002 do 26. 4. 2004 působil dětem psychické a fyzické útrapy tím, že jim vulgárně nadával a urážel je, opakovaně je nepřiměřeně trestal zejména dlouhodobým klečením s předpaženými rukama, hladověním, bitím rukou a páskem, tzv. hlavičkami a kopáním, čímž jim způsoboval rozsáhlé hematomy na těle, hlavě a obličejích a narušil jejich psychický vývoj, zejména emocionální vývoj a citované zranění s možností narušení a poškození jejich života i v době dospělosti.“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. 8. 2006, sp. zn. 7 Tdo 870/2006.

bříško, oblast pohlavních orgánů, dlaně a plochy nohou) nebo **když po ranách zůstávají na těle stopy, např. otoky, modřiny, škrábance.**”²⁰

Nemyslím si, že je tato definice příliš šťastná. Snaha o jakékoli dogmativní vymezení čehokoli značně zužuje oblast aplikace. Ptám se, jak nazírat na ty případy, kdy jednotlivé ataky intenzity týrání podle výše zmíněné definice Výboru OSN nedosahují?

S touto otázkou se vypořádal Nejvyšší soud, kdy v jednom ze svých usnesení zdůraznil: **„Jednotlivé dílčí akty jednání pachatele, jsou-li posuzovány izolovaně samy o sobě, nemusí být nutně příliš závažné. Podstatné je, že vyššího stupně hrubosti a bezcitnosti dosahují v kontextu daném konkrétními okolnostmi, za nichž k nim dochází, svou povahou, návazností, četností, opakováním, stupňováním, charakterem vzájemného vztahu pachatele a týrané osoby apod. Jsou-li jednotlivé dílčí akty jednání pachatele nazírány v těchto souvislostech a zejména pak jako jeden celek, reálně přichází v úvahu, že celé jednání pachatele vyznívá z hlediska stupně hrubosti a bezcitnosti mnohem závažněji, než když jsou jednotlivé akty jednání pachatele hodnoceny odděleně či samostatně.**“²¹

Právě toto, co Nejvyšší soud pronesl, je podle mě klíčem k celé problematice. Neztotožňovat fyzické týrání dítěte jen s takovým jednáním, které na jeho těle zanechává viditelné rány, a posuzovat celou situaci v kontextu všech okolností.

Tělesné trestání dětí je natolik palčivé téma, že rozděluje společnost minimálně na dva tábory. Jedni se zasazují o absolutní zákaz tělesného trestání, druzí, jako já, argumentují např. tím, že plácnutí dítěte přes „zadek“ na přechodu pro chodce udělá pravděpodobně větší službu než pětiminutová přednáška o tom, že pod kola jedoucího auta by se skutečně rozbíhat nemělo. Mezi trestáním „z lásky“ při dodržování zásad účinného trestání²² a fyzickým týráním dítěte nelze klást rovnítko.²³

²⁰ INFORMAČNÍ A VZDĚLÁVACÍ PORTÁL ŠKOLSTVÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. *Aktivní tělesné týrání* [online]. © 2003 - 2013 [citováno 2013-2-15]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejvyajejichprevence/tyranizneuzivaniazandedbavani2007dospelych/fyzicketyranizneuzivaniazandedbavani/13651.aspx>.

²¹ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 8. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1048/2008.

²² Blíže k této problematice: KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2006.

²³ „...nejméně od září 2007 do 5. 2. 2010...porušoval svou povinnost pečovat o svého nevlastního syna... tím způsobem, že za výchovné prohřešky jej opakovaně nepřiměřeně přísně fyzicky trestal tím, že ho bil i páskem a kabelem přes záda, hýždě a nohy, nutil nezletilého klečet na hrachu, v důsledku čehož měl nezletilý na těle hematomy, přičemž dne 5. 2. 2010 poté, co přišel do školy pouze v pyžamu, byl umístěn v Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 2. 2012, sp. zn. 4 Tdo 170/2012.

Absolutní zákaz tělesných trestů, stanovený v právních řádech některých států,²⁴ bez posílení primární, resp. sekundární prevence, neváhám označit za zcela absurdní. I staré pořekadlo praví, že kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde. Pouhé omezení prostředků, kterým je páčáno zlo, ještě nevede k jeho vymizení.

Rizikové faktory

Týrány nejsou všechny děti a týrajícími se nestávají všichni rodiče. Nabízí se otázka, co způsobuje, že se rodiče k týrání uchýlí a děti se stanou jeho obětí.

Praxe ukazuje, že některé děti a dospělí jsou více než jiní disponováni k tomu být týranými dětmi, resp. týrajícími rodiči.

Za rizikové faktory na straně dospělého je možno považovat:²⁵

- zkušenost týrání z vlastní rodiny (tzv. kruhová kauzalita);
- agresivitu, nízkou frustrační toleranci či psychické onemocnění;
- citovou plochost a bezohlednost;
- závislost na návykových látkách či uznávání specifického životního stylu (např. členství v náboženských sektách);
- nepřipravenost na rodičovskou roli (mladí a nevyspělí rodiče);
- potřebu moci nad dítětem jako kompenzace vlastní nejistoty a nízkého sebehodnocení.

Rizikovými a týráním ohrožené děti jsou zejména:²⁶

- děti nechtěné;
- děti, které dospělé vyčerpávají, dráždí a jejichž chování je pro okolí nesrozumitelné;
- děti obtížně vychovatelné (impulzivní, neklidné, s obtížným temperamentem) či takové, které nenaplnují očekávání svých rodičů (nejsou hezké, trpí postižením, mají snížené rozumové schopnosti či nevynikají v oboru podle přání rodičů).

²⁴ Znamou evropskou zemí, ve které je tělesné trestání dětí nejen morálním, ale i právním prohřeškem, je např. Švédsko. I v České republice byly zaznamenány snahy tělesné trestání dětí právně vymezit, nejlépe zcela zakázat. Kampaň v roce 2008, jejíž představitelkou byla tehdejší ministryně Džamila Stehlíková, dle mého názoru směřovala dvě zcela rozdílné situace, a to tělesné trestání a tělesné týrání dítěte. Mnohem účelnější by dle mého názoru bylo čas, energii i finanční prostředky věnovat na smysluplnější aktivity a projekty, které by rodiče seznamovaly s možnostmi, jak situace, ve kterých k trestání dětí často dochází, konstruktivně řešit.

²⁵ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 107-111. SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 16-18. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 594-596.

²⁶ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 107-111. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 594-596.

Situačními faktory, které výše zmíněná rizika zintenzivňují, jsou podle Slaného²⁷ např.:

- stresová situace;
- alkoholová či drogová intoxikace;
- partnerské neshody²⁸;
- špatná finanční situace, kterou rodina vnímá jako značně zátěžovou.

Důsledky a projevy

Týrání je samo o sobě pro dítě velice zátěžovou situací. Není dostatečně citově akceptováno a strádá i v oblasti svých biologických potřeb, neboť mu týrání způsobuje značnou bolest a závažná poranění. Konečné důsledky týrání závisí především na věku dítěte, délce, formě a intenzitě týrání a osobě, která ho týrá. Obecně lze říct, že důsledky budou o to závažnější, čím je dítě mladší a když jsou týrajícími ti, na kom je dítě závislé.²⁹ V některých případech je fyzické násilí vůči dítěti natolik kruté, že končí jeho smrtí nebo závažným postižením.

Projevům a důsledkům týrání se podrobně věnuje Krejčíková a Vágnerová, vědomy si toho, že týrajícími jsou většinou vlastní rodiče dítěte.

Krejčíková³⁰ upozorňuje na to, že týrané dítě se může projevovat jak velice agresivně, tak apaticky s agresivními výbuchy jen ve specifických situacích. Může být neklidné, hyperaktivní, za což je většinou opět trestáno. Důsledek týrání je potom i jeho příčinou. V opačném případě je dítě spíše pasivní, není schopné prožívat radost, neprojevuje emoce a viditelně nereaguje ani na bolest. Záchvaty zlosti přicházejí náhle, bez varování.

Chování je u týraných dětí značně ambivalentní, neboť touží po tělesném kontaktu, který ale zároveň odmítají. Jsou odtažití, vztahovační, vůči okolí ostražití (tzv. „ztuhlá ostražitost“) a k člověku přistupují stylem „jeden krok dopředu, dva dozadu“.³¹

Pro okolí je proto jejich chování značně nesrozumitelné, ale má racionální základ. Když mu ubližovali vlastní rodiče, co může čekat od cizích lidí? V důsledku týrání nenabylo

²⁷ SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 16-18.

²⁸ V této souvislosti je známý tzv. Medein komplex, kdy partneri netrestají jeden druhého přímo, ale prostřednictvím svého dítěte, kterému ubližují. Paralelu lze najít i v antické mytologii, kdy Médeia, z důvodu nenávisti k Iásónovi, zabila oba jejich syny.

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 611-617.

³⁰ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, s. 213-214.

³¹ Tamtéž.

pocit základní důvěry ve svět a vše se mu proto jeví nebezpečné a ohrožující. Může mít tendenci zcela se izolovat, náhradní zdroj podnětů najít v autostimulaci a zraňovat samo sebe.³²

Horší školní výsledky týraných dětí nejsou většinou důvodem jejich nízkých rozumových schopností, ale nedostatkem motivace a nízkým sebevědomím. Subjektivně má zcela jiné problémy a bezvýjimečně se ztotožnilo s názorem rodičů, prezentovaným jejich chováním k němu, že je opovržením hodné a zcela bezvýznamné. Negativně hodnotí samo sebe, nevěří ve své schopnosti a jeho sebepojetí se zpravidla nemění ani v pozdějším věku. Akceptuje degradující chování vůči sobě, přijímá podřadné role a snadno se stává obětí zneužívání. V některých případech naopak může jeho pocit méněcennosti kompenzovat agrese ke slabším, což ovlivní nejen jeho roli jako partnera, ale i rodiče. Ke svému dítěti se bude pravděpodobně chovat tak, jak se k němu chovali jeho vlastní rodiče (tzv. transgenerační přenos). Možná je ale i zcela opačná situace (někdy označována jako „syndrom Batmana“), kdy se jedinec od jakéhokoli násilí zcela distancuje a svým dětem poskytuje lásku, porozumění a potřebnou péči, které se od vlastních rodičů nedočkal. K tomu je ale nezbytné, aby zažil pozitivní korektivní zkušenost^{33 34}.

To, zda má v této těžké době, kdy je týrání podrobena, někoho, na koho se může obrátit a najít u něj nejen porozumění, ale i ochranu, je nesmírně důležité. Většinou se tak bohužel nestává. Z dosud napsaného vyplývá, že chování týraného dítěte je pro okolí nesrozumitelné a dítě je ve většině případů spíše odmítané, popř. trestané za své nevhodné chování. Týrají ho jeho nejbližší a dítě se s celou situací musí vypořádat samo.

Není však na takové vývojové úrovni, aby jednání rodičů dokázalo správně interpretovat. Jejich násilí se snaží porozumět a často ho vysvětluje svou vlastní nedokonalostí: je trestáno, protože s ním rodiče nejsou spokojeni. Strach z toho plynoucí, že může být vlastními rodiči zavrženo, pokládá Vágnerová dokonce za horší než bolest, kterou trpí. Poukazuje také na to, jakou roli v celé situaci mohou sehrát obranné mechanismy. Těm budu věnovat zbývající řádky této kapitoly, opět s odkazem na již zmiňovanou autorku. Jako

³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 611-617.

³³ Pozitivní korektivní zkušenost může jedinci poskytnout jak jeho blízké, tak i širší sociální okolí. Jedná se o přijetí, akceptaci, porozumění, získání pomoci a možnosti vytvořit si citový vztah s jiným člověkem.

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 611-617.

jedna z mála autorů se totiž touto problematikou zabývá podrobněji a dle mého názoru velice přehledně a srozumitelně.³⁵

Dítě je na svých rodičích závislé a jako každý potřebuje být milováno a mít své rodinné zázemí. Odsouzením a zavržením svých rodičů by o to přišlo. A to nechce. Fakticky sice svými rodiči milováno není a o harmonickém, bezpečném rodinném prostředí řeč také být nemůže, ale pro dítě je důležitá alespoň iluze toho, že tomu tak je. Na druhou stranu se však potřebuje zbavit bolesti, kterou mu způsobují. Dostává se tak do neřešitelné situace, kterou vzhledem ke svému věku a závislosti na rodičích není schopno zvládnout jinak než pomocí obranných mechanismů. I když je dokáže málokdo pochopit, dítěti „pomáhají“ celou situaci překlenout.³⁶

Podle Vágnerové³⁷ může dítě týrání zvládat:

- **popřením** - dítě popírá, že je týráno. Udržuje si tak iluzi milovaného dítěte a rodinného zázemí. Důvodem může být nejen tendence ochránit své rodiče, ale i obava před dalším násilím, pocity studu či ponížení.
- **přijetím role špatného dítěte** - chování rodičů ospravedlňuje a trest přijímá jako oprávněný. Zasloužilo si ho.
- **lpěním na týrajících rodičích a aktivní obrannou strategií** - právě tato strategie je častým kamenem úrazu při odborné intervenci. Názor, že se dítěti uleví, bude-li z rodiny odebráno, dítě v žádném případě nemusí sdílet. Naopak tím může být velice vážně zasaženo. Jeho potřeba citového přijetí se zintenzivňuje, dožaduje se pozornosti a důkazu toho, že je milováno.
- **znovuprožitím negativního zážitku** - týrané děti mají tendenci si násilné ataky připomínat. Činí tak buď na symbolické úrovni, kdy zážitek esteticky ztvárňují, kreslí ho nebo celou situaci přehrávají. I skutečné znovuprožití bolesti však dítěti do jisté míry pomáhá. Nevědomě své rodiče provokuje, ti ho opět zbíjí a dítěti tyto nové zážitky umožňují zaujmout k celé situaci zcela jiný postoj.
- **identifikací s agresorem** - bude-li se chovat stejným způsobem jako on, bude také tak mocný a nebude se již muset bát. Problém je v tom, že je dítě v tomto případě bezohledné a agresivní zpravidla vůči všem ve svém okolí.

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž.

V praxi není bohužel vzácný ani další z obranných mechanismů, který Vágnerová nezmiňuje, a to je **únik**. Někdy dítě celou situaci vyhodnotí jako natolik zátěžovou a bezvýchodnou, že jediné řešení nalezne v útěku z domova³⁸, někdy dokonce i v ukončení svého života³⁹.

2.1.2 Münchhausenův syndrom by proxy

Zvláštní formou týrání dítěte je tzv. Münchhausenův syndrom by proxy (též v zastoupení). Tato forma týrání je velice zrádná co do možnosti její detekce. Na první pohled nemusí vůbec vzniknout podezření z týrání dítěte. Naopak, jeho rodič je často obdivován za péči, kterou svému dítěti tak „obětavě“ poskytuje.

³⁸ „...obviněný J. S. po dohodě se svojí družkou obviněnou J. K., která ho pověřila výchovou svého nezletilého syna T. K., žijícího s nimi ve společné domácnosti, nezletilému nadával velmi hrubými výrazy, trestal ho za nicotné prohřešky zjevně nepřiměřenými tresty, které vykonávala i obviněná J. K., přikazoval mu vykonávat těžké fyzické práce nepřiměřené jeho věku, za jejichž neprovedení ho opět trestal zjevně nepřiměřenými tresty, vyžadoval po něm, aby se řídil ‚rozvrhem‘ a ‚sešitem pravidel‘, které pro nezletilého obvinění sestavili, za jejich nedodržení a za neprovedení úkolů v předem určeném a zpravidla velmi krátkém časovém limitu mu ukládali zjevně nepřiměřené tresty, svým jednáním vyvolali u nezletilého pocity strachu a syndrom týraného dítěte a způsobili, že nezletilý dne 14. 7. 2010 utekl z domova. Podle zjištění soudu povahu trestů ukládaných nezletilému měly vysoký počet dřepů nebo kliků (300 i více), které musel nezletilý vykonávat, bití, a to zejména vařečkou, řemenem nebo bezovým prutem přes obnažené hýždě. Práce, které obvinění vyžadovali na nezletilém a pro jejichž vykonání mu stanovili časový limit, podle zjištění soudu souvisely s rekonstrukcí domu a dále spočívaly v úklidu zatopeného sklepa a vynášení septiku... V posuzovaném případě byly...znaky zvlášť trýznivého způsobu spáchání činu evidentně naplněny. Poškozený byl vystaven bití ze strany obviněného, resp. obou obviněných, velmi často, a to podle zjištění soudů prakticky obden (viz odůvodnění rozsudku). Bití souviselo především s tím, že poškozený nedokázal plnit očividně šikanózní požadavky, které na něho obvinění kladli. Tyto požadavky se týkaly zejména pracovních výkonů a úkonů denního režimu a poškozený jim nedokázal vyhovět, neboť objektivně již vzhledem k věku přesahovaly jeho schopnosti nebo měl k jejich splnění nerealně krátký časový limit. Rovněž nízký věk poškozeného, jemuž v době posuzovaného činu bylo teprve devět let, byl okolností, která prohlubovala jeho útrapy vyplývající z týrání. V dané situaci poškozený nenacházel oporu ani u matky jako osoby, která by mu měla být nejbližší a která naopak byla spolupachatelkou týrání. Jednání obviněného tím pádem zasahovalo poškozeného o to citelněji. Poškozený prakticky neměl žádné útočiště, do kterého by se uchýlil, a po více než půl roce našel východisko v útěku z domova, a to ve stavu se zřetelně rozvinutým syndromem týraného dítěte.“
Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 7 Tdo 445/2012.

³⁹ „...od přesně nezjištěné doby, přibližně od roku 1997 až do 20. 8. 2009...nepřiměřeně fyzicky trestala a psychicky týrala svého nezletilého syna R. K., tak, že mu pro drobnější prohřešky vulgárně nadávala, porovnávala ho negativně s jeho vlastním otcem, kterého při potyčce v roce 1994 probodla nožem a usmrtila, a vyhrožovala mu, že ho také zabije, opakovaně ho odvezla autem do lesa, kde jej ponechala samotného s tím, že mu hrozila, že se pro něj nevrátí, z povzdálí pozorovala, jak pláče a teprve poté jej z lesa odvezla, poté, co zahájil školní docházku, kde měl problémy v důsledku vrozených vad schopností k učení a psychického syndromu, kterými trpí, jej tloukla nejprve rukou a později i vařečkou, páskem a dalšími předměty, kopala do různých částí těla, vyhodila jej ve dvou případech z domu, takže byl nucen přespat venku nebo vyhledat pomoc své babičky...chovala se k němu zcela nepřívětivě, bez jakéhokoli pochopení a stále zdůrazňovala jen jeho negativní stránky a toto jednání vyvrcholilo dne 20. 8. 2009, kdy došlo mezi ní a nezletilým k hádce ohledně odcizení peněz, při které nezletilého opět tloukla do obličeje i po celém těle nejprve ona, a poté i její manžel E. P. tak, až mu tekla krev z nosu, poté ho předal manžel babičky, který jej odvezl na chatu, kde se v nočních hodinách nezletilý pod tlakem prožitých událostí pokusil o sebevraždu podříznutím tepen... Obviněná nedokázala poškozenému projevit mateřskou lásku, pochválit jej, pozitivně motivovat. Její výchova naopak vedla k tomu, že se u nezletilého poškozeného projevil syndrom týraného dítěte, nezletilý nezískal pocit vlastní lidské hodnoty, jistoty, což vedlo k jeho pokusu o sebevraždu...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 11. 2012, sp. zn. 11 Tdo 802/2012.

Za přítomnosti lékaře se ke svému dítěti chová zpravidla velice citlivě a demonstruje vřelou lásku k němu. V nepřítomnosti druhých však dítě spíše ignoruje a citlivý přístup k němu střídá mnohdy až kruté zacházení.⁴⁰

Münchhausenův syndrom⁴¹ je popisován jako situace, kdy quasi pacienti navštěvují lékaře, předstírají řadu nemocí a podrobují se různým, často i bolestivým zákrokům a vyšetřením. Své potíže popisují velice erudovaně a celkově tak působí naprosto věrohodným dojmem.⁴²

V případě Münchhausenova syndromu by proxy se takového jednání člověk nedopouští vůči sobě, ale vůči závislé osobě, zpravidla dítěti. Právě to je potom rodičem necháváno vyšetřovat a léčit. Rodiče často manipulují s realitou, zkreslují laboratorní nálezy, příznaky onemocnění (ať již fyzických, tak psychických – např. halucinace, bludy apod.) zveličují či si je zcela vymýšlejí a dítě přímo poškozují. Právě zde je rozdíl mezi rodičem, který navštíví lékaře raději pětkrát, než aby zanedbal péči o své dítě, a rodičem, který dítě invazivním zákrokům záměrně vystavuje. V prvním případě se rodič snaží dítě těchto zákroků uchránit, ve druhém je naopak vítá či se jich přímo dožaduje.⁴³

Odborníci⁴⁴ se samozřejmě snaží objasnit motiv, který rodiče k takovému jednání vede. Ten vysvětlují jako snahu získat obdiv, uznání a pozornost druhých lidí. V jejich očích jsou obětavými a ideálními rodiči, kteří veškerou svou péči, energii a volný čas věnují svému „vážně nemocnému“ dítěti.

Je možné předpokládat, že ve skutečnosti se v praxi objevuje daleko více případů takového jednání, než je známo. Jak jsem uvedla, jejich odhalení ztěžuje hned několik faktorů. Rodič líčí příznaky nemoci velice věrohodně, často studuje i odbornou literaturu a ví nejen to, jak se projevují, ale i jak je navodit. Ke svému dítěti se před okolím chová velice laskavě a své jednání může „maskovat“ i tím, že dítě nechává vyšetřovat a léčit v různých zdravotnických zařízeních. Lékař v takovém případě nemá k dispozici veškeré zdravotní záznamy, týkající se dítěte, a je odkázán jen na informace, které mu sdělí rodič.

⁴⁰ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 16-18.

⁴¹ Název byl odvozen od historické osobnosti osmnáctého století, barona Hieronyma Karla Friedricha. Tento voják a cestovatel se stal známým především díky svým dobrodružstvím a barvitě líčeným, neuvěřitelným příhodám. Blíže o baronu Friedrichovi: SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 16.

⁴² SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 16.

⁴³ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 16-18.

⁴⁴ Tamtéž.

2.1.3 Domácí násilí

Domácí násilí definuje Čírtková jako „*opakované, dlouhodobé a zpravidla eskalující násilí fyzického, psychického, sexuálního, sociálního a ekonomického rázu, které vytváří jednoznačně asymetrický vztah a vede ke stabilnímu rozdělení rolí na násilnou a ohroženou osobu.*“⁴⁵ „*Projevuje se nepřiměřenými požadavky, vynucováním podřízenosti oběti a kontroly nad jejím životem.*“⁴⁶

Odehrává se za zavřenými dveřmi, bez dosahu veřejné kontroly, jeho aktéry jsou lidé sobě nejbližší a obětí je více, než by se na první pohled mohlo zdát. A právě z toho důvodu se i domácímu násilí ve své práci věnuji. Není totiž pouhou soukromou záležitostí dospělých partnerů. Je-li v rodině přítomno dítě, je součástí celé situace a lze říct, že vždy v roli oběti.

Bližší pohled na toto téma může vysvětlit „nečinnost“ matky, když je dítě obětí násilí v rodině, stejně tak rozšířit dosud zmiňované formy CAN o další možné zdroje nebezpečí.

Ve společnosti panuje stereotypní představa, že agresorem je vždy muž, obětí žena. Jelikož i statistiky hovoří o tom, že tomu v drtivé většině případů skutečně tak je, budu se i tohoto schématu držet ve své práci. Je však nutné si uvědomit, že jak v pozici oběti, tak i agresora může stanout kdokoliv.

Formy domácího násilí

Z výše uvedené definice je zřejmé, že domácí násilí má mnoho tváří.

Fyzické týrání představuje jakékoli fyzické zraňování oběti a často se pojí se **sexuálním násilím**.⁴⁷ Názor, že mezi manžely nemůže dojít ke znásilnění, je již naštěstí dávno překonaný.

Za **psychické týrání** se označuje takové jednání, „*které způsobuje oběti emocionální rány či újmu, tj. například snížení sebevědomí, pocity méněcennosti, ztrátu životní pohody,*

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 9.

⁴⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 633.

⁴⁷ „...obviněný J. Ch. od 1. 6. 2004 do 14. 12. 2006...ve společně obývaném domě opakovaně fyzicky a psychicky týral svou manželku J. Ch. tím, že jí kroutil rukama, strkal do ní, několikrát ji udeřil otevřenou dlaní do obličeje, kopl ji opakovaně do těla, nadával jí, pokud s ním odmítala mít pohlavní styk, sebral jí ložní prádlo, nastavoval jí budík na pozdní noční hodiny, vyndal dveře z pantů, aby jí byla v noci zima, svítil jí baterkou do očí a vyslyšel ji, několikrát jí roztrhal spodní prádlo, schovával jí osobní doklady, kontroloval jí osobní věci a kabelku, dne 26. 10. 2006 do ní před domem po předchozím slovním incidentu strčil, až upadla na silnici...dne 6. 11. 2006 po předchozím slovním incidentu do ní strkal, začal na ni plivat, v ložnici ji kopl do obličeje, strhl ji z váleandy na zem, kroutil jí rukou, udeřil ji pěstí do obličeje, strhl z ní tepláky a kalhotky a poté, co se postavila, na ni plival, a když si začala mikinou krýt obličej, přitlačil ji na skříň a mikinou ji škrtil, takže když se jí podařilo uniknout, přistrčila ke dveřím váleandu a společně s oběma nezletilými syny (nar. 1994 a 1996) utekla oknem ven...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 8. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1048/2008.

duševní rovnováhy a radosti ze života, ale také strach a nezdravou závislost na partnerovi, vymizení schopností se samostatně rozhodovat, v extrémní poloze pak beznadějí až sebevražedné myšlenky či sklony”.⁴⁸

Může nabývat podoby devalvující komunikace, kdy je oběť zesměšňována, ponižována či kritizována, nebo naopak zcela ignorována. Jsou jí upírána základní práva, je extrémně kontrolována a obviňována za zcela běžné životní problémy.⁴⁹

Pachatel se často uchyluje k vydírání a vyhrožování (např. rozvodem a následným odebráním dětí, vraždou apod.)⁵⁰, ničí oblíbené věci oběti, sleduje ji a pronásleduje (tzv. psychoteror).⁵¹

Na rozdíl od fyzického týrání nezanechává viditelné rány. To však nesnižuje jeho závažnost. Naopak. Mnohdy je pro oběť daleko více zraňující.⁵²

Sociální násilí spočívá v sociálním izolování oběti, kontrole a omezování jejich sociálních kontaktů. Tím, že pachatel brání oběti v kontaktu s příbuznými či přáteli, udržuje celou situaci v utajení. **Ekonomické násilí** se vyznačuje finanční závislostí oběti na pachateli, což ztěžuje i možnost odchodu od agresora, neboť žena zpravidla nemá vlastní finanční prostředky. Je jí bráněno ve vlastním výdělků, pachatel minimalizuje prostředky na domácnost či nutí ženu k tomu, aby ho finančně zajišťovala.⁵³

⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 20.

⁴⁹ „...v přesně nezjištěné době od května 2009 do 15. 7. 2011, ve společně obývaném rodinném domě...psychicky týral svoji manželku M. A., kterou neustále hlídal, kontroloval ji, kam jde, pravidelně kontroloval její telefon a výpisy z účtu za telefon, napadal ji velmi hrubými vulgárními slovními výrazy, a to i před dětmi ,podívejte se na svoji mámu, jakou máte mámu kurvu', obviňoval ji, že mu usiluje o život, pravidelně ji nutil, aby s ním několik hodin diskutovala o jejích nevěrách, když se jí vyptával, proč ho podváděla, kde to dělala, jak dlouho to trvalo a jaký z toho měla pocit, když se jeho psychický nátlak vůči ní vystupňoval v lednu 2010, kdy se dne 31. 1. 2010 poškozená pokusila o sebevraždu a následně byla léčena na Psychiatrické léčebně...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. 4 Tdo 1272/2012.

⁵⁰ „...před domem, požadoval po své bývalé manželce Š. Z., aby mu umožnila kdykoliv bude chtít styk se synem a když mu sdělila, že o tom rozhodne soud, začal ji vyhrožovat pořezáním obličeje, zmlácením, dále jí řekl, že ji prodá jako děvku a zařídí, aby byla na drogách a pomstí se celé její rodině, pokud neudělá, co on bude chtít...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1251/2011.

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 20-21.

⁵² Poškozená ve své výpovědi uvedla: „...Je lepší dostat kopanec, než mít týden psychické deptání...“. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 6 Tdo 730/2012.

⁵³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 10. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 633.

Podobně jako u týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, ani v případě domácího násilí nelze vést ostrou hranici mezi jednotlivými formami. V praxi se současně vyskytuje více typů násilí a je nepochybné, že psychicky týrána bude žena vždy.⁵⁴

Rozvoj domácího násilí

Z názvu této podkapitoly je zřejmé, že domácí násilí má svůj vývoj. Varovné signály mohou zpočátku vypadat zcela nevinně a na první pohled se neliší od běžných manželských neshod. Postupem času však roste nejen četnost jednotlivých atak, ale i jejich intenzita. V nejzávažnějších případech hovoří Čírtková⁵⁵ o tzv. partnerském terorismu.⁵⁶

Domácí násilí zpravidla nezačíná těmi nejzávažnějšími útoky. Ataky pachatele mohou být zpočátku jen verbálního charakteru, později mohou přerůst i ve fyzické napadání. Jelikož

⁵⁴ „...obviněný nejméně od druhé poloviny dubna 2006 do 13. 11. 2010...zle a bezcitně nakládal se svojí spolužijící družkou P. H., které opakovaně vulgárně a velmi hlasitě nadával, ponižoval a urážel ji, zakazoval jí kontakty s příbuznými, vyhrožoval jí vystěhováním, zabitím, uřezáním a useknutím hlavy, fyzicky ji napadal údery do zad, rukou a nohou, tahal ji za vlasy, kopal ji do těla, šlapal jí nohou po břiše, držel ji pod krkem a dne 13. 11. 2010 po předchozí slovní rozepři a po jejím oznámení, že se i s dětmi stěhuje do azylového domu, ji honil na dvoře a v zahradě, vyhrožoval jí zabitím, vyhnal ji před dům v domácím oblečení bez obuvi a z okna vyházel její osobní věci...se obviněný dopouštěl uvedeného jednání před nezletilými dětmi L. V., a O. V., podněcoval jejich agresivitu vůči poškozené a vyvolával u poškozené psychické obtíže, přetrvávající strach a stavy úzkosti, což u ní vedlo k rozvoji syndromu týrané osoby.“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012.

⁵⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, s. 13.

⁵⁶ „...ve společně obývaném bytě...týral svoji manželku R. S., tak, že tuto bez zjevného důvodu, zpočátku jedenkrát do měsíce, následně častěji a nejméně od počátku roku 2011 s četností i třikrát do týdne, a v několika případech i v přítomnosti jejich tehdy nezletilých dětí O. S., a L. S., napadal verbálně slovy kurvo, krávo, pičo, že je blbá, vyhrožoval, že pokud se dozví, že ona, nebo jejich děti někde něco řeknou, tak že si podepsali ortel a dále ji napadal fyzicky, zejména pod vlivem alkoholu, fackami otevřenou dlaní po celém obličejí, bitím rukou sevřenou v pěst do hlavy, rukou, ramen a horní části trupu i nohách, když jí tímto jednáním opakovaně způsoboval modřiny v obličejí a po těle, dále ji tahal za vlasy, přičemž zranění poškozená před okolím skrývala i v létě nošením dlouhých rukávů...závažnějším způsobem poškozenou napadl již v roce 2006, okolo 5. 11. 2006, kdy následně měla oteklý obličej a rty a oděrky pravé tváře a nosu, přičemž při ošetření poškozená zapřela, že jí zranění způsobil obžalovaný, dále jí okolo 8. 5. 2011 způsobil vykloubení prstu a okolo 27. 3. 2011 pohmoždění kotníku a hematomy na pravé paži, lékařské ošetření pak poškozená musela vyhledat i po napadení dne 13. 7. 2011...při posledním útoku ze dne 14. 7. 2011 v době od 00:30 hodin do 03:00 hodin ji opět v podnapilém stavu napadl tak, že ji bil pěstí do obličejí a po těle, čímž jí způsobil tržné zranění rtu roztržením o zuby, modřiny na hlavě, po rukách i nohách, když po napadení nebyla schopná vstát, neboť se jí podlomily bolavě ruce a kolena, když i při pokusu vstát upadla obličejem na koberec, a proto musela lézt po čtyřech, následně se jí podařilo z bytu utéct, dostala se do půli schodů domu, v němž bydlí, kde ji manžel dostihnul, chytil ji a za vlasy odtáhnul zpět do bytu, bouchal jí zadní částí hlavy o zeď, za vlasy ji dotáhl do koupelny jejich bytu, kde ji povalil na zem, vzal dřevotřísková dvířka kuchyňské linky a těmito ji bil do hlavy a zad a způsobil jí takovou bolest, až se pokálela, což ji následně nutil uklidit, při napadání ji urážel a ponižoval slovy, že je kurva, v důsledku tohoto napadení ještě v 07:45 hodin poté, co se poškozená vzbudila, nebyla schopna stát, neboť se jí dělalo nevoľno a na toaletu musela lézt po čtyřech, přičemž se jí při zákroku policie v ranních hodinách dne 14. 7. 2011 snažil přesvědčit, aby v nemocnici, kam měla být transportována, podepsala revers. Při posledním napadení způsobil poškozené mnohačetné otevřené rány hlavy, zhmoždění ramene a paže s mnohačetnými krevními podlitinami, mnohačetná povrchní poranění kyčle a stehna, zlomeninu nosních kostí, zlomeninu okraje předního řezáku vlevo dole, zhmoždění prstů ruky bez poškození nehtu, v důsledku kterých byla omezena v obyklém způsobu života po dobu nejméně dvou týdnů, vlivem jednání obviněného se u poškozené rozvinula posttraumatická stresová porucha, jakož i další symptomy a to naučená bezmocnost a omlouvání agresora, a proto byl u poškozené diagnostikován syndrom týrané osoby.“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1001/2012.

se dané jednání ze strany pachatele prozatím nevyskytuje často a stále ještě převládá jeho přijatelné chování, oběť je spíše zaskočena, partnerovy excesy omlouvá a ospravedlňuje. Ten je vysvětluje racionálními důvody, projevuje lítost a slibuje, že se nebudou opakovat. Po útoku vždy následuje usmíření, opětovné sblížení partnerů a zdánlivé zlepšení vztahu. Takové střídání pachatelova chování je označováno jako „fenomén Jekylla a Hyda“. Násilí je střídáno s usmířováním a s demonstrací pachatelovy lásky.⁵⁷

Ataky však přetrvávají, zkracují se navíc intervaly mezi nimi a vzrůstá i pachatelova agresivita. Negativní chování převládá nad přijatelným a za své vzaly i snahy pachatele omlouvat své jednání. Nad partnerkou má neomezenou moc a své chování považuje za zcela normální.⁵⁸

Vliv domácího násilí na děti

Pro dítě je rodina jediné zázemí, které má. Na rodičích je existenciálně závislé a nemá kam před násilím uniknout. Snadno se stane také terčem útoku, ale trpí i tehdy, když vidí trpět svého rodiče.⁵⁹

Čírtková⁶⁰ v této souvislosti rozlišuje tzv. „přímou“ a „nepřímou viktimizaci“ dítěte. Případy, kdy agresorovy útoky nesměřují jen na partnera, ale i na dítě, označuje jako **přímou**

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 637-643.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ „...v přesně nezjištěném období, nejpozději však od 24. 6. 2008 až do 6. 12. 2009, na různých místech... opakovaně, v blíže neupřesněném počtu případů, využívajíc nízkého věku dcery své družky, nezletilé a její neznalosti a nevědomosti v oblasti sexuality, která tak nemohla rozpoznat nebezpečnost jednání obžalovaného D. N. vůči své osobě, a následně za situace, když již využíval jejího strachu, mimo jiné násobeného fyzickými a verbálními útoky vůči své družce M. K. i vůči nezletilé, a svého autoritativního postavení v rodině, ve snaze uspokojit své sexuální potřeby, s nezletilou proti její vůli, využívajíc svého autoritativního postavení, fyzické převahy a především strachu nezletilé z fyzického útoku vůči ní samotné i její matce, praktikoval rozličné sexuální aktivity, především anální pohlavní styk, masturbaci jejího obnaženého přirození, dále ji přiměl k felaci svého přirození, přičemž přitom ejakuloval na různé části obnaženého těla nezletilé a z tohoto svého počínání si taktéž v přesně nezjištěných případech pořizoval i obrazový záznam, ze kterého je patrný odpor nezletilé i její pláč, přičemž v důsledku takového opakovaného a dlouhotrvajícího jednání obžalovaného došlo u jmenované k rozvoji posttraumatické stresové poruchy vycházející z takto získaných psychotraumatických sexuálních zážitků a současně tímto svým jednáním v průběhu celého období vystavil nezletilou, vědom si jejího nízkého věku, jakož i negativního dopadu předčasně nabývaných sexuálních zkušeností, nebezpečí ohrožení jejího dalšího harmonického vývoje zejména v oblasti sociosexuální adaptace, vzhledem k charakteru svého jednání i dosud nevyzrálé a nedospělé osobnosti poškozené...dne 6. 12. 2009... obžalovanému vyčítala jeho jednání vůči její dceři, z téhož dne, poté, co se dověděla, že nezletilé, v době, kdy s ní byl sám doma, zasunul proti její vůli do konečnicku prsty, a sdělila mu, že to, co udělal dceři, oznámí na policii, tak v důsledku jejího prohlášení pronesl směrem k M. K. a nezletilé výhrůžky, že jestli věc oznámí, tak je v takovémto případě zabije, nebo že si na nezl. počká u školy a něco jí udělá a následně, pro zdůraznění svých slovních výhrůžek, M. K. začal škrtnit tzv. „kravatou“ tak silně, až nemohla dýchat, poté, co ji pustil a tato se snažila z bytu společně se svou dcerou odejít, ji obžalovaný následně uchopil za vlasy a tahal po pokoji, a to vše za přítomnosti nezletilé, nedbajíc jejího pláče a proseb, ať maminku nechá...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1053/2011.

⁶⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 249-250.

viktimizaci.⁶¹ Ocitá-li se dítě „jen“ v roli svědka a není-li primárním terčem útoku, hovoří o **viktimizaci nepřímé.**⁶²

Právě nepřímá viktimizace byla podnětem k tomu, aby se o domácím násilí začalo v souvislosti s CAN více hovořit. Světová zdravotnická organizace ho neváhala označit za **psychické týrání dětí** a zahrnout ho tak do celé problematiky CAN.⁶³ S odkazem na pod čarou zmíněnou judikaturu, která nepotřebuje žádný komentář, jistě zcela oprávněně.

V případě domácího násilí je velké riziko, že atakováno bude i samo dítě. V praxi se tak velice často stává. Bohužel, v některých případech dochází jak k týrání (fyzickému i psychickému), tak i k sexuálnímu zneužívání. Někdy může dojít ke zranění dítěte, když brání svého rodiče. Matka je navíc sama obětí, tudíž dítěti není schopna poskytnout emocionální podporu a jistotu, kterou dítě tolik potřebuje (citová deprivace).

Z výše napsaného však vyplývá ještě jeden velice důležitý aspekt domácího násilí, a to že „pouhá“ přítomnost dítěte násilí mezi rodiči je z hlediska jeho dalšího vývoje velice riziková.

Nezastávám názor, že dítě nevidí, co se děje, tudíž ho nemůže nic ohrozit. Ano. Násilí se může odehrávat po dobu, kdy je dítě ve škole, když spí nebo je jinak od násilí vzdáleno. Myslím si však, že pocity svého rodiče dokáže velice snadno odhalit. Rty matky se mohou usmívat, její oči však zůstanou smutné. Nevidí-li to okolí, dítě ano.

Reakce dítěte mohou variovat od demonstrovaného nezájmu přes koalici s matkou po identifikaci s otcem. Dítě může také dávat vinu samo sobě a zažívat pocity bezmoci. Jeho

⁶¹ „...nejméně však od počátku roku 2009 do 12. 7. 2011...ve společně obývaném bytě i jinde, týral svého nezletilého syna O. S., fyzickým napadáním s četností zpočátku jedenkrát za dva měsíce a v posledním období i několikrát denně, když jej nepřiměřeně trestal fackami, někdy i bitím pěstmi a kopanci do celého těla kvůli prospěchu ve škole, nebo když v domácnosti neučil uloženou povinnost, nebo se nevrátil ve stanoveném čase domů, přičemž při posledním napadení dne 12. 7. 2011 jej kopnul do nohy a zad, rovněž jej vystavoval škodlivému vlivu tím, že v některých případech se i v jeho přítomnosti dopouštěl násilného a trýznivého jednání vůči jeho matce R. S., přičemž v důsledku tohoto jednání obviněného se u poškozeného rozvinul tzv. syndrom týraného dítěte...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1001/2012.

⁶² „...v době od 1. 2. 2006 do 26. 4. 2008 v bytě...kde žil se svou družkou P. S., a dcerou K. S., opakovaně, v mnoha případech psychicky deptal svou družku, které vulgárně nadával a ponižoval ji...V opilosti P. S. také několikrát i fyzicky napadl, kdy ji udeřil zavřenou pěstí do obličeje, kopal ji do celého těla, tahal ji za vlasy, cloumal poškozené hlavou o skříň, trhal jí vlasy, vyhrožoval jí i zabitím, kdy jí vzal její šaty ze skříňe, nožem tyto probodal a řekl, že takto jednou skončí, tímto jednáním také ohrožoval rozumový a mravní vývoj nezletilé dcery K. S., neboť v uvedeném období vystupoval vůči její matce agresivně, kdy nedbal ohled na nezletilou dceru, která byla opakovaně přítomna jeho nevhodnému chování vůči matce a zažívala kvůli otci stresující situace, kdy si začala vytrhávat vlasy a třít prsní bradavky...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 6 Tdo 730/2012.

⁶³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 249.

snaha násilí a hádkám zamezit ho natolik vyčerpává, že je náchylnější k nemocem. Dalšími důsledky může být pomočování, nespavost, noční můry, nízké sebevědomí či deprese.⁶⁴

Tak jako u přímého týrání dítěte, i v případě tzv. „tichých obětí“ je evidentní vysoká míra korelace mezi domácím násilím a agresivitou dítěte. Rodiče navíc představují pro dítě identifikační vzory a jejich chování proto do značné míry udává směr chování dítěte v jeho dospělém věku. Učí se násilnému řešení problémů a k násilí obecně ztrácí citlivost.⁶⁵

Dopady na dítě budou ovlivněny nejen jeho věkem, ale i formou a intenzitou domácího násilí. Rozlišovat všechny tyto aspekty by však přesahovalo cíl, který měla tato kapitola naplnit.

Syndrom adaptace na týrání

Násilí páchané na dětech je ze strany společnosti jednoznačně odsuzováno. Jiná situace je, pokud je obětí násilí matka dítěte. Ta je spíše kritizována za svůj postoj a zahrnována radami, co by měla dělat.

Představa společnosti je však do značné míry zkreslená a spíše než rady, které jsou v případě domácího násilí většinou málo platné, potřebuje pomocnou ruku. Lidé si musí uvědomit, že to není matka, která dítě týrá. Ona sama je také obětí. Pachatel často vyhrožuje nejen jí, ale i jejím dětem. Ve své představě, jakkoli se to může zdát nepochopitelné, setrváním u partnera své dítě vlastně chrání. Někdy i před smrtí. Sama sebe obětuje a trýznění snáší, jen aby ochránila své děti. Obětovány jsou však i ony. Bohužel někdy i po dobu několika let.⁶⁶

Postupem doby často dochází k rozvoji **syndromu adaptace na týrání**, který popsala Vágnerová.⁶⁷ Týraná žena zažívá pocity strachu a bezmoci. Násilného partnera se bojí, ale je

⁶⁴ Tamtéž, s. 250.

⁶⁵ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 132-134.

⁶⁶ „...v období nejméně od roku 2001...bezdůvodně a surově v jejich společném bytě fyzicky, ale i psychicky týral syny jeho družky J. K., a to D. K. nejméně do října 2005 a J. K., nejméně do června 2007, stejně tak týral od 1. 6. 2004 i svou družku J. K. tak, že je všechny tloukl, fackoval, kopal do nich, vyhrožoval jim, nadával jim a hrubě je urážel, tahal je za vlasy po podlaze a tito, ač utrpěli různá zranění, jako podlitiny, modřiny a tržné rány, ze strachu nikdy nevyhledali lékařské ošetření, oba syny jeho družky tloukl bužírkou, pokud po ranách byla zed' zašpiněna od krve, museli skvrny zamalovat, v říjnu 2005 proto D. K. před tímto týráním z domova utekl, v březnu 2007 udeřil kladivem do zad J. K.... oba synové jeho družky také museli opakovaně za trest klečat na podlaze, v jednom případě udeřil J. K. smetákem zezadu do hlavy a tento ze zadní části hlavy krvácel, vícekrát museli oba synové jeho družky jít sami ven, utrhnout si nějaký klacek a tímto je pak zbil...se synem J. K. také ze strachu před dalším týráním od obviněného odešla ke své sestře... kam se však obviněný po čtyřech dnech dostavil a přemluvil ji, aby se k němu vrátila...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 4 Tdo 8/2011.

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 641-643.

přesvědčena, že se nedokáže bránit. Na další snahu o obranu proto rezignuje a aby ochránila své děti, snáší agresorovo jednání. Svá zranění bagatelizuje, před okolím tají nebo je vysvětluje náhodnými úrazy. Akceptuje týrání a zneužívání a přijímá roli oběti. Aby situaci více nevyhrocovala, raději nečiní nic, co by agresora mohlo vyprovokovat. Nabídky pomoci ze strany okolí odmítá, přesvědčena, že jí nic nepomůže. I když násilí vypluje na povrch, z důvodu zafixované bezmocnosti vše popírá. Její zdánlivě nepochopitelné chování může být vedeno strachem z bagatelizace jejích potíží ze strany okolí či dalšího násilí ze strany partnera.

A zde je odpověď na otázku, proč žena od partnera neodejde, když ví, že trpí nejen ona, ale i dítě. Sama je obětí a většinou chrání především své dítě. Odmítnutí pomoci není projevem jejího nezájmu, ale strachu. Kritizují-li lidé takovou ženu, sami by se měli zamyslet nad tím, zda k jejímu trápení a trápení dítěte spíše sami svým postojem nepřispívají.

2.2 Sexuální zneužívání dětí

Snad žádné jiné jednání vůči dítěti nezasahuje do jeho integrity tak, jako právě sexuální zneužívání. Čírtková⁶⁸ za sexuální zneužívání označuje „*veškerou interakci mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo (degradováno) na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého*“. Sexualizovanou potřebou rozumí „*potřebu moci a nadvlády nad někým či potřebu kontaktu s někým, která se odehrává (uspokojuje) sexuálním způsobem*“. V definici zdůrazňuje to, co je pro zneužívání určující: „*...dítě se nemůže o své vůli rozhodnout a svobodně vyjádřit svůj souhlas, protože není schopno celou situaci mentálně pochopit a nemůže se vůči pachateli autoritativně a mocensky (silově) prosadit. Díky svým tělesným, emocionálním i kognitivním charakteristikám je v pozici slabšího a bezbranného.*”

2.2.1 Formy sexuálního zneužívání dětí

Mýtem je, že sexuálním zneužitím dítěte je jen pohlavní styk s ním. Ve skutečnosti je sexuální chování dospělého člověka značně variabilní a jeho podoby snad nemají hranic. Všem z nich může být dítě vystaveno.

Podle způsobu, který pachatel ke svému sexuálnímu uspokojení volí, se rozlišuje sexuální zneužívání dětí na:⁶⁹

⁶⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 182.

⁶⁹ VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 15-17.

- **bezdotykové** a
- **dotykové.**

Jako příklady **bezdotykového sexuálního zneužívání dítěte** lze uvést:

- odhalování se před dítětem;
- pozorování nahého dítěte;
- pozorování dítěte při svlékání nebo jeho přinucení ke svlékání;
- nucení dítěte k autostimulaci;
- verbální komunikace se sexuálním podtextem;
- obscénní telefonní hovory, kdy je dítě nuceno k sexuálním aktivitám, které si pachatel následně představuje a dosahuje tak svého uspokojení;
- expozice dítěte pornografickým materiálům či souloži druhých lidí^{70 71}.

V případě **dotykového způsobu zneužití** již dochází ke kontaktu mezi agresorem a dítětem. Podle jeho intenzity se rozlišuje na:⁷²

- **penetrativní** a
- **nepenetrativní.**

U **penetrativního způsobu zneužití** proniká pachatel do úst, vagíny či rektu dítěte.⁷³

Nepenetrativní kontakt zahrnuje např.:

⁷⁰ „...společně se svou manželkou M. B., v přesně nezjištěné době, nejméně od října 2007 do 5. 2. 2009 ve svém bydlíšti...v době, kdy byly jejich nezletilé děti doma, a zdržovaly se ve stejné místnosti, měli spolu pohlavní styky, obviněná M. B. se obnažovala a v erotických pozicích pózovala v bezprostřední blízkosti obou nezletilých dětí před webovou kamerou, provozovala autoerotiku s mechanickými pomůckami, které ponechali v bytě volně přístupné oběma nezletilým dětem, obviněný při tom spoluobviněné asistoval a fotografoval, sám se rovněž obnažoval, oba pak prováděli i další sexuální praktiky, záběry ukládali na internetový server, z něhož si stahovali záběry i jiných osob, a v přítomnosti dětí si tyto materiály prohlíželi a zanechali je v počítači volně přístupné...konání, jemuž se obvinění před svými dětmi oddávali, je naprosto neslučitelné se sociálními a mravními pravidly, která tato společnost obecně uznává a respektuje. Uvedeným jednáním obvinění deformovali pohled na spořádaný vývoj v dané oblasti u nezletilých dětí, jejichž psychický a sexuální vývoj nebyl završen...Tyto aktivity patří podle obvyklých pravidel do oblasti intimního, skrytého osobního života mezi partnery. Jejich jakákoliv prezentace navenek je již určitým excesem, který je společností považován za nevhodné až neslušné chování. Jsou-li takové praktiky prováděny zcela záměrně a opakovaně před vlastními dětmi, jde o chování, které ohrožuje další vývoj těchto dětí nejen v sexuální oblasti, ale i v jejich dalším náhledu na partnerský život, neboť obě tyto oblasti života jim jsou předváděny v nežádoucí, zvrácené, až perverzní podobě, hrubě narušující další vývoj nezletilých dětí...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010.

⁷¹ VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 15-17. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 147.

⁷² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 618-619.

⁷³ SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 26-29.

- osahávání dítěte;
- laskání jeho prsou či pohlavních orgánů;
- interfemorální styk (mezi stehna);
- masturbaci (masturbovat může dítě pachatele, nebo naopak pachatel dítě);
- zneužití dítěte k sadomasochistickým aktivitám.⁷⁴

V posledně jmenovaném případě dosahuje pachatel sexuálního uspokojení trýzněním dítěte. To je bito, svazováno či mučeno.⁷⁵ Jedná se o nejzávažnější způsob sexuálního zneužití dítěte, které většinou končí jeho smrtí. Naštěstí je výskyt těchto případů vzácný.

2.2.2 Rizikové faktory

Žádná z forem CAN se neodehrává ve vzduchoprázdnu a i v případě sexuálního zneužívání dětí jsou rozlišovány rizikové faktory, tj. takové okolnosti, které zvyšují pravděpodobnost sexuálního zneužití dítěte.

Sexuálním zneužitím jsou ohroženy zejména **děti**:

- handicapované, především mentálně retardované, které jsou více bezbranné než zdravé děti a pachatel spoléhá i na to, že jejich výpovědi je obecně přikládána menší výpovědní hodnota;
- hezké a mazlivé, dívky koketní, svádivé, s ženskými tvary;
- bez dostatečných znalostí o svém těle, informacemi o svých právech a zdrojích pomoci;
- neúspěšné a deprivované (zejména citově), které hledají pozornost u cizích lidí a jejich náklonnost si mohou získávat uspokojením jejich sexuální touhy.⁷⁶

Značně riziková se zdají být **dospělí**:

- s odlišnou sexuální preferencí, sexuálně hyperaktivní s omezenou kontrolou svého pudového jednání;
- s abúzem;
- s vlastní zkušeností týrání, zneužívání či zanedbávání v dětství.⁷⁷

⁷⁴ VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 15-17.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 78-84. FIALA, Lubomír. *Mravnostní kriminalita páchaná na dětech a mládeži*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 18-20.

⁷⁷ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 78-84.

Za **situační faktory** lze považovat např.:⁷⁸

- nepřítomnost matky v rodině, a to jak faktickou (noční služby v zaměstnání, časté služební cesty), tak emoční neúčast (matka „jen“ neplní svou roli, dění v rodině ignoruje a dcera přebírá její roli, včetně sexuálního uspokojování svého otce);
- dysfunkční či afunkční rodinu, kdy jsou rodiče zaneprázdněni a nemají přehled o tom, kde, kdy, jak a s kým jejich dítě tráví volný čas;
- doplněnou rodinu;
- alkoholovou či drogovou intoxikaci;
- styl výchovy dítěte směřující k poslušnosti bez projevování odporu dospělému.

2.2.3 Pachatel sexuálního zneužívání dětí

Obecně zakořeněnou představou v mysli lidí, potencovanou mediálními zprávami, je, že se se sexuálního zneužívání dětí dopouští:

- **muž s nízkými rozumovými schopnostmi,**
- **z nízké socioekonomické vrstvy společnosti,**
- na kterém je **na první pohled** patrné, že je **pedofil**, a který
- **odpor dítěte překonává násilím.**

Tuto představu vytváří zejména média. Lidé nekriticky přijímají to, co jim je prezentováno, a to bez jakéhokoli racionálního zvážení všech objektivních okolností. Ty ale lidé nemají a o objektivnosti informací, které jim jsou poskytnuty, často nemůže být ani řeč.

Postoj společnosti, který se důsledkem toho vytvoří, je podhoubím pro sociálně patologické jevy, které se v dnešní společnosti vyskytují.

To, co a jak média prezentují, pravděpodobně ovlivnit nelze. Ve své moci však lidé mají to, jak s danými informacemi naloží.

V případě sexuálního zneužívání dětí by se měli v první řadě vzdát obecné představy o „typickém“ pachateli těchto činů. Jedná se o jev jdoucí napříč společenským spektrem a univerzální typologie pachatele, který se těchto činů dopouští, neexistuje.⁷⁹

⁷⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 618. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 78-84. SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 26-29.

⁷⁹ TAYLOR, Maxwell a Ethel QUAYLE. *Child pornography: an Internet crime*. New York: Brunner-Routledge, 2003, s. 50.

Může jím být kdokoliv, bez ohledu na pohlaví, věk, vzdělání či socioekonomické zázemí. Jak bude zřejmé z následujícího textu, všeobecný názor na pachatele tohoto typu mravnostní kriminality je značně zkreslený a realitě vůbec neodpovídá. Mnohdy je odhalení totožnosti pachatele i pro vyšetřovatele velkým překvapením.⁸⁰

Slušného, milého a všemi uznávaného, vysokoškolsky vzdělaného muže nebude mít pravděpodobně tendenci nikdo z tak závažného činu obvinít. Obzvláště ne tehdy, když se jedná např. o církevního hodnostáře⁸¹, i když je ze všech důkazních materiálů zřejmé, že děti sexuálně zneužíval. Naopak, jak se zachová rodič, dozví-li se, že na dětský tábor s jejich dětmi odjel vychovatel - pedofil? Odpověď nechám na čtenářích této práce.

Než se ale na danou otázku pokusí odpovědět, ráda bych v následujících řádcích shrnula to nezákladnější, co by lidé měli o sexuálním zneužívání dětí vědět. To, co se z médií určitě nedozví a co povede, doufám, k jejich zamyšlení se nejen nad touto problematikou, ale obecně vlivem médií na lidi.

Mým cílem není rozebírat zde možné motivy pachatelů a jejich podrobnou charakteristiku. Méně je někdy více a poukázat na to, že ne vše, co nám média nabízí, je pravda, je dle mého názoru nyní zcela namístě. Doufám, že následující řádky alespoň naruší čtenářovu mylnou představu o těchto činech a budou důkazem nezbytnosti nehodnotit vše jen černobíle.

Deviatio in objecto - deviace v objektu

Sexuální deviace v objektu lze definovat jako „*kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální apetence*“⁸². Jednou z deviací tohoto typu je **pedofilie**, u které jde o

⁸⁰ Jak upozorňuje Vágnerová, tento problém se netýká jen laické veřejnosti. Vyšetřovatelé se ve své praxi setkávají s případy, které vykazují jisté specifické znaky, ať již se týkají pachatele samotného, nebo způsobu provedení trestného činu. Bezděčně si fixují tzv. kognitivní schémata, neboli ustálené představy, týkající se „typického“ pachatele či „typického“ způsobu spáchání deliktu. Při vyšetřování i samotném vyslyšení filtrují získané informace a bezděčně vnímají jen to, co do jejich kognitivního schématu zapadá. Podstatné informace jim tak mohou uniknout. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 288.

⁸¹ „...v budově fary při hodině náboženství, které se účastnilo sedm dětí a kterou vedl jako administrátor farnosti, usedl na pohovku mezi dvě nezletilé dívky, přikryl se společně s nimi dekou a za účelem sexuálního vzrušení nezl. ... která seděla po jeho pravém boku, osahával rukou nejprve přes oděv v oblasti břicha, a poté pod oděvem na holém těle v oblasti břicha, spodní části prsou, a poté jí vsunul několik prstů pod kalhoty a nezletilá dalšímu jednání zabránila tím, že vložila své ruce do klína, a poté až do skončení hodiny náboženství ji osahával na břicho, přičemž jí opakovaně šeptal do ucha otázku ‚nevadí?‘, nezletilá... byla tímto jednáním zaskočena, nevěděla jak má reagovat, bála se odporovat, a to především vzhledem k tomu, jaké postavení obviněný zastával... V podání obviněný uvedl, že jako církevní hodnostář spojil své životní poslání s vírou a duchovními hodnotami. Jeho posláním je výuka náboženství, posvěcování lidí a současně charita, spravedlnost a sociální starost...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 6 Tdo, 1341/2011.

⁸² WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 74.

„erotické zaměření na objekty v prepubertálním věku”⁸³. Nejčastěji jde o děti ve věku 5-12 let, které pedofila přitahují nejen svou fyzickou nezralostí (chybění pubického ochlupení, prsů u dívek, nepřítomnost ejakulace u chlapců)⁸⁴, ale i svým dětským chováním.⁸⁵

Důsledkem sexuálního zneužití dětí je společenské odsouzení pachatele, a to i v rámci vězeňské subkultury. Dostane-li se do vězení, nachází se na nejnižším stupni hierarchie vězňů, je ostrakizován a nazýván „prcačkář”.

Kategorie pachatelů pedofilních deliktů

Pachatelé pedofilních deliktů se rozlišují na:⁸⁶

- **regredované** a
- **fixované** jedince.

Regredovaný pachatel je primárně orientovaný na své vrstevníky. Má za sebou heterosexuální vztah, ve kterém však selhal. Cítí se méněcenný a svou pozornost proto obrací k dítěti jako náhradnímu objektu za dospělou osobu, u kterého má větší šanci obstát.⁸⁷

Pro **fixované (pravé) pedofily** je dítě, zejména chlapec, primárním objektem. Právě jeho dětské atributy potřebují ke svému uspokojení. Pod tlakem vnějších okolností sice mohou uzavřít sňatek s osobou přiměřené jejich věku, nicméně sexuálního uspokojení s ní většinou stejně nedosáhnou a sexuálním objektem pro ně nadále zůstává dítě. Nejsou vyloučeny ani případy, kdy se ožení zcela účelově se ženami vychovávajícími děti, které apetují.⁸⁸ Nedokáže-li pedofil navazovat sexuální vztahy s nikým jiným než s dítětem, je tzv. **výlučně fixován**. Je-li schopen navázat čas od času sexuální vztah i s dospělým člověkem, je tzv. **fixován nevýlučně**.⁸⁹ V každém případě je ale jeho primárním objektem dítě.⁹⁰

1. Mýtus - sexuální deviant rovná se sexuální delikvent

Není tomu tak. Pedofilně orientovaní jedinci mohou žít celý život v souladu se společenskými normami a žádného sexuálního deliktu se vůči dítěti nikdy nedopustit.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Je-li jedinec zaměřen na dívky se znaky pohlavního dospívání, hovoří se o **hebefili**, v případě chlapců o **efebefili**. WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 81.

⁸⁵ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 74.

⁸⁶ TAYLOR, Maxwell a Ethel QUAYLE. *Child pornography: an Internet crime*. New York: Brunner-Routledge, 2003, s. 50.

⁸⁷ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 76.

⁸⁸ Tamtéž, s. 81.

⁸⁹ VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 25-28.

⁹⁰ TAYLOR, Maxwell a Ethel QUAYLE. *Child pornography: an Internet crime*. New York: Brunner-Routledge, 2003, s. 50.

Vědí-li o své poruše, je důležité, aby se s tím vyrovnali. Pedofilie je celoživotní porucha a musí se proto naučit zvládat možné rizikové situace a žít takovým způsobem života, který nikoho neohrozí. Někteří své potřeby uspokojují náhradním, společensky přijatelným způsobem (např. masturbací s preferovanými představami), někteří své pedofilní tendence sublimují do uměleckých děl, mohou i vynikat v oblasti pedagogiky a celkově v práci s dětmi.⁹¹

Lidé mají tendenci pedofilní jedince a priori ostrakizovat, ale není to namístě. Pro ně samotné nemusí být lehké se se svou poruchou vyrovnat a společnost by jim v tom měla spíše pomáhat, nebo jim to svým ostentativním postojem alespoň neztěžovat.

2. Mýtus - dítě sexuálně zneužije jen pedofil

Tak jako ne každý pedofil musí dítě sexuálně zneužít, ani ne každý takovýto delikt je spáchán právě jím. Jde opět o mylnou představu, která mezi lidmi koluje a všechny pachatele touto poruchou bezvýjimečně stigmatizuje. Rozdíl mezi pedofilním a nepedofilním pachatelem je přitom značný a dokonce většinu sexuálně motivovaných trestných činů na dětech spáchají právě jedinci nepedofilní.⁹²

Zatímco pro **pedofilně orientovaného pachatele** je dítě primárním objektem jeho sexuálního zájmu, **nepedofilní pachatel** jej často volí jako náhradní řešení, bez ohledu na to, zda to je, či není dítě.

Čírtková⁹³ označuje nepedofilní pachatele jako tzv. **situační**. Se svým partnerem vedou normální sexuální život, sexuální deviace u nich nebyla diagnostikována a až vnější okolnosti je donutí k pedofilním kontaktům. Důvodem mohou být např. partnerské konflikty, dlouhá sexuální abstinence či obecně nepřítomnost vhodného sexuálního partnera. Spokojí se s tím, co jejich sexuální touhu může uspokojit a je zrovna „k dispozici“. Nejdostupnější jsou zpravidla vlastní děti. Jako spouštěče takového jednání jsou označovány např. alkohol, osobnostní rysy pachatele, např. jeho nezdrženlivost, nebo fakt bezbrannosti oběti.⁹⁴

⁹¹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 74-92, 185-193.

⁹² Tamtéž, s. 32-33.

⁹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 185-190.

⁹⁴ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s.77.

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 77-78. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 185-190. URBÁNKOVÁ, Olga. *Psychologie pachatele trestného činu zneužívání dětí a mladistvých*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 31.

3. Mýtus - pedofil je pro dítě nebezpečný a k uspokojení své touhy používá násilí

Důsledné rozlišování pachatelů není samoúčelné. Je východiskem pro stanovení jejich nebezpečnosti i možnosti resocializace.

To, co mezi lidmi koluje spíše jako vtip, je často realita. **Pravý pedofil** má děti většinou skutečně rád a ublížit jim považuje za nemyslitelné. Častěji volí deprivované děti, které ocení jeho pozornost a kterým nahradí např. chybějícího otce. Chce je hladit, k pohlavnímu styku je většinou nenutí a ani není jeho cílem. Nejzávažnějším způsobem zneužití je většinou „jen“ vyžadování masturbace, vzájemného orálního dráždění či dotýkání se dítěte na intimních částech těla.⁹⁵ Naopak **nepedofilní (situační) pachatel** je pro dítě mnohem nebezpečnější. Je veden egocentrickým zájmem uspokojit své sexuální potřeby⁹⁶ a na dítěti mu zpravidla tolik nezáleží.⁹⁷

Je však nutné stát nohama pevně na zemi a připustit si i tu smutnou realitu, že i pedofil se k násilí může uchýlit. Intenzita jeho ataku může variovat od absolutní absence násilí po sadisticky motivovaný čin končící někdy i vraždou dítěte. Je „lovcem“ čekajícím na svou oběť. Vyláká ji na odlehlé místo, zneužije a nechá bez pomoci. Strach v očích dítěte a odpor, který klade, zintenzivňuje jeho vzrušení a potvrzuje jeho moc.⁹⁸

4. Mýtus - děti sexuálně zneužívají muži, nikoliv ženy

Ženy nepáchají sexuálně motivované trestné činy tak často jako muži, ale i přesto se lze s takovými případy setkat. Nejčastějšího chování, kterého se ženy v těchto případech

⁹⁵ „...obviněný na zájezdu sdružení do Francie se v hotelu v Paříži ubytoval ve dvoulůžkovém pokoji s F. Ch., který byl v době zájezdu svěřen jeho doзору, ležel s ním na dvoulůžku, po dobu asi 5 minut ho se zjevným sexuálním úmyslem osahával na těle, rukou mu stimuloval penis jako při masturbaci, vyptával se ho, zda ví, co to má mezi nohama, a když se od něho poškozený v rámci obranné reakce odtáhl, což obviněný pochopil jako výraz nesouhlasu, přestal se ho dotýkat...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 10. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1212/2012.

⁹⁶ „...v přesně nezjištěných dnech v období od roku 2007 do května 2009 v bytě...v úmyslu donutit násilím dceru své manželky...k pohlavnímu styku, za ní ve více případech, vždy ve večerních hodinách, přišel do jejího pokoje, přilehl si k ní na postel, vysvlékl sebe i ji, osahával ji po celém těle, na prsou i na genitáliích, líbal ji po celém těle i na přirození, zasunoval jí prsty a jazyk do přirození, a v tomto jednání pokračoval i přes její odpor, přičemž využíval své fyzické převahy, přitahoval ji násilím k sobě, přestože opakovaně žádala, aby toho nechal, otáčela hlavu, aby ji nemohl líbat a snažila se ho odstrkávat pokaždé, když se slovy ‚pojď, dáme ho tam‘ chtěl zasunout penis do její pochvy, bránila se, otáčela a odstrkávala ho tak, že se mu to nikdy nepodařilo, přičemž mu bylo známo, že ještě nedovršila věk patnácti let.“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. 6 Tdo 1537/2011.

⁹⁷ URBÁNKOVÁ, Olga. *Psychologie pachatele trestného činu zneužívání dětí a mladistvých*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 30-31. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 185-190. WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 77. VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 21-25.

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 185-190.

dopouští, shrnuje Čírtková⁹⁹. Spíše se podle ní jedná o nucení dětí k prostituci, vzájemné sexuální aktivitě či přihlížení pohlavnímu styku, výrobu pornografického materiálu, orální zneužití či penetraci prsty.

2.2.4 Extrafamiliární a intrafamiliární sexuální zneužívání dětí

Podle toho, kdo dítě zneužívá, je rozlišováno sexuální zneužívání dětí na:¹⁰⁰

- **extrafamiliární a**
- **intrafamiliární.**

Extrafamiliární sexuální zneužívání dětí

Odehrává-li se sexuální zneužívání mimo rodinu dítěte a pachatelem je člověk cizí nebo zcela neznámý, jde o zneužívání **extrafamiliární**. V této skupině převažují **fixování pedofilní pachatelé**, dopouštějící se zejména **homosexuálních deliktů**.¹⁰¹ Náklonnost dítěte si získávají postupně, snaží se ho zaujmout a něčím odměnit.¹⁰²

Weiss¹⁰³ zdůvodňuje, proč se pravý pedofil velice často uplatní v zaměstnáních, kde přichází do kontaktu s dětmi. Jejich svět mu je totiž velice blízký, cítí se v něm uvolněně. Dětem dobře rozumí a má pro ně pochopení. Je pro ně spíše jako kamarád a děti ho také jako učitele, vychovatele či trenéra dobře přijímají a adorují.

Mnohdy ho obdivují i sami rodiče těchto dětí. Kolik času a energie jim věnuje, jak je trpělivý a empatický jim připadá jako to nejlepší, co mohlo jejich děti potkat.¹⁰⁴

Někdy praví pedofilové obětují dětem celý život. Mnoho z nich si dokáže udržet od dětí odstup a svou deviaci má pod kontrolou. Vyžaduje si to od nich zodpovědný přístup a znalost rizikových situací, ve kterých by mohla být sexuální porucha silnější než jejich vůle ji ovládat. Dokáží-li to, není důvod, proč jim práci s dětmi zakazovat.¹⁰⁵ Mohou být velice váženými učiteli, ale bohužel tomu tak často je jen do té doby, než se rodiče dozví, že třídním učitelem jeho dítěte je pedofil.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 620.

¹⁰¹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 77.

¹⁰² URBÁNKOVÁ, Olga. *Psychologie pachatele trestného činu zneužívání dětí a mladistvých*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 28-29.

¹⁰³ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 76-77.

¹⁰⁴ URBÁNKOVÁ, Olga. *Psychologie pachatele trestného činu zneužívání dětí a mladistvých*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 28-29.

¹⁰⁵ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 76-77.

Intrafamiliární sexuální zneužívání dětí

Dochází-li ke zneužívání dítěte v rámci rodiny, jedná se o zneužívání **intrafamiliární**. Toho se odpouštějí spíše **pachatelé situační** či **regredovaní pedofilové** a obvyklejší jsou **heterosexuální styky**.¹⁰⁶ V tomto případě pachatel udržuje dítě na své straně především násilným způsobem. Uchyluje se k zastrašování, vydírání a vyhrožování, co by se stalo, kdyby se na celou věc přišlo. Dítě je vedeno strachem a bojí se trestu, který by za vyzrazení následoval.¹⁰⁷ Soudní praxe dokonce zaznamenala případ, kdy byly dítěti podávány drogy k utlumení jeho obranných reakcí.¹⁰⁸

Je velice nepravděpodobné, že by pravý pedofil sexuálně zneužil vlastní dítě. Jak zdůrazňuje Weiss, diagnóza pravé pedofilie by proto neměla a priori vylučovat právo dítěte na kontakt s otcem po rozvodu rodičů, ani svěřeni tohoto dítěte do jeho výhradní péče.¹⁰⁹

Intrafamiliární sexuální zneužívání je pro dítě co do psychických důsledků závažnější. Může vést k tzv. „home alone syndromu“, kdy se dítě cítí opuštěné ve své vlastní rodině. Zraňuje ho ten, kdo ho má chránit, a tam, kde se má cítit bezpečně. Ztrácí tak pocit jistoty, bezpečí a dopad to má i na celkový chod rodiny.¹¹⁰

Atmosféra je napjatá, omezuje se komunikace a stigma, kterým by mohla být celá rodina postižena, vyplulo-li by zneužívání napovrch, vede ke snaze celou situaci udržet v tajnosti. Rodina se izoluje, celou záležitost popírá a pro zachování dobré pověsti rodiny dítě často obětuje. Jeho ochrana si totiž vyžaduje alespoň morální odsouzení pachatele a častým vyústěním je rozpad rodiny. A to nemusí být pro nezneužívajícího rodiče jednoduché.¹¹¹

2.2.5 Nezneužívající rodič

Postoj matky jako nezneužívajícího rodiče je v průběhu intrafamiliárního zneužívání klíčový. Právě na něm do značné míry závisí to, jak se s celou situací dítě vyrovná.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 77.

¹⁰⁷ URBÁNKOVÁ, Olga. *Psychologie pachatele trestného činu zneužívání dětí a mladistvých*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 28-29.

¹⁰⁸ „...v době od 13. března 2007 do 6. června 2007...v přesně nezjištěném počtu případů, mladistvé...ačkoliv znal její věk, jí přidával bez jejího vědomí do jídla a nápojů dosud přesně nezjištěné množství heroinu... v úmyslu dosáhnout u poškozené utlumení jejich volních procesů a poté poškozené, která v důsledku ovlivnění heroinem nebyla schopna plně projevit svou svobodnou vůli, jí zaváděl prsty do vagíny a konečníku, líbal a olizoval její přirození, zaváděl poškozené do vagíny a konečníku různé erotické pomůcky a v jednom případě zasouval poškozené svůj pohlavní úd do úst...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 6. 2010, sp. zn. 6 Tdo 666/2010.

¹⁰⁹ WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 83-85.

¹¹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 620-628.

¹¹¹ Tamtéž.

Autoři v podstatě shodně rozlišují dva základní postoje matky. Dítěti buď jednoznačně důvěruje a poskytuje mu absolutní ochranu, nebo projevuje otevřenou hostilitu, nedůvěru a mnohdy dítě i obviňuje.¹¹²

Vyjádření jednoznačné podpory a ochrany dítěti je prvním krokem k úspěšnému vyrovnání se s traumatem. Dítě potřebuje vědět, že to, co se mu stalo, se dá překonat. A bez podpory matky to pravděpodobně úspěšně nezvládne.

Jakýkoli jiný způsob reagování matky dítěti celou situaci značně ztěžuje. Matka může celou situaci popírat, nebo si nebýt jistá a k dítěti zaujmout ambivalentní postoj. V nejhorším případě se od veškerého dění distancuje, dítě obviňuje ze lži a staví ho do role toho, kdo celou situaci zavinil.¹¹³

Weiss i Vágnerová se snaží postoj matky blíže objasnit.

Popírá-li celý problém, žádný v podstatě neexistuje a není tak co řešit. Podobně jako pachatel, i matka může začít dítě vydírat, snažit se udržet celou věc v tajnosti a rodinu pohromadě. Může se i ale cítit znehodnocena ve své ženské roli. Jelikož byla nahrazena mladší, připadá si méně atraktivní, nežádoucí a sníženo bylo i její sebevědomí. K dceři, jako té, která vše zavinila, může pociťovat „emoční nechuť“.¹¹⁴ Jak k tomu doplňuje Weiss¹¹⁵, pocity hněvu a žárlivosti, které matka ke zneužívanému dítěti cítí, jsou morálně nepřijatelné. Její snaha potlačit je může vyústit v depresi a autoagresi. Úzkost, způsobená konfliktem partnerské a mateřské role, jí nedovoluje emočně své dítě podporovat.

Snad nic jako právě sexuální zneužívání nestigmatizuje celou rodinu více. Matka se proto může obávat nejen odsouzení ze strany okolí, ale i ostudy. Nепrotektivní postoj může být odůvodněn i obavou ze ztráty finanční jistoty.¹¹⁶

Zapomínat nelze ani na ty případy, kdy je sexuální zneužívání dětí součástí domácího násilí a obětí je nejen dítě, ale i jeho matka. Ta sice může tvořit s dítětem jistou koalici a verbálně ho „podporovat“, nicméně ze strachu před násilným partnerem fakticky nečiní nic proto, aby dítě před jeho ataky uchránila.

¹¹² WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 111-113.

¹¹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 620-622. BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 47-60.

¹¹⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 620-622.

¹¹⁵ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 111-113.

¹¹⁶ Tamtéž.

2.2.6 Syndrom přizpůsobení sexuálnímu zneužívání

Dopady sexuálního zneužívání na psychiku dítěte i možná fyzická poranění jsou nepochybné. Člověk by se mohl domnívat, že pokud vyjde celá situace najevo a bude se řešit, že se dítěti uleví. Překvapení jsou v momentě, kdy dítě svou výpověď popře, nebo se ukáže, po jak dlouhou dobu celou situaci tajilo.

Stejně jako v případě domácího násilí a syndromu adaptace na něj, i v případě sexuálního zneužívání lze tento, na první pohled nelogický, krok dítěte objasnit.

Americký dětský psychiatr Summit hovoří o tzv. přizpůsobení sexuálnímu zneužívání. To rozděluje do pěti fází, které blíže charakterizuje.¹¹⁷ S odkazem na tohoto lékaře v následující části shrnu to, co je pro jednotlivé fáze typické.

- Jako první Summit uvádí fázi **utajování**. Dítě je zaskočeno, neboť na zneužívání není připraveno. Často ani nedovede pojmenovat to, co se s ním děje. Navíc ho většinou zneužívá ten, na kom je závislé a kdo se k němu dříve podobným způsobem choval. Dítě má s pachatelem společné „tajemství“, jehož utajení si pachatel různými způsoby pojišťuje. Psychicky dítě „zpracovává“, vyhrožuje mu („Pokud to někomu povíš, zabiju tě.“, „Jestli se to někdo dozví, ublížím mamince a bráškov.“), uplácí ho či ho citově vydírá („Přece tě to vzrušovalo, ne?“, „Kdyby se to maminka dozvěděla, byla by moc smutná. A to přece nechceš.“, „Stejně by ti nikdo nevěřil. Akorát bys zůstal sám, dali by tě do děčáku. Nikoho bys tam neměl.“, „Pokud to povíš, půjdu do vězení. A už mě nikdy neuvidíš. To bys chtěl?“).
- Druhá fáze, **bezmocnost**, je logickým vyústěním předchozí fáze. Summit ji spojuje s faktem, že dítě je zneužíváno blízkým člověkem, kterému je svěřeno do péče. Nemá tak možnost se pachateli vyhnout. Bezmocnost dítěte bych osobně viděla i jako důsledek výhrůžek a vydírání. V dítěti je již od samého počátku navozován pocit odpovědnosti za následky, které by vyzrazení zneužívání přineslo. Je připravováno na to, že mu stejně nikdo neuvěří, že zůstane samo. Právě zde vidím bránu další pomoci dítěti. Klíč drží ten, komu se dítě svěří. Nesetká-li se s pochopením u prvního člověka, na kterého se obrátí (ten jeho pocity může bagatelizovat, celou situaci zlehčovat nebo dítě přímo nařknout z toho, že si vymýšlí), utvrdí se v tom, že měl pachatel pravdu. Nikdo mu nevěří. Dalšímu člověku se raději svěřovat ani nebude. Zůstane sám. Může

¹¹⁷ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 72-74.

mít dle mého názoru obavy také z toho, že když měl pachatel pravdu v tomto, co když se naplní i ostatní jeho výhrůžky. A ublížit mamince přece skutečně nechce.

- **Svedení a přizpůsobení.** Fáze odrážející fakt, že zneužívání dítěte je zpravidla dlouhodobého charakteru. Dítě nemá kam utéct a nezbyvá mu nic jiného, než se celé situaci podřídit a akceptovat ji jako skutečnost. Aby pro něj byla situace co nejméně bolestná, viní samo sebe a snaží se „být hodný“.
- Předposlední fázi označuje Summit jako **opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení**. Poukazuje na skutečnost, že mezi počátkem zneužívání a jeho ohlášením velice často uplyne značně dlouhá doba. Z důvodu presumpce neviny je pachatel nevinný, dokud mu není vina prokázána. Následuje kolotoč nezbytných úředních úkonů a je dost pravděpodobné, že tlak na dítě ze strany jeho nejbližšího okolí bude stoupat. Pachateli může hrát do karet mnoho faktorů. Dítě zneužíval nekontaktním způsobem a na jeho těle tak nezpůsobil viditelná traumata. Pachatel působí velice slušným dojmem a největším „trumfem“ pro něj je, když dítě nakonec svou výpověď odvolá.
- **Odvolání výpovědi** je tedy poslední fází syndromu přizpůsobení sexuálnímu zneužívání.

2.2.7 Důsledky a projevy sexuálního zneužívání dítěte

Důsledky, které pro dítě bude sexuální zneužívání mít, závisí na mnoha faktorech, kterými jsou zejména:

- věk a pohlaví dítěte¹¹⁸ včetně fáze vývoje, na které se v době zneužívání nacházelo;
- forma, četnost a intenzita sexuálního zneužívání;
- blízkost zneužívající osoby a vztah dítěte k ní¹¹⁹;
- kvalita adaptačních mechanismů dítěte;
- reakce okolí.¹²⁰

¹¹⁸ Blíže k odlišným důsledkům s ohledem na věk a pohlaví dítěte: FIALA, Lubomír. *Mravnostní kriminalita páchaná na dětech a mládeži*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 20-21. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 115-117.

¹¹⁹ „...byl jako Jekyll a Hyde, ve dne můj milovaný a milující dědeček, v noci moje noční můra, můj zlý sen, kdyby byl špatný stále, dalo by se to lépe snášet...“ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 180.

¹²⁰ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v neshodách: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, s. 96-98. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 26-29.

Důsledky budou o to závažnější, čím mladší dítě bude a čím četnějším a intenzivnějším atakům bude vystaveno. Závažnější důsledky lze očekávat, bude-li si dítě s pachatelem blízké a čím méně podpory se mu následně dostane.¹²¹

Na tomto místě bych nejprve ráda upozornila na to, že níže zmíněné důsledky sexuálního zneužití jsou velice individuální a jejich projevy nemusí být nijak nápadné. Dítě může být zneužíváno i po řadu let, aniž by kdokoli zpozoroval něco podezřelého. Absence symptomů je překážkou i v důkazním řízení, neboť mnohdy není o sexuálním zneužívání žádný důkaz. Dítěti se sice může věřit, ale skutek se pachateli nepodaří dokázat. Čírtková v této souvislosti upozorňuje na tzv. „efekt spáče“, kdy se trauma může projevit až s delším časovým odstupem.¹²²

Sexuální zneužívání dítě zasahuje v několika oblastech:

- **somatické;**
- **psychické;**
- **sociální.**

Somatické důsledky

Dítě není na sexuální aktivity s dospělou osobou připraveno nejen po psychické stránce, ale ani fyzicky. Kontaktní, zejména penetrativní zneužití zraňuje dítě primárně tělesně. Mezi tělesné příznaky sexuálního zneužití dítěte patří např.:¹²³

- výtok;
- otok, krvácení a bolestivost anální či genitální oblasti;
- bolestivost při vyprazdňování, sezení, chůzi apod.

Psychické důsledky¹²⁴

Čírtková¹²⁵ popisuje psychické důsledky sexuálního zneužití dítěte čtyřmi základními oblastmi, které blíže specifikuje níže popsanou charakteristikou.

¹²¹ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍROVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, s. 214-217.

¹²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 190-192.

¹²³ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 54.

¹²⁴ Psychickým důsledkům sexuálního zneužívání dětí se samozřejmě věnují všichni autoři zabývající se tímto tématem. V této části se ale držím přehledu, který uvádí Čírtková. Pro zajímavost uvádím i poznatky jiných autorů.

¹²⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 190-192.

- **Traumatická sexualizace**

Postoj k sexualitě variuje u sexuálně zneužitých dětí od jejího potlačení a vyhýbání se všem sexuálními kontaktům, přes fobické reakce, předčasnou sexuální vyspělost, hypersexualitu až po promiskuitu a prostituci.

Jak uvádí Elliot¹²⁶, zejména u menších dětí může být zaznamenána nápadná hypersexualita, masturbace na veřejnosti a erotizované chování ve hře.¹²⁷

- **Emocionální důsledky**

Dítěti opakovaně ubližuje ten, kdo ho má chránit. Pocit ztráty bezpečí a víry v druhého člověka je pro dítě horší než samotný sexuální akt. Zradí-li ho nejbližší člověk, přestane důvěřovat i všem ostatním. Důsledky si dítě ponese celý život. Ke svému okolí bude buď lhostejné a bezcitné, nebo přijme svou roli jako oběti a i v dospělosti bude akceptovat degradující chování od druhých.

- **Bezmocnost**

Zejména v případě intrafamiliárního zneužívání nemá dítě zpravidla kam uniknout a zneužiteli se vzepřít. Východiskem může být útek z domova (u starších dětí). Nezřídka kdy se objevují deprese, nespavost, noční můry, poruchy příjmu potravy, bolesti hlavy, břicha, nauzea a další.

- **Stigmatizace**

Sexuálně zneužité dítě se cítí být jiné než ostatní děti. Vnímá svou odlišnost, má pocity viny, studu, jeho sebehodnocení je značně narušeno a cítí se být „pošpiněné“. Vše je umocněno tím, pokud dítě jednání pachatele vzrušovalo.¹²⁸ Jeho pocity mohou vyústit v suicidální tendence, sebepoškozování či abúzus alkoholu a drog.

Obranné mechanismy

Pocit bezmoci a bezvýchodné situace je velice intenzivní, dítě se snaží s celou situací vyrovnat a své zážitky zpracovat tak, aby s nimi mohlo žít a byly pro něj co nejméně zatěžující. K tomu mu „pomáhají“ **obranné mechanismy**, které však značně ztěžují diagnostický proces, pomoc dítěti i jeho budoucí život.

¹²⁶ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, s. 97.

¹²⁷ „Sáře byly čtyři roky, když si vychovatelka všimla jejich sexuálních her. Při hře masturbovala a sedávala si na klín dospělým, kde se pomalu pohupovala, sténala a vzrušovala se.“ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, s. 98.

¹²⁸ „Libilo se mi to, bylo to příjemné, říkal, že mi to ukáže, abych věděla, jak se to dělá, měla jsem takové elektrizování po celém těle...“ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DÝTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 80.

- Traumatizující okamžiky, které dítě psychicky destabilizují, mohou být **vytěsněny**. Dostávají se do nevědomí a paměťovému vybavování jsou nepřístupné. Bezděčně se však mohou dostávat do vědomí, a to i v dospělém věku jedince. Děje se tak zejména v těch případech, kdy mu traumatickou událost něco nápadně připomene. Vůlí neovlivnitelné vnucování vzpomínek na prožité trauma se označuje jako intruse, vnucující se vzpomínky jako disociované fragmenty. Opětovně se mohou navodit zvuky, pachy, obrazy či pocity, které jedinec při sexuálním zneužívání vnímal a prožíval. Od vytěsnění je nutné odlišovat **potlačení vzpomínek**. To je již volní mentální proces, kdy dítě potlačí to, na co jen nechce myslet. Tyto potlačené obsahy ale může kdykoliv ve vědomí vyvolat. To vysvětluje, proč sexuálně zneužitá dítě není schopno při výslechu na žádost vyslychajícího přesně vylíčit, co se stalo.¹²⁹
- Vytěsní-li dítě traumatizující okamžiky a navíc popírá realitu, hovoří se o **popření**. „Neexistuje-li“ nebezpečí, nemusí se bát. V důsledku tohoto obranného mechanismu může dítě popírat samotný fakt, že bylo zneužito, stejně tak své negativní pocity, které při tom mělo. Může být přesvědčeno, že ho jednání pachatele nejen nebolí, ale že mu ani nevadí.¹³⁰
- Když dítě neintegruje do svého vnitřního života vzpomínky na sexuální zneužití, nezpracuje je, ale ani nevytěsní, potřebuje je oddělit od svého aktuálního prožívání. V této tzv. **disociaci** jsou psychické procesy a složky odštěpeny, osobnost ztrácí svou integritu a dítě má více „osobností“. Jedna je sexuálně zneužívána a zažívá bolest, druhá může být časově i prostorově „jinde“.¹³¹ Dítě potom může působit apaticky a odevzdaně.¹³²
- Dítě ví, že mu blízký člověk způsobuje bolest, ale je pro něj těžké vnímat ho negativně. **Idealizuje** si proto jeho vlastnosti, ale zároveň musí **devalvovat** někoho jiného. Jde-li o intrafamiální zneužívání, často obviňuje svou matku, že ho neochrání. Někdy devalvuje i viní samo sebe - je špatné a vše si zaslouží.¹³³

KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 78, 80.

¹³⁰ Tamtéž, s. 80.

¹³¹ Jako příklad uvádí Kovář případ sedmnáctileté dívky, která popisovala, jak se se sexuálním zneužíváním vypořádala. Když slyšela svého opilého otce, počítala ornamenty na tapetě. V průběhu sexuálního zneužívání rozmlouvala s anděly a nevnímala tak jeho pach po alkoholu, potu a cigaretách, ani jeho supění. KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 77.

¹³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 626.

¹³³ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 81.

- **Identifikuje-li se se zneužívatelem**, přijme-li jeho chování, nemusí se ho bát. Navenek se může projevovat velice agresivně, zejména vůči slabším a zvířatům.¹³⁴
- Vrací-li se dítě svým chováním na nižší vývojový stupeň (začne si např. cucat palec, spát s hračkou), jde o **regresi**.¹³⁵

Sociální důsledky

Sociální důsledky jsou logickým vyústěním výše zmíněných důsledků a projevů sexuálního zneužití. Je ztížena sociální adaptace dítěte a jeho přijetí okolím. Důsledky přetrvávají i do dospělosti a ovlivňují tak jeho celý život.

Dítě se může projevovat apaticky, nebo naopak agresivně. Může být zamlklé a stranit se kolektivu. Samo se cítí být stigmatizováno a domnívá se, že jeho problémům nemůže nikdo rozumět. Obtížně navozuje kamarádké vztahy a jeho chování je důvodem, proč ho i ostatní vyčleňují. I v očích dospělé populace je však přijímáno ambivalentně, neboť sexuální zneužitím ztratilo svou dětskou roli. Lidé ho litují, na druhou stranu si udržují odstup a často nedovolí ani svým dětem, aby za kamaráda mělo takové dítě.¹³⁶

Ve škole může selhávat, nikoliv však pro nízké rozumové schopnosti, ale pro nedostatek motivace a nepozornost.¹³⁷

Prostituce, abúzus, nerespektování sociálních norem a případná kriminalita staví člověka na okraj společnosti. Sexuálně zneužitě dítě se dokonce může stát samo zneužívajícím, zejména v případě chlapců. V důsledku sexuálního zneužití pochybuje o vlastní sexuální identitě a svou mužnost si dokazuje zvýšenou agresivitou (těž možný důsledek obranného mechanismu identifikace s agresorem) nebo právě zneužíváním jiných. Zajímavostí je, že věk jejich obětí je v drtivé většině případů shodný s věkem, ve kterém sami byli v dětství zneužíváni.¹³⁸

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívávané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 80-81.

¹³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 625-626, 631.

¹³⁷ Tamtéž, s. 626.

¹³⁸ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 26-29. VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 20-21, 25-28.

Sexuálně zneužití děti v pozdějším věku obtížně navazují partnerské vztahy. Partnerského soužití nejsou často schopny, což zapříčiňuje buď časté střídání náhodných partnerů, nebo sexuální fobie a absolutní odmítání sexu.¹³⁹

Kvůli nízkému sebevědomí mohou přijímat degradující chování svého partnera, v zaměstnání přijímat podřadné práce a často bývají nejisté i v rodičovské roli. V té selhávají zejména v oblasti ochrany vlastního dítěte. U matek, které byly v dětství sexuálně zneužívány, se obranný mechanismus identifikace s agresorem může projevit tak, že se snadněji identifikují s násilným partnerem, než se svým zneužívaným dítětem.¹⁴⁰

2.3 Zanedbávání

Zanedbáváno je dítě, které je „*ohroženo nedostatkem podnětů a faktorů důležitých ke zdravému a plnohodnotnému fyzickému i duševnímu rozvoji*“¹⁴¹.

Je formou CAN pasivní povahy a dochází k němu nikoli aktivitou, nýbrž nečinností ze strany pečující osoby. Ta se o dítě buď nechce starat, nedovede to či nemůže.

Právě pasivní charakter zanedbávání může být důvodem toho, že je, alespoň laickou veřejností, oproti ostatním formám CAN, upozaďováno, resp. že jeho následky jsou bagatelizovány.

V této souvislosti se někdy hovoří o „zanedbávání problému zanedbávání“, kdy je i v odborných publikacích více prostoru věnováno fyzickému týrání aktivní povahy a sexuálnímu zneužívání dětí.¹⁴²

Možná není oblast zanedbávání prozatím prozkoumána tolik, jako ostatní formy CAN, ale nesouhlasím s tím, že by bylo odborníky odsouváno do pozadí. Naopak si myslím, že se k této problematice stáčí jejich pozornost čím dál častěji, a to v souvislosti nejen s riziky dosud známými, ale i nově se objevujícími. Nezbyvá potom nic jiného než s nimi postupně seznamovat i laickou veřejnost.

Co se týče příčin zanedbávání dítěte, ani v tomto případě nelze poskytnout definitivní výčet rizikových faktorů. Jako u ostatních forem CAN, i zde jsou příčiny multifaktoriální.

¹³⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 626-627.

¹⁴⁰ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 26-29, 103-104. VANIČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 20-21.

¹⁴¹ SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, s. 29.

¹⁴² BECHYŇOVÁ, Věra a kol. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007. s. 24-28.

Některé rizikové faktory nejsou samy o sobě k tíži dítěte, ale závadnými se stanou až ve spojitosti s jinými. Obecně lze říci, že důsledky zanedbávání budou o to závažnější, čím více přitěžujících okolností bude v daném období spolupůsobit.

Dunovský¹⁴³ rozlišuje rizikové faktory na:

- **vnější** a
- **vnitřní** a jejich podstatu vystihuje níže popsanou charakteristikou.

Vnější faktory jsou dány především složením rodiny, její ekonomickou a kulturní úrovní. Výchova dítěte jen jedním rodičem je příkladem toho rizikového faktoru, který většinou sám o sobě negativní dopad nemá. Závažnější je situace v případě nízké socioekonomické úrovně rodiny. Ta je často spojena s velkým počtem dětí v rodině, závislostí rodičů, nestálostí prostředí a promiskuitními sexuálními vztahy.

Opakem tohoto rizikového faktoru jsou rodiny velice dobře ekonomicky zajištěné, kde by málokdo nějaké zdroje nebezpečí hledal. V důsledku vysokého pracovního nasazení jsou však rodiče mnohdy nejen časově, ale i psychicky velice vyčerpaní. Jejich zájem o dítě upadá a to, i když jsou ostatní jeho potřeby v dostatečné míře saturovány, citově strádá.

Jako poslední příklad vnějšího rizikového faktoru uvádí Dunovský rodiny utečenců, imigrantů a lidí žijících ve sběrných táborech. Ti nemají vlastní zázemí, žijí v nejistotě a dítě pro ně může být dokonce přítěží.

Vnitřní faktory se váží k osobnosti rodičů. Velice rizikové je, pokud jsou rodiče citově nezralí a nevyspělí. V dnešní době se tento příklad týká často těch, kteří se stanou rodiči ve velice nízkém věku. Hovoří se o tom, že „dětí mají děti“. Takoví rodiče většinou postrádají nejen vřelost k dítěti, ale i vědomosti z oblasti péče o něj. Nemají dostatečné rodičovské kompetence, často jsou vedeni vlastními zájmy a řeší především své problémy.

Riziková jsou i rodiče trpící duševními či smyslovými poruchami, tělesným postižením, mentální retardací či závislí na návykových látkách. Značně rizikový může být i postoj rodičů a jejich životní zásady. Často se tyto případy dávají do souvislosti s náboženskými sektami a jinými skupinami, které se od většinové společnosti výrazně odlišují. Rodiče, uznávající jejich víru, mohou omezovat kontakty jen na ně a od okolního světa žít zcela izolovaně. Izolováno je potom samozřejmě i jejich dítě. Nemůže přirozeně navazovat kontakty se svými vrstevníky a osvojovat si tak základy pro budoucí společenský

¹⁴³ V následující části, pojednávající o rizikových faktorech zanedbávání dítěte, je čerpáno z publikace: DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 89-95.

život. Rodiče mohou přejímat i další způsoby výchovy a zacházení s dítětem, které budou v kontextu většinové společnosti a obecně uznávaných norem vyznívat jako zcela nepřijatelné.

Dunovský nezmiňuje rizikové faktory na straně dítěte. Ty nejsou o nic méně závažné než výše zmíněné a považuji proto za nutné i je na tomto místě uvést. Jedná se např. o děti pasivní a nenápadné, které své rodiče nedokáží zaujmout, nebo děti, které zklamaly očekávání svých rodičů. Jsou nemocné, trpí postižením nebo nevyvíkají v těch oblastech, v jakých by si rodiče přáli.¹⁴⁴

Rozlišují se tři základní oblasti, ve kterých k zanedbávání dítěte obvykle dochází.¹⁴⁵

- **tělesná, resp. zdravotní;**
- **výchovně-vzdělávací, resp. sociokulturní;**
- **citová.**

Tělesné zanedbávání dítěte je fyzickým týráním pasivním povahy. Představa, že je pro dítě méně ohrožující než aktivní fyzické týráním, je zcela mylná. Důsledky mohou být stejně fatální - ty nejzávažnější případy nezřídka kdy končí i smrtí dítěte.

Mühlpachr definuje tělesné zanedbávání jako „*neuspokojování tělesných potřeb dítěte*“¹⁴⁶.

Do této oblasti se řadí především nepřiměřená strava, a to nejen z hlediska množství, ale i kvality, nepřiměřené oblečení, nedostatky v oblasti hygieny, neadekvátní bytové podmínky¹⁴⁷, resp. vhodné přístřeší či zanedbávání lékařské prevence a péče. Pozornosti by neměly uniknout ani takové případy, kdy je dítě ponecháváno bez dozoru¹⁴⁸ a nedostatečně

¹⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 594-596.

¹⁴⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 147. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597.

¹⁴⁶ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, s. 145.

¹⁴⁷ „*Důvodem pro nařízení ústavní výchovy dítěte nemohou být samy o sobě materiální nedostatky rodiny, zvláště pak její špatné bytové poměry.*“ Stanovisko Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. 12. 2010, sp. zn. Spjn 202/2010.

¹⁴⁸ Ponechání dítěte bez dozoru nemusí skončit jen zlomenou rukou. „...zanechala ve vaně bez dohledu a jakékoliv pomoci svého nezletilého syna, kterého položila do vany na záda a sprchovou hadicí pustila do vany vodu, aniž se přesvědčila, zda výpusť z vany není ucpaná a ani nezabezpečila, aby k jejímu ucpání nemohlo dojít, přičemž si byla vědoma, že nezletilý má sníženou pohyblivost, není schopen se ve vaně posadit, postavit či se sám z vany dostat a ona je jedinou osobou v bytě, která mu může v případě ohrožení na zdraví či životě pomoci, odešla do obývacího pokoje, kde si lehla a poslouchala hlasitou hudbu ze sluchátek MP3 přehrávače po dobu několika desítek minut, aniž by úmyslně zkontrolovala syna ve vaně, kde došlo z nejištěných příčin k ucpání vany gumovou zátkou a během doby nejméně 38 minut ke zvednutí hladiny vody do výše nejméně 20 cm, ve které nezletilý utonul, což zjistila až poté, co ji na tuto skutečnost upozornil její nezletilý syn, který utopeného bratra ve vaně našel...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012.

tak chráněno před možnými úrazy, nebo kdy rodiče nemají přehled o tom, kde, jak a s kým jejich dítě tráví volný čas.¹⁴⁹ Právě posledně jmenované je kromě jiného živnou půdou pro dětskou pornografii, prostituci či sexuální zneužívání dětí.

Znaky tohoto typu zanedbávání jsou často patrné na první pohled a z výše zmíněného je lze lehce dovodit. Dítě může být např. často nemocné, bledé, hubené či unavené. Může u něho docházet k častým úrazům, jeho oblečení může být příliš velké/malé, špinavé, může zapáchat a neodpovídat počasí.

Výchovně-vzdělávací zanedbávání definuje Mühlpachr jako „*neposkytnutí možnosti, aby dítě dosáhlo naplnění svého plného a vzdělanostního potenciálu*“¹⁵⁰. Rodiči „*nejsou poskytovány dostatečné podmínky pro rozvoj schopností a dovedností dítěte, rozvoj jeho chování a mravního jednání*“¹⁵¹.

Dítě vyrůstá v neadekvátním výchovném prostředí, má omezené příležitosti k učení a je nedostatečně stimulováno.¹⁵²

V případě **citového zanedbávání** dítěte nejsou uspokojovány jeho emocionální potřeby.¹⁵³ Projevy tohoto typu zanedbávání jsou sice často nápadné, ale málokdo je dává se zanedbáváním do souvislosti. Dítě se tak často místo pomoci dočká spíše negativní odezvy.

Podobně jako jednotlivé formy CAN, ani zde nelze oblasti, ve kterých k zanedbávání dochází, striktně od sebe oddělovat. Praxe je důkazem toho, že dítě může být zanedbáváno i ve všech najednou.¹⁵⁴

¹⁴⁹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 24-28.

¹⁵⁰ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, s. 145.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 608-610.

¹⁵³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, s. 147.

¹⁵⁴ „...nejméně od června 2007 až do 17. 01. 2008 se řádně nestarali o své nezletilé děti...které dne 24. 08. 2007...obžalovaná D. uzamkla v dětském pokoji, kde byly samotné bez náležité péče, a toto přes upozornění sociálních pracovníků zopakovala dne 07. 09. 2007, přičemž dne 17. 01. 2008...oba obžalovaní uzavřeli do nevětratelné a neosvětlené úklidové komory, mezi různě poházené věci a to znečištěné matrace, oděvní svršky a nedopalky cigaret, nezletilého L. a nezletilého D., kde byli kolem 11.15 hodin nalezeni sociálními pracovníci...které zde prováděly kontrolu péče o děti, a obě děti byly nalezeny v zanedbaném stavu, nemyté, zavšivené, pomočené a špinavé od výkalů, přičemž nezletilý L. měl otok a hematom v pravé horní obličejové části a v uvedeném období neposkytovali dětem náležitou výchovu, v důsledku které jsou děti opožděné ve svém vývoji, citově deprivované, nedostávalo se jim adekvátních výchovných podnětů nutných pro jejich psychologický rozvoj...opomínali naprosto základní péči o vlastní nezletilé děti...a neposkytovali jim ani elementární rodičovskou výchovu (zejména jim nezajistili výchovně a citově podnětné a hygienicky nezávadné prostředí, nedbali na zajišťování pravidelného, věku a zdravotnímu stavu odpovídajícího stravování, dodržování základních hygienických návyků a s tím související čistoty oděvu)...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 6 Tdo 452/2010.

V každé rodině nastávají situace, kdy je dítěti věnována menší pozornost či péče, než na kterou je zvyklé. Rodiče mohou být nemocní, v souvislosti se zaměstnáním nervózní či při jejich chvilkové nepozornosti si dítě zlomí ruku. Je sice pravdou, že i chvilková nepozornost může mít závažné následky, nicméně ani v jednom z těchto případů nelze hovořit o zanedbávání dítěte s negativními důsledky, které sebou zanedbávání dítěte jako forma CAN přináší. To vyžaduje jistou trvalost a intenzitu v delším časovém horizontu.

Nejsou-li po dlouhou dobu a v dostatečné míře uspokojovány objektivně významné potřeby dítěte, hovoří se o **deprivaci**, neboli strádání.¹⁵⁵

Vágnerová¹⁵⁶ považuje za závažnou především deprivaci citovou a sociokulturní. Podrobně se jí ve své publikaci zabývá a celou problematiku detailně a přehledně rozpracovává. V následující části proto čerpám právě z jejích poznatků a bohatých zkušeností.

Citová deprivace

Matka představuje v životě dítěte klíčovou osobu. Má pro něj být zdrojem jistoty, bezpečí a pomoci mu získat nejen důvěru v okolní svět, ale i pocit životní jistoty a sebedůvěry. To je základem pro jeho další rozvoj, vyrovnanost, pozitivní vztah k okolí i jemu samému a v neposlední řadě je tím posilována i schopnost dítěte trvale a spolehlivě navazovat a udržovat vztahy s lidmi.¹⁵⁷

Ne všechny matky však takovou základnu pro další vývoj dítěti poskytnou. Některé o své dítě neprojevují zájem, jejich postoj k němu je ambivalentní, někdy dokonce hostilní. Dítě je ochuzeno o stabilní a spolehlivý vztah s matkou a pokud není v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu uspokojována jeho potřeba citové jistoty a bezpečí, je citově deprivované.¹⁵⁸

Důsledky citové deprivace nelze generalizovat. U každého dítěte mohou být značně variabilní, s ohledem na jejich genetické dispozice, primární zkušenost či existenci jiné osoby, která by jim chybějící citovou podporu mohla poskytnout.¹⁵⁹

Vzhledem k nízké, nebo dokonce i nulové interakci matky s dítětem, zůstávají jeho projevy a pokusy o jakoukoli aktivitu bez odezvy. Jelikož jeho snahu nikdo neocení, nemá, proč by se snažilo. Právě matka, resp. její pozitivní zpětná vazba je tím, kdo dává veškerému

¹⁵⁵ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 87.

¹⁵⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597-610.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 597-603.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž.

jeho snažení smysl. Dítě tak v dostatečné míře nevyužívá své rozumové schopnosti a nemá ani potřebu komunikovat, neboť v jeho nejbližším okolí není nikdo, s kým by mohlo hovořit. Matka na řečové projevy dítěte nereaguje, sama na něj nehovoří a pro vývoj řeči tím vytváří značnou bariéru. V pozdějších letech se důsledky mohou odrazit v omezené slovní zásobě či nesprávném používání osobních zájmů.¹⁶⁰

Zpětná vazba matky je velice důležitá i pro rozvoj sebecitu dítěte. Matka mu ji neposkytuje a citově deprivované děti se tak velice špatně orientují ve svých vlastních pocitech a postrádají empatii a respekt nejen k sobě samým, ale i k druhým lidem. K nim mají povrchní a nediferencované vztahy, značně zatížené egocentrismem jako důsledku citové deprivace. Jejich celková nejistota je příčinou nedůvěřivosti, hostility a mnohdy i agresivity s prvky výbušnosti a zlostných afektů.¹⁶¹ Dítě nerozumí chování, potřebám ani přáním druhých lidí a má také nedostatečně osvojené sociální dovednosti a normy. Ty jsou totiž prezentovány pro něj nevýznamnou osobou a dítě se s nimi proto dostatečně neidentifikuje.¹⁶²

Utrpět může i sebepojetí dítěte. To nekriticky přejímá názor nejbližších a pokud je hodnoceno převážně negativně, může být důsledkem snížení jeho sebedůvěry a sebeúcty. Dítě potom potřebuje mít vedle sebe silnější bytost, než je on sám. Jeho sebevědomí může zvýšit i členství v asociální skupině. Dítě však na negativní hodnocení své osoby může reagovat i aktivní obranou, spočívající v nerealistickém „vytahování“.¹⁶³

Aby důsledky citové deprivace byly co nejmenší, potřebují děti získat pozitivní korektivní zkušenost. To však často není tak jednoduché, neboť jejich mnohdy nápadné chování (možný projev obranných mechanismů), tzv. sociální hyperaktivita, možnost pozitivního přijetí jiným člověkem značně ztěžuje a v okolí vzbuzuje spíše odmítavé reakce. Citově deprivované dítě se snaží dosáhnout náhradního uspokojení, mnohdy velice intenzivně a neselektivně. Jeho snaha upoutat na sebe pozornost je druhým lidem nepříjemná a spíše než citového přijetí se dítě dočká dalšího odmítání. Jeho potřeba citového vztahu tím však ještě více narůstá. Dítě začne navazovat kontakty s kýmkoliv (nemají strach z cizích lidí) a způsob, který k tomu volí, je čím dál více agresivnější. Odpovědí mu je opět ve většině případů odmítavá reakce. Dítě i přesto tuto strategii fixuje a odmítavé reakce okolí jsou pro něj impulsem k dalšímu intenzivnějšímu snažení. Uchyluje se i k tzv. sociální provokaci, kdy se

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 87-98.

¹⁶³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597-603.

agresivní a destruktivní chování ke komukoli stává cestou, jak získat pozornost dospělého člověka.¹⁶⁴

Dalším obranným mechanismem je substituce. Oproti předešlému případu je zde dítě naopak pasivní a postrádá jakoukoli iniciativu. Nedostatek citového přijetí může nahradit zaměření pozornosti na uspokojování biologických potřeb, projevující se např. v přejídání, masturbaci apod. Dítě může také začít, pro okolí zcela iracionálně, hromadit věci.¹⁶⁵

Na první pohled nepochopitelná se také může zdát reakce dítěte na vřelost a projev lásky. Ti, kdo s citově deprivovaným dítětem přicházejí do kontaktu, by neměli zapomínat na krajní obranný mechanismus, kterým je v tomto případě rezignace. Dítě může o bližší vztah zcela ztratit zájem a na vřelost reagovat odmítavě.¹⁶⁶

Vágnerová¹⁶⁷ podtrhuje fakt, že důsledky citové deprivace často přetrvávají i v dospělosti. V tomto věku jsou navíc mnohem více nápadné. Lidé mívají problémy v partnerských vztazích a často za partnera volí kohokoli, kdo o ně projeví zájem. Problém mají s výchovou dětí i s plněním rodičovské role. Ve svém okolí většinou nemají nikoho blízkého, bojí se zklamání a o žádný nový vztah proto ani nemají zájem.

Subdeprivace

Možná mnohem častějším jevem než citová deprivace je citová subdeprivace. V dnešní uspěchané době se mnozí rodiče snaží dítěti vynahradit čas strávený prací a ne s nimi materiálními věcmi. Na to podstatné však zapomínají. Každý týden nové hračky jim v žádném případě nevynahradí vřelé objetí rodičů. Ti se potom diví, co vlastně dítě ještě chce, když má vše, na co si vzpomene. Nemá.

Subdeprivace je mnohem hůře identifikovatelná, neboť její izolované projevy nejsou tak nápadné, jako tomu je u citové deprivace. Rodina navíc bývá velice dobře finančně zajištěna a dítě dostatečně materiálně zabezpečuje. To naopak značně strádá v citové oblasti.¹⁶⁸

V případě citové subdeprivace by se dalo hovořit o tom, že dítě je samo, i když je s rodiči. Ti s dítětem málo komunikují a i volný čas tráví dítě samo, většinou u televize,

¹⁶⁴ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, s. 212-213. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597-603.

¹⁶⁵ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, s. 212-213.

¹⁶⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 597-603.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 604-605.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 603.

počítače či touláním se mimo domov.¹⁶⁹ Na rizika z tohoto plynoucí nemusím již snad ani upozorňovat.¹⁷⁰

Citově chladné rodiče charakterizuje především nízká empatie k dítěti a jeho snížená akceptace. Hodnotí ho především kriticky a nic pozitivního na něm nevidí. Z důvodu snížené empatie ani nerozumí jeho pocitům. Porozumění dítě nenachází ani v dětské skupině. Na ostatní nepůsobí dobře a není jimi ani akceptováno.¹⁷¹

Sociokulturní deprivace

Sociokulturní deprivace, někdy označována jako sociální a kognitivní deprivace, je další závažnou oblastí, ve které k zanedbávání dítěte dochází.

Aby se dítě mohlo učit, potřebuje porozumět světu, věcem kolem sebe a být svým okolím přiměřeně stimulováno. Již od narození na něj působí značné množství podnětů, které vnímá jako chaotické a nesrozumitelné. Je na rodičích, aby je převedli do podoby, které bude dítě schopné porozumět, aby pro něj vytvořili smysluplný svět a vhodné podmínky pro jeho učení.¹⁷²

Není-li dítě dostatečně stimulováno, má omezenou příležitost k učení (je izolováno¹⁷³, neposíláno do školy) či podněty, kterým je vystaveno, jsou nedostatečné či značně nepřiměřené, má to negativní dopad na jeho socializaci i oblast rozumových schopností. Výchovně zanedbané děti nemají dostatečnou slovní zásobu, nedovedou moc dobře komunikovat a sdělení druhých lidí také často nerozumí. Neměly příležitost osvojit si normy chování, akceptované ve většinové společnosti. V interakci s druhými lidmi proto bývají velice nápadné a i k překlenutí zátěžových situací volí neadekvátní strategie. Často trpí

¹⁶⁹ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, s. 145-146.

¹⁷⁰ „...dne 12. 8. 2008 zaslal prostřednictvím internetu zprávu nezl. J. O. , ačkoliv z jejího profilu na lide.cz věděl, že jde o osobu nezletilou, zda by chtěla být finančně rozmazlovaná, přičemž...jí zaslal zprávu s textem ‚Dáš mě žužlat bradavky a poštěváček u mě v autě? Pak se ti finančně odměním‘, což nezletilá odmítla a žádné fotografie mu nezaslala...na začátku měsíce září 2008 zaslal prostřednictvím internetu zprávu nezletilé M. F. , ačkoliv z jejího profilu věděl, že jde o osobu nezletilou, zda by chtěla být finančně rozmazlovaná za zaslání jejích nahých fotografií, konkrétně 50,- Kč za jednu fotografii, přičemž dne 2. 9. 2008 obdržel čtyři fotografie, z toho dvě ve spodním prádle a dvě s obnaženými prsy M. F...dne 22. 9. 2008 na žádost obviněného se sešli a vozidlem...odjeli na polní cestu...kde za slib 3.000,- Kč se poškozená vysvlékla, obviněný ji orálně uspokojoval na přirození a následně ji přemluvil k tomu, aby nezletilá orálně uspokojovala jeho, když následně obdržela slíbenou finanční částku, v následujících dnech pak schůzku opakovali na stejném místě, došlo ke stejným sexuálním praktikám a vyplacení stejné částky jako odměny...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1068/2012.

¹⁷¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 603.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Dívka Genie, z Kalifornie, vyrůstala od svého půldruhého roku věku v jedné místnosti po neuvěřitelných jedenáct let. Neměla žádný kontakt s okolním světem, za verbální projevy byla fyzicky trestána, omezena byla i v pohybu a k dispozici neměla ani žádné hračky. Blíže k tomuto případu: GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, s. 41-42.

generalizovaným strachem z cizích lidí a objevuje se u nich autostimulace (kousání nehtů, vlasů, kývání se atd.).¹⁷⁴

Takto deprivované děti se často musí spoléhat jen samy na sebe. Postupně se naučí být soběstačné a zvládat životní situace bez pomoci dospělého. Leckdy je však řeší pro společnost nepřijatelnými způsoby (kradou¹⁷⁵, žebrají apod.), neboť jejich nejdůležitější potřebou je „přežít“.¹⁷⁶

Důsledky sociokulturní deprivace přesahují i do dospělého věku. Takoví jedinci jsou často nezaměstnaní nebo získávají práci nedostatečně finančně ohodnocenou. Před kontaktem s okolím, který je pro ně velice komplikovaný, volí sociální izolaci. Za partnera si vybírají člověka sobě rovného a často selhávají, jako jejich vlastní rodiče, i ve své rodičovské roli.¹⁷⁷

V nejkrajnějších případech tohoto typu zanedbávání se dítě může jevit jako mentálně retardované. V takto závažném případě se hovoří o tzv. „syndromu Kašpara Hausera“¹⁷⁸. Jak závažné však budou konečné důsledky takového zanedbání, závisí na době, po kterou bylo dítě zanedbáváno, na jeho věku, vrozených dispozicích a zdravotním stavu. Dostane-li se dítě do podnětného prostředí, může se jeho stav do značné míry normalizovat. Pokud však k zanedbávání docházelo ve vývojovém období dítěte, které je např. z hlediska osvojování si řeči klíčové, mohou být důsledky bohužel nezvratné.¹⁷⁹ To se týká především těch nejkrajnějších případů, kdy je dítě od lidské společnosti zcela izolované a vyrůstá např. se zvířaty.¹⁸⁰

¹⁷⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 608-610.

¹⁷⁵ „Soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření mladistvému, který spáchal provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, dopustil-li se činu z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná.“ Ustanovení § 11 odst. 1 písm. b) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 608-610.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tento syndrom byl pojmenován po skutečném případě chlapce, který byl roku 1828 nalezen v ulicích Norimberku ve velice zanedbaném stavu. I on prožil dětství ve sklepení, bez kontaktu s civilizací. Blíže k tomuto případu: DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 88-89.

¹⁷⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, s. 608-610.

¹⁸⁰ Děti, které takto vyrůstaly, přežily v přírodě buď díky zvířatům (např. indické děti Amala a Kamala), nebo díky svým schopnostem (např. Divoký chlapec z Averyonu). Blíže k tomuto tématu: DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 88-89. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, s. 40-41.

2.4 Zvláštní formy CAN

Vedle výše zmíněných CAN se v literatuře objevují další, souhrnně označované jako „zvláštní formy CAN“.

Dunovský¹⁸¹ pod ně zahrnuje:

- Münchhausenův syndrom by proxy;
- Systémové týrání;
- Rituální zneužívání;
- Organizované zneužívání dětí;
- Sexuální turismus.

Někteří autoři¹⁸² mezi ně řadí navíc šikanování a podrobněji se zabývají otázkou zneužívání dětí.

Münchhausenův syndrom by proxy jsem tematicky zařadila pod kapitolu týrání dětí a **systémovému týrání** se věnuji v kapitole prevence CAN.

Co se týče **zneužívání dětí**, většinou se zmiňuje zneužívání sexuální. Jsou tak podceňovány a opomíjeny další způsoby jednání s dítětem, které jsou vzhledem k jeho věku a stupni vývoje nepřiměřené. Mnohé z nich jsou co do svých znaků a důsledků srovnatelné s týráním, do budoucna mohou nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte, a proto je nezbytné upozornit i na ně.

O zneužívání lze hovořit ve všech případech, kdy „*člověk využívá druhého člověka ke svému vlastnímu prospěchu (obohacení, uspokojení) z pozice větší síly, společenské nebo intelektuální převahy*“¹⁸³. Je tedy patrné, že zneužívání jako takové zahrnuje nejen zneužívání sexuální, ale i širokou paletu dalšího možného neadekvátního zacházení s dítětem. Dle mého názoru je však lidé označují spíše za „využívání“ dítěte než jeho zneužívání. Uvědomují si jejich negativní dopad na dítě, ale právě kvůli této terminologické nuanci je mají tendenci od CAN oddělovat.

Zneužívající je veden snahou uspokojit své vlastní potřeby, dítě může zneužívat/využívat k práci jemu nepřiměřené¹⁸⁴, nutit ho ke krádežím¹⁸⁵, žebrání atd.¹⁸⁶

¹⁸¹ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 97-102.

¹⁸² BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 18-19.

¹⁸³ Tamtéž, s. 19.

¹⁸⁴ Srov. pozn. pod čarou č. 38.

O psychickém či emočním zneužívání dítěte lze hovořit např. v těch případech, kdy je jedním rodičem manipulováno a popuzováno proti druhému. Typickou situací je rozvod rodičů a jejich snaha dítě od druhého partnera zcela izolovat. V této souvislosti se také hovoří o tzv. „syndromu zavrženého rodiče“¹⁸⁷. Dítě se ocitá mezi mlýnskými kameny, rodiče si jej „kupují“ či jeden druhého v jeho očích ponižují.¹⁸⁸

Poslední formou zneužívání, kterou autoři uvádějí, je přenášení rodičovské zodpovědnosti a jejich povinností na dítě. Dochází k záměně rolí, dítě je např. nuceno pečovat o své mladší sourozence, někdy dokonce i vlastní rodiče.¹⁸⁹

Týrat či zneužívat dítě nemusí jen rodič. Ve školním prostředí dochází k takovému chování mezi žáky navzájem, v poslední době bohužel nutno podotknout, že čím dál častěji a agresivněji. Není vyloučeno ani nepatřičné jednání s dítětem ze strany učitele.

Situace, kdy „jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresí a manipulaci“¹⁹⁰, se označuje jako **šikanování**. Bližší pohled na tuto problematiku dokazuje spojitost s CAN nejen co se týče jednotlivých forem ataků, ale i rizikových faktorů. V pozici oběti či agresora může stát dítě postižené CAN ve své vlastní rodině. A ten, kdo šikanování přehlíží, mu dláždí cestu do pekel.¹⁹¹

¹⁸⁵ „...po natankování pohonných hmot odešel do obchodu, kde se nejprve rozhlížel, poté se vrátil zpět k automobilu, následně s celou rodinou vešli do obchodu a zatímco...platila natankované pohonné hmoty a odváděla hovorem pozornost obsluhy, její manžel...společně s nezletilými dcerami...zůstal mezi regály se zbožím, kde děti pod jeho dohledem odcizily různé druhy zboží v celkové hodnotě 895 Kč...úmyslně ohrozili mravní vývoj dítěte tím, že mu umožnili opatřovat pro sebe a jiného prostředky zavrženíhodným způsobem...oba rodiče jako obvinění odpovídají za výchovu a vedení svých dětí, přičemž za žádoucí je nutno považovat, aby výchova dítěte byla vedena mimo jiné v souladu se zásadami morálky společnosti. ...K řádné výchově lze obecně uvést, že je notorií, že rodiče utvářejí osobnost dítěte zejména i tím, že mají jít osobním příkladem, neboť svým jednáním ovlivňují životní hodnoty dětí. Těmito hodnotami jsou přitom představy, kterými se dítě v životě řídí a které mají vliv na jeho rozhodování. Základní podstata tkví i v dodržování příslušných nejen zákonných, ale i morálních norem. Je nepochybné, že krádež – byť nikoliv rovině porušení norem trestního práva – nelze považovat za jednání v souladu s morálními pravidly. V daném případě oba obvinění působení kladného příkladu...zcela potlačili, naopak dětem poskytli příležitost, aby se rozvíjely nesprávným směrem... A to i přesto, že morální usuzování se odvíjí již od dětství a je ovlivněno i vlivy, jež na děti působí...“ Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 5To 63/2011.

¹⁸⁶ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 19.

¹⁸⁷ Blíže k této problematice: LOWENSTEIN, L. *Parental alienation: how to understand and address parental alienation resulting from a crimonious divorce or separation*. Lyme Regis: Russell House, 2007.

¹⁸⁸ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 19, 23-24.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, s. 20.

¹⁹¹ Blíže k problematice šikanování: KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997.

Rituální zneužívání je „fyzické, psychické nebo sexuální ubližování dítěti spojené s opakovanými aktivitami (rituálem), jejichž účelem či smyslem je spojit toto zneužívání s náboženským, magickým nebo nadpřirozeným kontextem“¹⁹².

Rituální zneužívání a týrání dětí je do značné míry transkulturně podmíněno. Jako příklad lze uvést rituální felace a obřizky jako náboženský či společenský rituál, hromadné sebevraždy, odmítání zdravotní péče pro dítě z náboženských důvodů nebo jeho léčení zařikáváním či krutým bitím.¹⁹³

Organizované zneužívání dětí charakterizuje Dunovský jako „zneužití mnoha pachatelů, kteří se spojují za dosažení tohoto cíle“¹⁹⁴. Zdůrazňuje větší počet zneuživatelů a časový rozměr zneužívání.

Organizované zneužívání dětí je příkladem zcela nové formy CAN, zpravidla s mezinárodním přesahem, kde jsou děti zbožím. Účel obchodu nemusí být jen sexuální (dětská prostituce¹⁹⁵ a pornografie¹⁹⁶). Jeho předmětem může být ilegální mezinárodní osvojení, dětská práce nebo vraždy dětí a následný prodej jejich orgánů.¹⁹⁷

Sexuální turismus, nebo také **sexuální turistiku** asi není nezbytně nijak složitě definovat. Její podstatu lze vyvodit nejen z logiky věci, ale především z toho, co jsem až doposud ve své práci zmínila. Lze se omezit na konstatování, že se jedná o cestování se sexuálním podtextem a nutno dodat, že se může, ale nemusí týkat dětí. Důvody mohou být jak ekonomické, tak právní. Poskytování dětí k sexuálním službám či poskytování vlastních služeb k sexuálnímu uspokojení druhého je pro některé snadnou cestou k finančnímu příjmu, poptávka (především muže) po těchto službách může být např. vedena zájmem v sexuálních praktikách, které právo jeho země zakazuje, nebo které nejsou jeho kulturou akceptované.¹⁹⁸

¹⁹² DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 102.

¹⁹³ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 18.

¹⁹⁴ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 100.

¹⁹⁵ Dětskou prostitucí se rozumí „využívání dětí k sexuálním aktivitám za úplaty nebo za poskytnutí jiného plnění.“ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 169.

¹⁹⁶ „Za pornografické dílo zobrazující dítě lze pokládat např. snímky obnažených dětí v polohách vyzývavě předvádějících pohlavní orgány za účelem sexuálního uspokojení, dále pak snímky dětí zachycující polohy skutečného či předstíraného sexuálního styku s nimi, popř. i jiné obdobně sexuální dráždivé snímky dětí...“ Takové dílo „...zvláště intenzivním a vtravým způsobem zasahuje a podněcuje sexuální pud, přičemž současně překračuje uznávané morální normy příslušné společnosti, čímž u většiny jejich členů vzbuzuje stud...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004.

¹⁹⁷ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 98-101.

¹⁹⁸ Normalita sexuálního chování se historicky vyvíjela, ale ani v dnešní době není ve všech státech světa pojímána jednotně, transkulturně se liší. V právních řádech jednotlivých států se např. liší věk, do kterého je

Rizika sexuální turistiky lze krom jiného spatřovat především v oblasti zdravotní (šíření pohlavních nemocí) a sociální (zvýšená kriminalita).

V současné době se často používá zastřešující označení „**obchodování s dětmi**“, které implikuje obchodování s dětmi jak v sexuální, tak v nesexuální oblasti. Je definováno jako „*transakce, na jejímž základě je předáno dítě jednou osobou nebo skupinou osob jiné osobě či skupině osob, a to za úplatu nebo poskytnutí jiného plnění*“¹⁹⁹.

sexuální styk trestný, a to s ohledem na dobrovolnost takového styku, druhy sexuálních praktik či věkový rozdíl mezi partnery. Blíže k normalitě sexuálního chování: WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002.

¹⁹⁹ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 172.

3. Prevence

V povědomí lidí není prevence neznámým pojmem. I přesto považuji za důležité věnovat jí ve své práci alespoň pár řádků.

Je nutné si uvědomit, že existence CAN je fakt a jeho výskyt není nikterak nízký. Není ale možné akceptovat jej. Vyžaduje efektivní řešení jak na úrovni celospolečenské, tak individuálně zaměřené.

Abych zde nepopisovala nic, co by bylo notoricky známé, omezím se jen na to, co považuji ze svého pohledu za důležité a co bývá v prevenci CAN často kamenem úrazu. Nemohu však začít ničím jiným než vzhledem do primární prevence. Je totiž nanejvýš žádoucí, aby k týrání, zneužívání a zanedbávání dětí vůbec nedocházelo.

Ve své práci kladu důraz na sexuální zneužívání dětí, proto kapitolu prevence zaměřuji především tímto směrem.

3.1 Primární prevence

Světová zdravotnická organizace definuje primární prevenci jako „*strategii, která vede k předcházení neblahého společenského jevu takovým způsobem, že neblahý jev je potlačen přímo v zárodku a nemá žádné podmínky pro svůj vznik*”²⁰⁰. Je však zřejmé, že postoj společnosti a názory široké veřejnosti jsou často kontraproduktivní k jakémukoli preventivnímu snažení.

Úkolem primární prevence by dle mého názoru mělo být zejména to, co zmiňuje Weiss²⁰¹: „*Indiferentní postoj veřejnosti - ‚mně se to netýká‘ - by měl být prostřednictvím mediální osvěty měněn na postoj angažovaný - ‚mně se to týká‘*”.

Nejdůležitější je podle mě budovat takové společenské klima, kdy lidé budou respektovat jeden druhého a kdy nebudou žít vedle sebe, ale spolu. Takový stav, kdy lidé svým smýšlením, chováním a vzájemnou spoluprací nedají žádnému patologickému jevu šanci ve společnosti zakořenit.

Jakkoli to v dnešní době může znít jako utopie, je to to nejdůležitější, co lze v této oblasti učinit a k čemu může zároveň přispět úplně každý.

²⁰⁰ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 57.

²⁰¹ Tamtéž, s. 73.

V oblasti primární prevence se vyděluje ještě o něco specifitější preventivní působení, které tvoří plynulý přechod do oblasti sekundární prevence a které je zaměřeno na konkrétněji vymezené skupiny lidí či situace.

V první řadě směřuje do oblasti rodiny a na ty, kdo jsou, nebo se chystají stát rodiči.

Příprava na manželství a rodičovství by měla probíhat kontinuálně již od útlého věku dítěte. Rodiče by měli být příkladem svým dětem, a to nejen tím, jak se chovají k sobě navzájem, ale i k nim.²⁰² Zdůrazňována by měla být úloha rodiče v životě dítěte, jeho zodpovědné početí a harmonické partnerské soužití.

Dítě by mělo být v první řadě chtěné. Možná to zní jako „kliše“, ale bohužel narozené dítě se často rovná nechtěné dítě. V opozici k tomuto požadavku stojí názor společnosti na ženy bez dětí, kdy je na ně často pohlíženo jako na ty, kdo vybočují z normy. Naštěstí názor, že „kdo nemá děti, je divný“, je v dnešní době pomalu překonán.

Důležité je proto v první řadě zodpovědné početí dítěte, klidně prožité těhotenství, příprava rodičů na rodičovskou roli, posilování jejich vztahu k dítěti a společná péče o něj. K tomu slouží řada programů pro nastávající rodiče, účast otců při porodu či umístění matky a dítěte na jednom pokoji v porodnici.²⁰³

Nyní se v pár bodech zmíním o prevenci sexuálního zneužívání dětí. Intencionální preventivní působení v této oblasti má za cíl „*utvářet v osobnosti každého dítěte identifikovatelné vědomí sebe samého, svých práv a dovednosti jejich obrany*“²⁰⁴.

Za všech okolností je nezbytné dávat dítěti v první řadě najevo, že má na koho se spolehnout. Že je snahou jeho nejbližšího okolí ochránit ho a v případě potřeby mu poskytnout nejen podporu, ale poskytnout i pochopení.²⁰⁵

Děti by měly znát možná nebezpečí, vědět, jak se jim bránit a kde hledat pomoc.²⁰⁶ V neposlední řadě by měly znát svá „asertivní práva“, mezi něž např. patří:²⁰⁷

²⁰² BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 149-150.

²⁰³ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 104-107.

²⁰⁴ FIALA, Lubomír. *Mravnostní kriminalita páchaná na dětech a mládeži*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 19.

²⁰⁵ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 57-85, 164.

²⁰⁶ Na problematiku sexuálního zneužívání dětí měla upozornit mimo jiné kampaň z roku 2011 pod názvem „Do kalhotek mi nesahej“. Její cíle směřovaly nejen k dospělé populaci, ale i k dětem, které měla naučit, jak se zneužívání bránit. IDNES.CZ. *Do kalhotek mi nesahej* [online]. © 1999 - 2013 [citováno 2013-3-8]. Dostupné z:

- Moje tělo patří mně a jen já mám právo určit, kdo a jak se mého těla může dotýkat.
- Mám právo odmítnout vše, co mi je nepříjemné, i kdybych tím odporoval dospělému.
- Mám právo důvěřovat svým pocitům více než tvrzení dospělého.
- Mám právo na soukromí při mytí a oblékání.
- Mám právo prozradit „špatná“ tajemství.
- Mám právo odmítnout dárky, pomoc druhého i odpověď, pokud mám strach.
- Mám právo požádat o pomoc.²⁰⁸

3.2 Sekundární prevence

Dunovský²⁰⁹ definuje sekundární prevenci jako „vytipování rizikových skupin obyvatelstva a rizikových životních situací, za nichž nejspíše k týrání, zanedbávání či zneužívání dítěte dochází“ a „cílené, programové působení na tyto skupiny lidí a na tyto situace tak, aby se riziko CAN snížilo na minimum“.

Oproti primární prevenci se již v tomto okamžiku čelí danému riziku, které je reálně přítomno. K týrání, zneužívání ani zanedbávání dítěte prozatím nedošlo, ale je zde nebezpečí, že dojde, pokud-li přijata vhodná preventivní opatření, která mají ochránit nejen dítě samotné, ale i potenciálního pachatele.

Rizikové lidé si své rizikosti musí být v prvé řadě vědomi.²¹⁰ Dokud ji odmítají, budou jakákoli preventivní opatření pravděpodobně neúčelná.

Jako příklad uvedu muže s kvalitativní poruchou sexuální motivace - pedofilii. Lidé znalí této problematiky vědí, že pedofilie v některých případech ústí v páchání sexuálně motivovaných trestných činů, v jiných případech je jedinec s touto poruchou váženým a uznávaným učitelem. On sám ale potřebuje dostatek informací o své poruše a odbornou pomoc, která mu umožní žít takovým způsobem, aby nikoho neohrožoval. Na otázku: „Co udělá rodič, dozví-li se, že třídním učitelem jeho dítěte je pedofil?“, snad nemusím ani odpovídat. Tímto příkladem se snažím poukázat na významnost postoje společnosti i v oblasti

http://zpravy.idnes.cz/do-kalhotek-mi-nesahej-kampan-proti-zneužívání-pouci-dospělé-i-děti-1-fh-domaci.aspx?c=A111104_132358_domaci_hro.

²⁰⁷ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 57-85, 164. VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 49-51.

²⁰⁸ V kampani „Do kalhotek mi nesahej“ byly využity i materiály Rady Evropy, které mohou sloužit i rodičům jako preventivně výchovný materiál. Mohou se v nich dočíst, jak naučit dítě pravidlo „tady se nedotýkej“ a co dělat, pokud mají podezření, že jejich dítě bylo nebo je zneužíváno. RADA EVROPY. *Tady se nedotýkej* [online]. © 2012 [citováno 2013-3-8]. Dostupné z: http://www.tadysenedotykej.org/default_cz.asp.

²⁰⁹ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 107.

²¹⁰ Tamtéž, s. 107-111.

sekundární prevence. Nejen lékaři, ale i společnost by se měla danému jedinci pokusit pomoci. Právě ona mu vytváří nejdůležitější podmínky k tomu, jak se se svou poruchou vypořádá a jaké důsledky bude mít. Její postoj, velice často značně ovlivněný nedostatkem informací, je tak mnohdy kontraproduktivní ke všem preventivním snahám.

V rámci sekundární prevence bych ráda zmínila už jen názor rodičů na výchovu dítěte, který může k rozvoji CAN vést.

Výchova dítěte není lehkou záležitostí. Žádná škola na to rodiče nepřipraví a mnohdy se jedná především o metodu „pokus-omyl“. Co funguje u jednoho dítěte, selhává u druhého. Rady o výchově mohou rodičům sice pomoci, ale vždy je při výchově překvapí něco, na co připraveni nebyli.

Daleko těžší situaci mají rodiče dítěte, jehož výchova je ztížená. Bez rady odborníků se většinou neobejdou, neboť se musí seznámit s problémy a možnostmi svého dítěte a výchovu tomu přizpůsobit.

Rodiče se ale mohou ostýchat o radu či pomoc požádat, neboť to vidí jako své selhání v rodičovské roli. Mohou zastávat názor, že dobří rodiče si poradí sami, a jakoukoli pomoc kategoricky odmítat.²¹¹ Když zjistí, že to sami skutečně nezvládají, bývá většinou pozdě. Mnohdy to ani nezjistí a při výchově se uchylují k neadekvátním výchovným prostředkům, které jsou projevem spíše jejich bezradnosti ve výchově než snahou dítěti ublížit. Je proto nutné zdůrazňovat to, že žádost o pomoc není selháním, nýbrž známkou kvalitní péče o dítě.²¹² To je namísto zdůrazňovat nejen směrem k rodičům, ale i veřejnosti. Právě ta svým názorem pomoc odborníků stigmatizuje.

3.3 Terciární a kvartální prevence

Terciární prevence je „soubor nejrůznějších opatření k zastavení nebo omezení probíhajícího zasažení dítěte CAN a všech dalších škod, které z tohoto poškození dítěte vyplývají...usiluje o rychlý a kvalitní návrat k normě a vyloučení všech možných podmínek a faktorů, které syndrom CAN vyvolaly“²¹³.

Prostředky a postupy k tomu využívané jsou však často spíše na škodu. Dítě je poškozováno tím systémem, který je primárně určen k jeho ochraně. Hovoří se o tzv. **systémovém týrání**, neboli **sekundární viktimizaci** oběti. Tu může způsobit např.:

²¹¹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 143.

²¹² Tamtéž.

²¹³ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 164.

- nedůvěřování oběti, zpochybňování její výpovědi či obviňování ze lži;
- tlak na ni vyvíjený, aby proti pachateli vypovídala;
- konfrontace s pachatelem;
- necitlivý a netaktní přístup okolí či orgánů činných v trestním řízení;
- opakované výsledky či lékařské prohlídky.²¹⁴

Základním pravidlem při prevenci týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je proto „*primum non nocere – především neškodit*”.

Detekce CAN

Terciární prevence je tedy zaměřena na ty případy CAN, které se již staly nebo kdy k týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte právě dochází. V této souvislosti je nutné zdůraznit, že mnoho případů CAN zůstane navždy utajeno, a to z důvodů výše nastíněných. Pro připomenutí se může jednat např. o neochotu veřejnosti tyto činy oznamovat, strach z pachatele, neznalost možných způsobů ochrany, obava ze stigmatizace, ztráty živitele či rozpadu rodiny.

Případy týrání, zneužívání a zanedbávání dětí bývají většinou odhaleny na základě iniciativy lidí mimo rodinu dítěte. Může se jednat o lidi z okolí rodiny či odborného pracovníka, který s dítětem a rodinou přichází do kontaktu. Pokud vychází aktivita ze strany dítěte, může samo vyhledat odbornou pomoc, svěřit se kamarádům a žádat je o pomoc nebo se obrátit na jakoukoli dospělou osobu.²¹⁵

Ankety na školách však ukázaly, že až 20 % dětí se nemá komu svěřit. V dotaznících uváděly např. své domácí mazlíčky či plyšové hračky. Velice často se ale v odpovědích objevoval učitel jako ten, za kým by děti v případě problémů šly.²¹⁶

Byly proto vypracovány jisté metodické postupy, resp. pravidla²¹⁷, které by měl ten, komu se dítě svěří, dodržovat:

²¹⁴ MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, s. 146. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 54-55.

²¹⁵ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 47-60.

²¹⁶ SPILKOVÁ, Jana. *Psychologie sexuálně zneužitého dítěte*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 7-15.

²¹⁷ Tamtéž. Dále: BRAUN, Richard.. *Základy intervenčních metod pro učitele*. In: BRZEK, Antonín, Lenka KUBRICHTOVÁ, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003, s. 70-74.

- Dítě potřebuje pocit bezpečí, citové přijetí a emoční akceptaci. Věta typu: „Necháme to na jindy, teď skutečně nemám čas“, nebude ta pravá. Naopak projevení zájmu a vyslechnutí dítěte je tou správnou cestou.
- I dospělým často dochází slova, natož pak dítěti, které se potřebuje svěřit se svým zážitkem. Vnímat je nezbytné nejen verbální projevy dítěte, ale i jeho nonverbální komunikaci a její paraverbální složku.
- V žádném případě nelze problém dítěte a to, co cítí, bagatelizovat. Reakce typu: „*A tohle tě trápí? Taková hloupost?*“, není vhodná. Děti totiž často nejprve testují reakce toho, komu se chtějí svěřit, z čehož následně dovozují, jak jim mohou důvěřovat. Zprvu se mohou skutečně svěřit s banálním problémem, ale jen z toho důvodu, aby zjistily, jak bude daný člověk reagovat. Dá-li mu najevo pochopení, může se rozprávět více. A nyní už zpravidla o problémech mnohem závažnějších.
- Zaskočit by se lidé neměli nechat ani tím, když bude dítě hovořit o někom jiném. Příběh kamaráda, který vypráví, může být jeho vlastní.
- Zlaté pravidlo zní: „neslibovat, co nelze splnit“. Situaci nevyřeší člověk sám a s velkou pravděpodobností bude muset požádat o pomoc odborníky. Dostane-li dítě slib, že se o jeho problému nikdo jiný nedozví, bude se poté cítit zrazené. Je nutné si uvědomit, že ke svěřením se s tak delikátním problémem muselo sebrat notnou dávku odvahy. Cítí-li, že bylo podvedeno, jakákoli další intervence a pomoc bude následně velice ztížená.

Etapy terciární prevence

Weiss²¹⁸ člení terciární prevenci na dvě etapy:

- **diagnostickou a**
- **pomocnou, ochrannou a terapeutickou.**

Diagnostická etapa

V diagnostické etapě se zhodnocuje míra poškození dítěte, a to na třech úrovních: medicínské, psychologické a právní.²¹⁹

Diagnostika není jednorázovou záležitostí. Je to proces, ve kterém se potvrzuje nebo vyvrací podezření z týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte. Na prvním místě je proto nezbytné zajistit bezpečnost dítěte a poskytnout mu první pomoc (lékařskou, psychologickou).

²¹⁸ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 84.

²¹⁹ Tamtéž.

Diagnostický proces sestává jednak z lékařského vyšetření dítěte, tak i zhodnocení jeho celkového stavu a zjišťování údajů o jeho vývoji, rodině i prostředí, ve kterém žije. Příspěť do celkové mozaiky mohou i údaje z lékařské dokumentace, informace ze školky či školy a dalších odborných pracovišť, se kterými přišla rodina do styku.²²⁰

Lékař by si měl všimnout především toho, zda zjištěné zranění mohlo vzniknout tak, jak jej rodiče popisují. Pozornost je nutné věnovat i starším zraněním, která rodiče nedokáží věrohodně vysvětlit, a tomu, jak se rodiče k dítěti chovají. Nelehkým úkolem pro lékaře je učinit závěr, zda poranění dítěte vzniklo nešťastnou náhodou či úmyslným útokem. Zvážit se musí i další faktory, které mohou hrát svou roli, např. různá onemocnění dítěte (zvýšená lomivost kostí, krvácivost, krevní onemocnění atd.), zranění netypická pro věk, časová prodleva mezi „úrazem“ a návštěvou lékaře či časté a bezdůvodné střídání zdravotnických zařízení.²²¹

Konečná diagnóza je klíčová nejen pro určení prognózy, ale i stanovení léčebného plánu. Nesmí se proto podcenit a veškeré známky násilí se musí zodpovědně posoudit.²²²

Nedílnou součástí diagnostiky je i **rozhovor s dítětem a jeho výslech**.

Ten by měl probíhat v atmosféře bezpečí a porozumění. Pocit důvěry, kterým svým jednáním dítěti vyslychající poskytne, je klíčový a odvíjí se od něj celý výslech. Je nutné mít na paměti, že důvěra se těžce získává, ale lehce ztrácí.

Navázání kontaktu s dítětem však nemusí být vůbec jednoduché. Doporučuje se civilní oblečení vyslychajícího a neformální, nedirektivní přístup, např. přes kresbu rodiny či hru. Zkušený diagnostik může z obrázku dítěte vyčíst, koho dítě do své rodiny zahrnuje, jaké je její klima či zda jsou v ní přítomny konflikty, popř. mezi kým.²²³

Nepodařilo-li se prozatím získat důvěru dítěte a navázat s ním potřebný kontakt, nelze přistoupit k zjišťování okolností sexuálního zneužívání.²²⁴

Cílem výslechu je získat co možná nejvíce informací k trestnému činu, ale také netraumatizovat dítě. Je proto nezbytné vést celý výslech takovým způsobem, aby se již nemusel opakovat a aby to, co dítě řekne, bylo právně relevantní.²²⁵

²²⁰ Tamtéž, s. 160-161.

²²¹ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 177-184.

²²² WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 160-161.

²²³ Tamtéž, s. 117-119.

²²⁴ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 87-94.

Rozhovor by měl začínat otázkou, která dítěti umožní spontánně vyprávět to, co prožilo. Od toho se odvíjí následující otázky. Ty vyslychající formuluje tak, aby odpovědi na ně rozvíjely dítětem sdělené informace. Sdělí-li dítě, že se ho strýček dotýkal, může vyslychající žádat bližší informace o tomto jednání. Začne-li však výslech otázkou: „Dotýkal se tě strýček? A kde všude?“, výpověď dítěte tím bude zcela znehodnocena, i kdyby bylo zřejmé, že se strýček daného jednání skutečně dopustil.²²⁶ Platí tedy, že kladené otázky mají navazovat jen na to, co dítě samo spontánně sdělí.

Jsou nepřijatelné zejména tzv. sugestivní otázky²²⁷, které svou formulací naznačují odpověď („Takové jednání se ti určitě nelíbilo, že ne?“, „Kam ti tatínek ještě sahal? Na zadeček?“). Tato problematika se netýká jen dětí, ale i dospělých. Děti jsou však mnohem více sugestibilnější a mají tendenci odpovídat podle přání vyslychajícího, které se snaží odhadnout.²²⁸

Kladené by měly být spíše otevřené otázky, neboť dítě často odpovídá ano i na ty otázky, kterým nerozumí, které odporují logice, i když si odpovědi na ně není jisto.²²⁹ Tento tzv. „ano efekt“ vysvětluje Čírtková²³⁰ tím, že záporná odpověď anticipuje odpor, neslušnost a nevychovanost. Je-li dítě zahlceno otázkami, může mít snahu vyslychajícímu vyhovět, všechny zodpovědět, a to i tehdy, nebude-li odpovědi na ně znát. V takovém případě si je jednoduše vymyslí.²³¹

Čírtková²³² též uvádí, jak se v některých případech vyvarovat sugestivním otázkám a i přesto dítěti pomoci, aniž by byla věrohodnost jeho výpovědi ohrožena. Použitím tzv. kontrární otázky je dítě dotazováno na to, co se objektivně nemohlo přihodit. V takovém případě má často snahu dané tvrzení vyvrátit, uvést ho na pravou míru a tím spontánně sdělit,

²²⁵ „...Podle obviněného nebyl výslech nezletilé poškozené, který je na videozáznamu a jenž označil za neúplný, spontánní, ale byl následkem přípravy výslechu přítomnou psycholožkou. Namítl, že svědkyně nevyprávěla před soudcem o tom, co zažila a co si pamatovala, ale o tom, co s ní psycholožka připravila. Vyslovil přesvědčení, že pokud by poškozená popisovala nedávno prožité zážitky, reagovala by na kladené otázky jinak. Dodal, že o tak podstatné věci nehovořila spontánně, ale byla evidentně manipulována a v zásadě odpovídala to, co bylo od ní očekáváno...“ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 6 Tdo 473/2011.

²²⁶ LAMB, Michael E. et al. *Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: Wiley, 2008, s. 1-4.

²²⁷ Srov. kap. 4 této práce.

²²⁸ FALLER, Kathleen Coulborn. *Interviewing children about sexual abuse: controversies and best practice*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 205.

²²⁹ LAMB, Michael E. et al. *Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: Wiley, 2008, s. 23. FALLER, Kathleen Coulborn. *Interviewing children about sexual abuse: controversies and best practice*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 205.

²³⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 232-335.

²³¹ LAMB, Michael E. et al. *Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: Wiley, 2008, s. 60-61.

²³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 323-335.

co se skutečně stalo. Někdy není zbytí a je nutné dítěti „oživit“ paměť, zejména tehdy, kdy od jeho poslední výpovědi či spáchaného činu uplynula dlouhá doba. Opět ovšem platí, co jsem zmínila výše. Zopakovat je možné jen to, co bylo doposud řečené, co dítě samo sdělilo. Z jeho následující výpovědi bude poté relevantní jen tzv. dodatek, tj. vše to, o co dítě dosavadní sdělení rozšíří.

Aby nemusela být výpověď dítěte opakována a existoval zároveň důkaz o tom, jak výslech probíhal a zda splňoval zákonem stanovené požadavky, je dobré nahrávat jej na video. Naskýtá se tak příležitost zpětně se zastavit u některých projevů dítěte a celý výslech konzultovat i s jinými odborníky.²³³

Důležité je zabývat se nejen tím, čemu je nutné se při výslechu dítěte vyvarovat, ale i tím, jak mu lze pomoci.

I v tak „přesexualizované“ době, kterou 21. století bezpochyby je, má spousta lidí problémy o sexu otevřeně hovořit. Jak těžké to musí být pro dítě, které se má cizímu člověku se svým zážitkem, kterému navíc nerozumí a nenalézá pro něj ani vhodná slova, světit.

Slova, kterými se dítě snaží celou situaci popsat, je nutné plně akceptovat, i kdyby byla vulgární. S ohledem na věk dítěte je možné uzavřít dohodu o používání některých slov, ale zesměšňování dítěte za neznalost určitých výrazů či jeho napomínání za nevhodné vyjadřování je zcela nepřijatelné. Použije-li dítě nějaký výraz, je nutné zjistit, co si pod ním představuje a jak jednotlivé části těla nazývá.²³⁴

Tyto terminologické nepřesnosti a nejasnosti mohou způsobit nedorozumění a mohou být i bariérou pro výslech jako takový. K jejímu překonání slouží demonstrační pomůcky, které se při výslechu sexuálně zneužitých dětí používají.

Běžně používanými jsou anatomické panenky, známé jako Jája a Pája. Dítě manipulací s nimi sděluje, co se odehrálo, aniž by svůj zážitek muselo jakkoli verbalizovat. Napovědět může samotná reakce dítěte na panenky - sexuálně zneužitá děti si s nimi většinou nehrají a s mužskou postavou zacházejí agresivněji. Kromě nich je možné použít loutky, zvířátka, modelovací hmotu či obyčejnou tužku a papír, kdy mají možnost jednoduše nakreslit či napsat to, co prožily. Sexuálně zneužitá dítě často kreslí lidskou postavu nahou a na kresbě bývají zvýrazněné i sekundární pohlavní znaky. Zkušený diagnostik ale ví, že diagnóza nesmí

²³³ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 87-94.

²³⁴ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 47-60. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 87-94, 117-119.

být postavena jen na jednom obrázku, které dítě nakreslí.²³⁵ Ne všichni autoři však tyto pomůcky vítají. Naopak se zasazují o minimalizování jejich používání s odůvodněním, že mohou podněcovat fantazii dětí a nejsou tak vhodným důkazním prostředkem.²³⁶

Obranné mechanismy a výhrůžky pachatele dětem mnohdy brání v úplném sdělení toho, co prožily. Výslech může dítě chápat jako trest a potrestání rodiče ne jako důsledek toho, co jim způsobil, ale jako důsledek jejich výpovědi proti němu.²³⁷

Kovář²³⁸ uvádí příklad manipulace s dítětem a způsob překonání důsledků z toho plynoucích. Zneužívající rodič se velice často uchyluje k vyhrožování, které, ač nemůže být objektivně naplněno, dítě vnímá doslova. Dospělým, ale už i starším dětem je jasné, že mamince by prozrazením „tajemství“ srdce skutečně „nepuklo“ a že ani samo dítě „nezčerná“. Pro dítě však takové tvrzení představuje hrozbu a vyzrazení se brání. Pokud mu ale vyslychající např. umožní, aby za něj hovořilo zvířátko, nebo aby nehovořil, ale kreslil (to mu zneužívající rodič nezakázal), zbaví ho tím pocitu viny a dozví se, co potřebuje.

V průběhu rozhovoru by nemělo být sdělení dítěte nijak zvlášť dramatizováno. Vyslychající většinou jednání pachatele odsuzuje, považuje ho za naprosto nepřijatelné a zamýšlí se nad tím, jak dítě mohlo celou situaci vůbec vydržet. Jak ale upozorňují někteří autoři²³⁹, myšlenky typu: „*To muselo být strašné!*“ nebo „*Ty chudáčku, jak se to dalo vydržet?!*“, by vyslovovat v žádném případě neměl. Podobně by se měl v průběhu výslechu zdržet jakéhokoli morálního hodnocení („*Otec není asi žádný ideál.*“), odsuzování pachatele, bagatelizování pocitů dítěte („*Tak hrozné to asi nebylo.*“) a kritiky jeho jednání („*A proč jsi to neřekl hned?*“).²⁴⁰

Každý tělesný kontakt je nezbytné důkladně zvážit. Je veden snahou dodat dítěti odvalu, povzbudit ho a uklidnit, ale nikdy se dopředu neví, jak bude dítě reagovat. Projevy jeho emocí by neměly být potlačovány, dítě by nemělo být chlácholeno ani nijak usměrňováno ve svých projevech. Naopak mu musí být dán prostor k tomu, aby se vyplakalo.²⁴¹

²³⁵ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 82-86.

²³⁶ LAMB, Michael E. et al. *Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: Wiley, 2008, s. 18-149.

²³⁷ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 83

²³⁸ Tamtéž, s. 84.

²³⁹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 47-60.

²⁴⁰ KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, s. 177-178.

²⁴¹ Tamtéž, s. 84.

Co se týče prostoru, kde výslech probíhá, ani ten nelze podcenit. V dnešní době se budují specializované výslechové místnosti pro děti, které jsou speciálně technicky vybavené a přizpůsobené dětským obětem násilných trestných činů.

Výpověď dětských obětí je často zpochybnována a označována za nevěrohodnou, obzvláště u dětí handicapovaných. Zejména v případě intrafamiliárního sexuálního zneužívání má dítě tendenci situaci popírat, svou výpověď měnit či ji nakonec zcela popřít. Na první pohled se dítě skutečně může jevit jako nevěrohodný svědek. Jak ale upozorňuje Čírtková²⁴², spíše než o vědomé lži a záměrné zkreslování skutečností se jedná o odraz toho, jak se dítě s celou traumatickou situací vnitřně vyrovnává²⁴³ a jak na celou situaci reaguje jeho okolí. Není tedy žádný důvod výpověď dítěte a priori znevažovat či dítě přímo obvinít ze lži. Není ani vhodné unáhleně přijmout odvolání jeho výpovědi se slovy: „Vidíš, jsem si hned myslel/a, že to nebude tak horké.“ a případ odložit. Dítěti může být vyhrožováno a svou výpověď odvolá nikoliv proto, že by chtělo, ale proto, že se bojí. Pachatel v takovém případě může navíc nabýt pocit neohroženosti a své útoky vůči dítěti zintenzivnit.²⁴⁴

Dítě je také často ve značně nevýhodné pozici, neboť neexistuje důkaz, který by jeho výpověď potvrdil. Je jediným zdrojem informací o tom, co se skutečně stalo. Zejména nekontaktní sexuální zneužívání nezanechává na těle dítěte viditelné stopy a ve výsledku končí jako tvrzení proti tvrzení. Výpověď dítěte ale často obsahuje takové detaily, které by si vzhledem ke svému věku a vědomostem mohlo jen velice nepravděpodobně vymyslet.²⁴⁵ Případy, kdy k týrání, zneužití či zanedbávání skutečně došlo, ale nepodařilo se to prokázat, se označují jako „falešně negativní“.²⁴⁶

Základní pravidlo sice zní „věřit dítěti“, ale vyloučit se musí i „falešně pozitivní“ případy, tedy ty, které byly nahlášeny zcela účelově a ke kterým nikdy nedošlo. Záměrem může být např. upoutání pozornosti²⁴⁷, získání prospěchu, pomstychtivost²⁴⁸ či maskování vlastní sexuality. Zvýšená pozornost je namíště v případě rozvodu rodičů^{249, 250}.

²⁴² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 323-335.

²⁴³ Srov. kap. 2.2.6 a 2.2.7 této práce.

²⁴⁴ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 47-60.

²⁴⁵ Blíže k využití psychologie při vyšetřování trestných činů: ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 360-374.

²⁴⁶ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 165.

²⁴⁷ Dívka oznámila znásilnění a obvinila z něho svého otce. Pozornost ze strany svých rodičů vnímala subjektivně jako nedostatečnou a křivým obviněním se snažila docílit toho, aby se rodiče věnovali nejen jejím mladším sestrám, ale i jí. NOVINKY.CZ. *Školačka na jihu Moravy nedostala zapláceno za sex, tak si vymyslela znásilnění* [online]. © 2003-2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/249730-skolacka-na-jihu-moravy-nedostala-zaplaceno-za-sex-tak-si-vymyslela-znasilneni.html>.

To, že se při diagnostice věří v první řadě dítěti a jeho výpověď se pečlivě zkoumá, má své opodstatnění. Získá-li pocit, že se mu nevěří, uzavře se a pravděpodobně se již nikdy v budoucnu nikomu s podobným zážitkem nesvěří. Bude se cítit zrazeno, poníženo a nikomu nebude důvěřovat. Zamýšlím se proto nad tím, jak křivé obvinění ohrozí toho, kdo byl takto obviněn. Subjektivně to jistě těžce ponese, může se zaobírat myšlenkou, co dítě k takovému kroku vedlo, a pokusit se celou situaci urovnat. Daleko hůře ale podle mě bude snášet reakci ze strany společnosti než samotný fakt, že byl křivě obviněn. Presumpce neviny není v české společnosti respektována a ke stigmatizaci postačí pouhé podezření, že k nějakému takovému jednání mohlo dojít. Nad důvody, které dítě či manželku v průběhu rozvodového řízení vedly ke křivému obvinění, se lidé většinou nezamýšlí.

Etapa pomocná, ochranná a terapeutická

V této etapě se především rozhoduje o budoucnosti dítěte. O tom, zda bude ponecháno ve své rodině nebo z ní bude odebráno. Záleží na tom, zda je rodina pro dítě dostatečně bezpečným místem, nebo zda hrozí jeho další zraňování, popř. ovlivňování.²⁵¹

Bylo-li dítě v rodině sexuálně zneužíváno, týráno nebo zanedbáváno, došlo k závažnému narušení rodiny s důsledky nejen pro oběť samotnou, ale pro všechny členy domácnosti. Intervence se proto netýká jen oběti a pachatele, ale celého rodinného systému. Všem je nutné zajistit ochranu a učinit opatření k zamezení rozvoje možných následků, včetně transgeneračního cyklu.²⁵²

Řešení celé situace proto není v rukou jednoho odborníka. Jinak se bude pracovat s dítětem - obětí, jinak s pachatelem, nezneužívajícím rodičem a dalšími sourozenci. Je nezbytný multioborový přístup a koordinovaný postup všech odborníků, kteří k řešení problému přistupují z různých úhlů pohledu. Lékař léčí zranění, právník celou věc vnímá polarizovaně jako oběť-pachatel, vinen-nevinen. Sociálnímu pracovníkovi leží na srdci nejen bezpečí, ale i zájem a blaho dítěte a psycholog ví, že týrané dítě může své rodiče milovat, stejně tak tento rodič může milovat jeho. Že sexuálně zneužívaná dívka může ze všeho

²⁴⁸ Čtrnáctiletá dívka, provozující prostituci, obvinila muže ze znásilnění, neboť jí za poskytnuté služby nezaplatil a z místa, kde se s dívkou sešel, ujel. NOVINKY.CZ. *Školačka na jihu Moravy nedostala zapláceno za sex, tak si vymyslela znásilnění* [online]. © 2003-2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/249730-skolačka-na-jihu-moravy-nedostala-zapláceno-za-sex-tak-si-vymyslela-znasilneni.html>.

²⁴⁹ FALLER, Kathleen Coulborn. *Interviewing children about sexual abuse: controversies and best practice*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 203-204.

²⁵⁰ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, s. 165. FALLER, Kathleen Coulborn. *Interviewing children about sexual abuse: controversies and best practice*. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 203-206.

²⁵¹ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 84.

²⁵² Tamtéž, s. 164.

obviňovat svou matku, ke zneužívajícímu otci pociťovat nejen zlost, ale i náklonnost a odebrání z rodiny pociťovat jako křivdu.²⁵³

Na týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte se v dnešní době hledí spíše než jako na trestný čin jako na narušení rodiny. Prioritou není tradiční „dokázat-obžalovat-odsoudit-potrestat“, ale působit na všechny členy rodiny a rodinu jako celek tak, aby byly zachovány či obnoveny její funkce a aby dítě mohlo v rodině zůstat, popř. se do ní opět navrátit (tzv. sanace rodiny).²⁵⁴ K odebrání dítěte z rodiny by se mělo přistupovat jen v těch nejzávažnějších případech, po vyčerpání všech dostupných zdrojů pomoci. V každém případě je bezpečnost dítěte vždy na prvním místě.²⁵⁵

Kvartální prevencí se rozumí „*návrat dítěte zpět domů, jestliže v rámci léčby a ochrany bylo umístěno jinde*“²⁵⁶. Dítě i rodiče by si měli osvojit takové nové vzorce chování, které usnadní jejich vzájemnou interakci.²⁵⁷

²⁵³ BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, s. 148.

²⁵⁴ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 164.

²⁵⁵ Srov. ustanovení § 46 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵⁶ WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, s. 164.

²⁵⁷ ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, s. 221-223.

4. Legislativa na poli CAN

Doposud jsem se ve své práci převážně zabývala jednotlivými formami CAN, jeho příčinami, projevy a důsledky. Teoretickou část své práce bych ráda zakončila pohledem na právní stránku věci, kterou nelze v případě CAN, jakožto velice závažného společenského jevu, dle mého názoru opomenout.

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je z právního hlediska většinou spojováno s trestněprávními důsledky, které pro pachatele z jeho jednání vyplývají. Mnozí autoři se ve svých odborných publikacích proto velice často omezují jen na výčet a rozbor jednotlivých skutkových podstat trestných činů, relevantních k této problematice.

Pojmout tuto kapitolu podobným způsobem však není mým cílem. Naopak se takovému zpracování záměrně vyhýbám. Interpretace jednotlivých skutkových podstat trestných činů je totiž velice komplikovaná a jejich výkladem si mnohdy nejsou jisti ani sami soudci. Toho je důkazem sama soudní praxe a časté změny soudních rozhodnutí, provedené odvolacími soudy.

Ke každému případu je navíc nezbytné přistupovat individuálně a zvažovat mnoho okolností, které daný případ provázejí. Myslím si proto, že by bylo neúčelné se zde tomuto problému věnovat tak, jak se mu někteří autoři věnují. Navíc by takový postup daleko přesahoval nejen rozsah, ale i odbornost této práce.

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí také není otázkou jen trestního práva. Z již napsaného je zřejmé, že problematika CAN prostupuje mnohými oblastmi, které jsou též předmětem právní úpravy. Bylo by však nemožné se na tomto místě všemi z nich z právního hlediska zabývat a postihnout tak CAN v celé jeho šíři. Každý případ je navíc jedinečný a celou věc značně komplikuje i fakt, že do jednotlivých případů čím dál častěji vstupuje i mezinárodní prvek.

Svou pozornost proto obracím k těm zákonným ustanovením, která doplňují problematiku doposud nastíněnou a přináší i jiný úhel pohledu na celou věc. Cílem této kapitoly je, vzhledem k výše zmíněnému, především podnítit čtenáře k zamyšlení a prohloubit jejich zájem o danou oblast.

Nejdříve však začnu těmi ustanoveními, která jsou sice notoricky známá, nicméně natolik důležitá, že není od věci mít je neustále na paměti. Koneckonců je dennodenní život důkazem toho, že jsou tato kardinální práva velice často porušována.²⁵⁸

Nejčastěji je v souvislosti s ochranou dítěte, rodiny a rodičovství zmiňována jako klíčová **Úmluva o právech dítěte**²⁵⁹, i když je toto téma předmětem i dalších mezinárodních konvencí. Úmluva o právech dítěte garantuje dětem obsáhlý soubor práv, aniž by jim ukládala jakékoli povinnosti. Vzhledem k tomu, že rubem práva je povinnost, lze při důkladném čtení z Úmluvy o právech dítěte vyčíst i jisté povinnosti, i když ty v souvislosti s Úmluvou nebývají zmiňovány a ani v ní nejsou explicitně vyjádřeny.

V samém úvodu Úmluvy, v preambuli, je v několika slovech shrnuta základní myšlenka celého dokumentu: „...*dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc...rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...*”.

Snad každé dokumenty, týkající se lidských práv, zmiňují jako jedno ze základních práv každého právo na život, stejně tak vyslovují zákaz mučení, nelidského a ponižujícího zacházení a trestání. Ani Úmluva není v tomto ohledu výjimkou.

Z čl. 9 vyplývá smluvním státům povinnost neoddělovat dítě od jeho rodičů proti jejich vůli, ledaže by to bylo v zájmu dítěte. Demonstrativním výčtem jsou vyjmenovány ty případy, kdy je zájem dítěte silnější než jeho právo vyrůstat v rodinném prostředí se svými biologickými rodiči. Jako příklad Úmluva uvádí situaci zneužívání či zanedbávání. I při oddělení dítěte od jeho rodičů je však zájem na tom, nebrání-li tomu opět jeho zájem, aby mělo se svými rodiči pravidelný osobní kontakt. Je to jeho právo a i v tak závažných případech jako CAN musí být respektováno.

Podle čl. 12 má dítě právo, aby bylo vyslyšeno v každém řízení, které se ho přímo dotýká, a jeho názorům musí být věnována patřičná pozornost s ohledem na jeho věk a úroveň.

²⁵⁸ Tato kapitola je zpracována k právnímu stavu v České republice ke dni 5. 1. 2013.

²⁵⁹ Úmluva o právech dítěte byla podepsána v New Yorku 20. 11. 1989, v platnost vstoupila 2. 9. 1990. Jménem České a Slovenské Federativní Republiky byla podepsána 30. 9. 1990, s platností od 6. 2. 1991. Česká republika je smluvní stranou Úmluvy ode dne svého vzniku. Úmluva byla vyhlášena ve sbírce zákonů jako sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Z čl. 27 vyplývá „právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální rozvoj“. Za tímto účelem smluvní státy přijímají taková opatření, která by toto právo zaručovala, resp. chránila děti před „jakýmkoli tělesným či duševními násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním“, jak vyplývá z čl. 19.

Pozornosti neunikla ani problematika únosu dětí, jejich prodávání či obchodování s nimi, což má být též předmětem přijatých opatření.

Výchova dítěte má podle čl. 29 posilovat nejen úctu k rodičům, ale má vést k rozvoji jeho osobnosti, nadání i rozumových schopností. Dítě by nemělo být ani nepřiměřeně zatěžováno s ohledem na čl. 31, který dítěti zaručuje právo na odpočinek a volný čas.

Významná je i povinnost státu činit „...všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání...“.

Dalšími významnými dokumenty, které bych na tomto místě ráda zmínila, je **Listina základních práv a svobod** a **Listina základních práv Evropské unie**.

V čl. 6 se zmiňuje právo každého na život, přičemž „lidský život je hoden ochrany již před narozením“ a „nikdo nesmí být zbaven života“. Odst. 4 toto upřesňuje a uvádí, že „porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné“.

Každý má podle čl. 10 právo na zachování své lidské důstojnosti a čl. 32 garantuje zákonnou ochranu rodině a rodičovství. Je navíc zdůrazněna ochrana dětí a mladistvých, kterým je zaručena ochrana zvláštní.

Jak vyplývá z téhož článku, nelze omezit práva rodičů a děti od nich odloučit proti jejich vůli jinak než na základě zákona a rozhodnutím soudu. V témže článku je péče o děti a jejich výchova označena jako právo rodičů, čemuž komplementárně odpovídá právo dítěte na tuto výchovu a péči.

Pokud rodiče o dítě pečují, mají právo na pomoc státu.

Listina základních práv Evropské unie je svým obsahem v této oblasti velice podobná Úmluvě o právech dítěte, shodně operuje s pojmy „zájem“ a „blaho“ dítěte a zakazuje dětskou práci.

Než přejdu k vnitrostátním zákonům, zastavím se u výše citovaného čl. 6 Listiny základních práv a svobod.

O CAN se hovoří v drtivé většině případů u dětí již narozených. Málo se podle mého názoru hovoří o prenatálním období a zcela nezodpovědném jednání těhotných žen, které i přes značné riziko pro dítě v době těhotenství kouří, požívají alkoholické nápoje či užívají jiné návykové látky. Zcela vědomě tak ohrožují ještě nenarozené dítě a je zde pro něj velké riziko nepříznivého vývoje do budoucna. Ptám se tedy, když je lidský život hoděn ochrany již před narozením, není takové jednání matky v rozporu s Listinou základních práv a svobod?

Druhým problémem, spíše etickým, často v této souvislosti skloňovaným, je umělé přerušení těhotenství. Toto téma rozděluje společnost na dva hlavní tábory. Lidé, vyslovující se pro zákaz, často opírají své argumenty o náboženské důvody a umělé přerušení těhotenství označují za „vraždu dítěte“ s ohledem na výše citovaný článek Listiny. Naopak argumenty druhé strany hovoří pro možnost umělého přerušení těhotenství, možnost svobodné volby matky a zabránění nepříznivým důsledkům, které by sebou narození dítěte mohlo přinést.

Těhotenství mohlo být důsledkem znásilnění, dítě je nechtěné, má vývojovou vadu a narodilo by se vážně postižené, matka by vzhledem ke své sociální situaci nebyla schopná péči o své dítě zajistit apod.. Toto je jen zlomek důvodů, které matku k umělému přerušení těhotenství mohou vést. Všechny, které jsem uvedla, lze označit za rizikové faktory CAN.

Nebyl-li by daný článek Listiny koncipován tak, jak je, tedy s upřesněním, že *„porušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné“*, patrně by bylo možné se domnívat, že by umělé přerušení těhotenství mohlo být v rozporu s Listinou základních práv a svobod.

Tuto oblast však speciálně upravuje **zákon o umělém přerušení těhotenství**²⁶⁰, který stanovuje jeho podmínky, a **trestní zákoník**²⁶¹. Ten vylučuje trestní odpovědnost ženy, která, byť i v rozporu se zákonem, své těhotenství sama uměle přeruší. Trestu však neunikne ten, kdo naplní některou ze skutkových podstat trestných činů v zákoně uvedených²⁶². Tedy kdo např. v rozporu se zákonem o umělém přerušení těhotenství pomůže těhotné ženě tak učinit, svede ji k takovému jednání nebo její těhotenství sám uměle přeruší.

²⁶⁰ Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶² Srov. ustanovení § 159 - § 163 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Z toho vyvozují závěr, že argument, opírající se o čl. 6 Listiny základních práv a svobod a označující umělé přerušování těhotenství za „vraždu dítěte“, nemůže v případné diskusi na toto téma obstát.

Argumenty obou stran jistě mají svou váhu. Shoda nepanuje ani mezi odborníky. Záměrně zde proto toto téma končím a nechávám jej otevřený a přístupný k dalšímu hlubšímu zamyšlení.²⁶³

Je ale zřejmé, jakých paradoxních rozměrů může boj proti CAN získat. Žena, která přerušuje své těhotenství, neboť si je vědoma toho, že dítě nebude schopna uživit, je jedněmi nazývána zodpovědnou, druhými označena za vraha.

Podobná situace je i ve druhém případě, tedy kdy těhotná žena vědomě hazarduje se zdravím svého ještě nenarozeného potomka. Těhotným ženám je sice poskytována zvláštní péče při léčbě závislostí právě s ohledem na jejich těhotenství, nicméně žádný zákon ženě nezakazuje, aby kouření či konzumaci alkoholických nápojů v době těhotenství alespoň omezila.

Dalším etickým problémem může být do jisté míry situace, kdy rodič odmítne pro své dítě zdravotní péči např. z náboženských důvodů. V tomto případě nerozhoduje o své vlastní péči²⁶⁴ a taková situace proto podléhá zvláštnímu právnímu režimu.

Dle ustanovení § 35 odst. 1 **zákona o zdravotních službách**²⁶⁵ se „nezletilému pacientovi...zdravotní služby poskytují se souhlasem jeho zákonného zástupce, s výjimkou případů, kdy lze zdravotní službu poskytovat bez souhlasu. Vždy je však třeba zjistit názor nezletilého pacienta, který je s ohledem na svůj věk schopen vnímat situaci a vyjadřovat se...”.

Zákon též v ustanovení § 38 odst. 4 blíže specifikuje neodkladnou péči a případy, kdy jí lze nezletilému poskytnout, a to i bez souhlasu zákonného zástupce. S ohledem na téma mé práce jsou důležité zejména případy: „...jde-li o zdravotní služby nezbytné k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví, nebo pokud je u něj podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání.”. Pokud v takovém případě bude zákonný zástupce dítěte odpírat souhlas k poskytnutí zdravotní služby, přičemž zákon tyto důvody nijak blíže nespécifikuje, rozhodne

²⁶³ Legislativa v této oblasti je značně rozdílná v právních řádech jednotlivých zemí. Zkušenosti se zavedením zákazů umělého přerušování těhotenství však spíše než o snížení jejich počtu svědčí o nárůstu dalších problémů. Důsledkem bývá „potratová turistika“, kdy ženy cestují do jiných zemí, kde je možnost provést potrat legální cestou. Není-li to možné, hledají jiné ilegální prostředky, které většinou samotnou ženu ohrožují přímo na životě.

²⁶⁴ Srov. ustanovení § 34 a § 36 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁵ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

o jejím poskytnutí ošetřující lékař nebo jiný zdravotnický pracovník, kterého určí poskytovatel.

Zákon výslovně o týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte hovoří i v dalších ustanoveních, kdy v § 28 odst. 4 přiznává dítěti právo odmítnout při jemu poskytované zdravotní službě přítomnost zákonného zástupce a dalších osob v zákoně vyjmenovaných, a to v případě, „...*uvádí-li, že jde o osobu, která ho týrá nebo jinak zneužívá či zanedbává...*”.

Dítě si však nemusí být samo vědomo toho, že přístup jeho rodičů k němu naplňuje znaky takového jednání. K vyloučení přítomnosti těchto osob proto podle ustanovení § 35 odst. 5 postačí pouhé podezření lékaře na to, že je dítě týráno, zneužíváno, či že je jinak ohrožován jeho zdravý vývoj, pokud jde o vyšetření, které má známky uvedených skutečností vyloučit.

Pokud by bylo podezření na týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte, lze ho i bez souhlasu jeho zákonného zástupce hospitalizovat, jak je uvedeno v § 38 odst. 2.

Dle ustanovení § 32 odst. 3 je možné, aby byly v nezbytném rozsahu zadrženy informace o zdravotním stavu dítěte osobám v zákoně jmenovaným, pokud je podezření, že se tyto osoby na zneužívání, týrání nebo ohrožování zdravého vývoje dítěte podílí a lze předpokládat, že sdělení takových informací by mohlo dítě ohrozit.

Jako další zákon bych ráda zmínila **zákon o rodině**²⁶⁶. Ten se týká všech, jež jsou v roli dítěte, manžela či manželky, rodiče, nebo těch, kteří se na rodičovství teprve připravují.

Podle ustanovení § 18 mají manželé kromě jiného „...*vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí*”. Navíc, jak je uvedeno v § 32 odst. 2, „...*mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem*”. Asi nemusím zdůrazňovat, že ne vždy jsou tato ustanovení zákona naplněna. Velice časté je domácí násilí, konflikty mezi manželky a není výjimkou, že je takovému násilí svědkem i samo dítě. Z předchozích kapitol vyplývá, že se jedná o psychické týrání dítěte, které je jednou z forem CAN. Obrátí-li se násilí i vůči němu, je navíc týráno i fyzicky. Jako absurdní se mi v takovém případě jeví povinnost dítěte, obsažená v ustanovení § 35, své rodiče ctít a respektovat. Asi není možné po dítěti spravedlivě požadovat, aby ctílo rodiče, kteří mu způsobují fyzickou bolest či ho jinak zraňují.

²⁶⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Nutno však podotknout, že neplnění této povinnosti nemá pro dítě žádné právní následky, dané ustanovení je tedy pouhým tvrzením, korespondující s výše citovaným článkem Úmluvy o právech dítěte, podle kterého má výchova dítěte, kromě jiného, posilovat úctu k jeho rodičům.

Jako klíčová je vzhledem k týrání, zneužívání a zanedbávání dětí úprava v § 31. Podle odst. 1 je rodičovská zodpovědnost souhrnem jejich práv a povinností, a to mimo jiné „*při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*“. Podle odstavce následujícího jsou rodiče při výkonu rodičovské zodpovědnosti „*povinni chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje*“. Toto ustanovení se dle mého názoru vztahuje na dvě oblasti zájmu dítěte. První, aby nebyl zanedbán dohled a nebylo ohroženo zdraví dítěte (např. neponechat dvouleté dítě bez dozoru ve vaně plné vody), druhou, aby bylo do jisté míry zaručeno soukromí dítěte. Stejným odstavcem se rodičům přiznává právo „*užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj*“. Tímto tématem jsem se zabývala v předešlých kapitolách a je zřejmé, že hranice mezi přiměřenými a nepřiměřenými výchovnými prostředky je velice křehká.

Poslední ustanovení zákona o rodině, které bych zde ráda zmínila, je § 31 odst. 4. „*Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno podle svých schopností jim pomáhat.*“ V naprostém pořádku bude, pokud pětileté dítě bude mamince pomáhat s utíráním nádobí. Pokud však bude nuceno k činnostem, které jsou zcela evidentně nad jeho síly, je možné hovořit o jeho týrání.

Týranému, zneužívanému a zanedbávanému dítěti je poskytována sociálně-právní ochrana. Z novely **zákona o sociálně-právní ochraně dětí**²⁶⁷, která nabyla účinnosti k 1. lednu roku 2013, je zřejmá snaha zákonodárců explicitně vyjádřit principy a závazky vyplývající pro Českou republiku zejména z Úmluvy o právech dítěte. Důraz je kladen na udržení rodiny a přijímání takových opatření, která dítěti umožní vyrůst v jeho rodině.²⁶⁸ V podobném duchu je koncipován i nový zákon o rodině, který bude v rámci rekodifikace soukromého práva součástí občanského zákoníku²⁶⁹, s předpokládanou účinností od 1. 1. 2014.

²⁶⁷ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁸ Srov. ustanovení § 9a odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²⁶⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v ustanovení § 6 demonstrativním výčtem uvádí, na které děti je sociálně-právní ochrana zaměřena. Co se týče CAN, jedná se o děti, jejichž rodiče „*nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti*“, děti, „*na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj... nebo je podezření ze spáchání takového činu*“. V neposlední řadě je ochrana poskytována i takovým dětem, „*které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami*“.

Dítěti je také podle § 8 odst. 1 umožněno obrátit se na orgány a zařízení sociálně-právní ochrany dětí a další zařízení, která dané ustanovení uvádí, se žádostí o pomoc při ochraně svého života a práv, a to i bez vědomí rodičů či dalších osob, které jsou za jeho výchovu odpovědny. Taková zařízení jsou dítěti povinna pomoc poskytnout.

O povinnosti oznamovat případy CAN se ještě zmíním v souvislosti s trestním zákoníkem. Na tomto místě však stojí za povšimnutí právo, nikoliv povinnost, které zákon o sociálně-právní ochraně dětí každému přiznává. Podle § 7 odst. 2 je právem každého upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí na „*porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, nebo na skutečnosti uvedené v § 6 písm. b) až h)*“. Těmito skutečnostmi jsou kromě jiného všechny ty případy s CAN související, které jsem uvedla v předchozích odstavcích jako ty, kdy je dítě pod sociálně-právní ochranou. Povinnost takové případy oznamovat je však uložena ustanovením § 10 odst. 4 např. zařízením určeným pro děti či poskytovatelům zdravotních služeb, která mají povinnost oznamovat dané případy obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, a to bez zbytečného odkladu poté, kdy se o takové skutečnosti dozví.

V předešlých kapitolách jsem narazila na problém latentního výskytu CAN, s čímž úzce souvisí další zákonná ustanovení.

Trestní zákoník rozlišuje dvě skutkové podstaty trestných činů, týkající se oznamovací povinnosti, a rozlišuje dva druhy případů. První, kdy se trestný čin připravuje nebo je páčán, a druhý, kdy již spáchán byl. Úprava je co do výčtu trestných činů rozdílná, zákon navíc stanovuje výjimky a následně výjimky z těchto výjimek a celou problematiku činí pro občana značně nepřehlednou.

Pokusím se zde proto o shrnutí toho podstatného, co tato dvě ustanovení říkají.

Dle ustanovení § 367 odst. 1 bude odnětím svobody až na tři léta potrestán ten, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že je připravován nebo páchán některý z taxativně vyjmenovaných trestných činů a jeho spáchání nebo dokončení nepřekazí. Do problematiky CAN by spadaly zejména tyto trestné činy:

- vražda;
- zabití;
- těžké ublížení na zdraví;
- mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení;
- obchodování s lidmi;
- zbavení osobní svobody;
- znásilnění;
- pohlavní zneužití;
- zneužití dítěte k výrobě pornografie;
- týrání svěřené osoby.

Následující odstavec stanovuje jednu ze zmiňovaných výjimek, za kterých nebude neoznámení těchto činů trestné. Taková situace nastane, pokud jedinec „...nemohl trestný čin překazit bez značných nesnází nebo aniž by sebe nebo osobu blízkou²⁷⁰ uvedl v nebezpečí smrti, ublížení na zdraví, jiné závažné újmy nebo trestního stíhání“. Z tohoto ustanovení a s poukazem na to, co bylo výše napsáno o domácím násilí, vyplývá, že téměř žádný případ domácího násilí nebude podléhat oznamovací povinnosti ze strany jeho účastníků. Týrá-li dítě např. otec a matka si je vědoma toho, že oznámením takového jednání by mohla být odhalena i jednání, kterých se v minulosti na dítěti sama dopustila, nemá povinnost případ oznámit. Agresor domácího násilí také často svým obětem vyhrožuje, dokonce i zabitím. Tudíž ani matka, která je svědkem týrání svého vlastního dítěte i samotnou obětí domácího násilí, nemá povinnost celou záležitost oznámit, neboť by sebe i osobu jí blízkou uvedla v nebezpečí.

Zákon sice nezakazuje taková jednání oznamovat, nicméně pokud se tak, na základě zmíněné výjimky, nestane, nebude se jednat o trestný čin.

Druhá skutková podstata trestného činu podle ustanovení § 368 odst. 1 se pojí s těmi trestnými činy, které již spáchány byly.

²⁷⁰ Osobou blízkou se rozumí „příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec, manžel a partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou by utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní“. Ustanovení § 125 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Na tomto místě jsou relevantní zejména tyto trestné činy:

- vražda;
- těžké ublížení na zdraví;
- mučení a jiné nelidské a kruté zacházení;
- obchodování s lidmi;
- zbavení osobní svobody;
- zneužití dítěte k výrobě pornografie;
- týrání svěřené osoby.

Každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že byl některý z těchto trestných činů spáchán, je povinen bez odkladu učinit oznámení.

V odst. 2 a 3 je stanovena stejná výjimka jako v předešlém případě, rozšířená navíc o další osoby, na které se povinnost též nevztahuje.

Mnozí lidí kritizují tuto právní úpravu, odsuzují ty, kdo takové jednání neoznámí, jen mu „přihlíží“ a jedním dechem volají po přísnějších trestech za takový jejich přístup. Je však nutné si uvědomit, že ti, kdo „přihlíží“, jsou často sami obětí.

Neoznamování těchto činů tak může být vedeno i „racionálními“ důvody, než pouhým nezájmem. Faktem je, že mnoho lidí tak skutečně nečiní jen proto, aby neměli zbytečné starosti. Ti jsou v mých očích stejně vinni jako ti, kdo se násilí sami dopouští.

Pro jiného však může být důvod mnohem závažnější - strach o život, neboť agresor své výhrůžky mnohdy skutečně realizuje. Nemyslím si proto, že by bylo vhodné vystavovat je ještě možnosti trestního stíhání, pokud by násilí neoznámili.

Chce-li společnost proti CAN účinně bojovat, nejsem toho názoru, že je vhodnou cestou pouhé zpřísnování postihů pro ty, kdo násilí neohlásí. Lidé by neměli být k oznamování těchto činů vedeni čistě strachem z možného trestního stíhání, pokud by tak neučinili, nýbrž ochotou pomoci. Je nutné posilovat jejich morální spoluzodpovědnost za takové činy, aby nebyli lhostejní nejen k sobě navzájem, ale ani k tomu, co se kolem nich děje.

Naopak vidím jako povinnost státu přijímat spíše taková zákonná opatření, aby ohlašování těchto činů bylo vůbec možné, především s ohledem na bezpečnost ohlašovatele. Lidem by mělo být umožněno zůstat v anonymitě a těm, kdo jsou oběťmi násilí či se ho rozhodnou oznámit, zpravidla členům rodiny, zajistit potřebnou ochranu.

Zákonná ustanovení jsou v této oblasti na poli veřejného práva skutečně přijímána, ale podle mě se o nich mluví méně, než by bylo vhodné.

Jedním z takových zákonných institutů je vykázaní násilné osoby ze společného obydlí. Oběť tak získává čas k zařizení potřebných záležitostí, získání podpory a pomoci nejen pro sebe, ale i pro své děti. Obětem je poskytnuta jak personální, tak i teritoriální ochrana.

Vykázat násilnou osobu ze společného obydlí je možno na základě ustanovení § 44 odst. 1 **zákona o Policii České republiky**²⁷¹. V něm je stanoveno: „*Lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že se osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě nebo zvlášť závažného útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn vykázat tuto osobu z bytu nebo domu společně obývaného s útokem ohroženou osobou, jakož i z bezprostředního okolí společného obydlí.*” Zákon blíže nespecifikuje osobu útokem ohroženou, proto může být z bytu vykázan i rodič, který způsobem v zákoně uvedeným ohrožuje své dítě.

Takové vykázaní trvá podle odst. 2 po dobu 10ti dnů a podle paragrafu následujícího se vykázaná osoba musí zdržet nejen vstupu do prostoru, ze kterého byla vykázána, ale též navazování kontaktů s osobou jeho ataky ohroženou.

Přílišná byrokracie a komplikované vyřizování všech záležitostí by pro oběť mohlo být nepřekonatelnou překážkou. Doba, po kterou by vykázaní trvalo, by tak nemusela být stoprocentně využita. Zákonodárci se proto snažili oběti situaci co nejvíce zjednodušit a minimalizovat počty úkonů, které by ve věci musela sama učinit.

Dle § 47 odst. 3 zasílá policista záznam o vykázaní soudu, příslušnému k vydání předběžného opatření, a intervenčnímu centru. Následující postup upravuje ustanovení § 60a odst. 1 **zákona o sociálních službách**²⁷²: Osobě ohrožené násilím bude do 48 hodin od doručení kopie záznamu o vykázaní nabídnuta intervenčním centrem pomoc. Ta bude poskytnuta i na základě žádosti a bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení takové osoby dozví.

Služby intervenčním centrem poskytované jsou povahy jak ambulantní, terénní, tak i pobytové. Podle odst. 2 je obsahem pomoci sociálně terapeutická činnost, pomoc při

²⁷¹ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷² Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

obstarávání osobních záležitostí, uplatňování práv a oprávněných zájmů. V rámci pobytových služeb je ohroženým osobám poskytováno ubytování i strava.

Lhůtu deseti dnů, po kterou lze pachatele ze společného obydlí vykázat, je možné prodloužit. Ohrožená osoba se může domáhat vydání předběžného opatření podle **občanského soudního řádu**²⁷³. V takovém případě trvají účinky vykázání až do doby, než bude o návrhu na vydání předběžného opatření pravomocně rozhodnuto.²⁷⁴

Předběžné opatření trvá jeden měsíc a v odůvodněných případech může být prodlouženo.

Ustanovení § 76b odst. 1 občanského soudního řádu k tomuto výslovně uvádí: „*Je-li jednáním účastníka, proti kterému návrh směřuje, vážným způsobem ohrožen život, zdraví, svoboda nebo lidská důstojnost navrhovatele, předseda senátu předběžným opatřením uloží účastníku, proti kterému návrh směřuje, zejména aby*

a) opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,

b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,

c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo

d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.”

Je také dobré uvést, na co upozorňuje odst. 5, že vydání takového předběžného opatření není podmíněno předchozím vykázáním násilné osoby ze společného obydlí.

Institut vykázání se objevuje i v již zmíněném rekodifikovaném občanském zákoníku a nově tak bude upraven i ve sféře soukromého práva.²⁷⁵ Bude proto nezbytné stávající právní úpravu pozměnit a všechna ustanovení v této oblasti sjednotit.

Vzhledem k tomu, jak závažnou pro dítě samotná skutečnost týrání, zneužívání či zanedbávání je, jeví se v praxi nezbytným, aby si takovým traumatem nemuselo procházet znovu opakovanými výslechy. Tento požadavek získal podporu i v zákonné úpravě, kdy bylo do **trestního řádu**²⁷⁶ zapracováno ustanovení, týkající se výslechu osoby mladší než patnáct let právě v případech, kterým je např. CAN. Výslechy těchto dětí by měly být vedeny nejen šetrně, v co možná nejmenším počtu, ale i osobou znalé práce s dětmi a s výslechovou praxí.

²⁷³ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷⁴ Ustanovení § 44 odst. 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷⁵ Srov. ustanovení § 751 odst. 1 a § 752 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²⁷⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Je totiž navíc velice důležité, aby byl výslech veden v souladu se zákonem a dítěti byly kladeny jen takové otázky, které před soudem a obhájcem obžalovaného následně obstojí.

Dle ustanovení § 101 odst. 3: „...Svědkoví nesmějí být kladeny otázky, v nichž by byly obsaženy okolnosti, které se mají zjistit teprve z jeho výpovědi.“ Ve snaze dítěti pomoci má vyslychající snahu pomáhat mu s „hledáním“ slov či formulovat výpověď za něj. V této oblasti musí být velice obezřetný, neboť jeho postup by mohl být naopak dítěti na škodu.

K požadavku opakovat výslech jen ve zcela nezbytných případech stanovuje § 102 odst. 1 a 2 toto: „Je-li jako svědek vyslychána osoba mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž ožívání v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivnit její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvlášť šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat...“. V průběhu výslechu lze navrhnout jeho přerušování nebo i ukončení, „pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslychané osoby...“.

„V dalším řízení má být taková osoba vyslechnuta znovu jen v nutných případech. V řízení před soudem je možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu nebo přehráním obrazového a zvukového záznamu pořízeného o výslechu provedeném prostřednictvím videokonferenčního zařízení...“

Vražda s rozmyslem a po předchozím uvážení. Pro mnoho lidí neomluvitelné jednání, zasluhující ten nejprísnejší trest.

Trýznivé týrání, zneužívání a zanedbávání bezbranného dítěte. Pro každého neomluvitelné jednání, zasluhující ten nejprísnejší trest.

Jakkoli je vražda druhého člověka neomluvitelným jednáním, i zákonodárci si byli vědomi toho, že ne všechny případy lze za zcela neomluvitelné označit. Jsou situace, kdy jednání člověka vůči druhému je natolik bezcitné, že může následně do jisté míry „omlouvat“ i tak závažný zločin, kterým je právě úmyslné usmrcení.

Než udělám poslední tečku za teoretickou částí své práce, chci se zmínit právě o takovém úmyslném zabití druhého člověka, které jeho pachatele nezatěžuje stigmatem vraha, a to právě s ohledem na pozadí celého případu. Uvádím ustanovení § 141 odst. 1 trestního zákoníku, jehož myšlenka hovoří snad za vše, co bylo až doposud o týrání, zneužívání a zanedbávání dětí napsáno.

„Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného, bude potrestán trestem odnětí svobody na tři léta až deset let.“

Ustanovení, které na první pohled nebudí mnoho pozornosti. V kontextu s usnesením Ústavního soudu však získává zcela jiný nádech.

Teoretickou část uzavírám právě tímto usnesením bez dalšího, neboť se domnívám, že jakýkoliv další komentář by byl na tomto místě již zcela zbytečný.

„...zabití je důsledkem předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace) v tom případě, jestliže pachatel jedná pod vlivem takového zavrženíhodného jednání poškozeného, které je obecně považováno za chování v příkrém rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o neúctě poškozeného k ostatním osobám a společnosti. Konkrétně může jít např. o usmrcení osoby, která dlouhodobě fyzicky nebo psychicky týrala pachatele, anebo ho po určitou dobu zavrženíhodným způsobem sexuálně nebo jinak zneužívala...“²⁷⁷

²⁷⁷ Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. II. ÚS 574/12.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5. Kazuistika

Tato část práce dokumentuje příběh chlapce, který byl ve své biologické rodině nejen zanedbáván, ale i fyzicky a psychicky týrán. Vývoj příběhu je zachycen od chlapcova útlého věku do jeho zletilosti.

Příběh vychází z materiálů orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), se kterými mi bylo umožněno se seznámit.

Vzhledem k nutnosti nezveřejňovat jakékoli informace a údaje, které by mohly vést k identifikaci oběti a její rodiny, jsou záměrně pozměněna jména všech osob a není ani blíže specifikován daný OSPOD či místa chlapcova pobytu.

V příběhu jsou ponechány autentické výpovědi chlapce, jeho rodičů, svědků i odborných pracovníků.

Následně se snažím aplikovat na daný případ teoretické poznatky o problematice CAN, které vyplývají z první části této práce, a připojit i své vlastní postřehy a názory.

5.1 Příběh

Tomáš se narodil v dubnu roku 1995 do manželství paní M., nar. v lednu 1974, a pana P., nar. v srpnu 1969. Manželství bylo uzavřeno těsně před narozením Tomáše a trvalo rok a půl. Dle slov paní M. nefungovalo a vyznačovalo se jak finančními, tak osobními problémy.

Pan P. nepracoval a od narození Tomáše odnášel z bytu různé věci, které následně prodával a peníze prohrával ve výherních a hracích automatech. Dělal tak dluhy a kvůli krádežím se o něj začala zajímat i policie.

Když byl Tomášovi jeden rok, otec se od rodiny odstěhoval. Matka zůstala sama se synem a svou babičkou. Ta ji od jejích 13ti let vychovávala, neboť její rodiče, oba v témže roce, zemřeli na rakovinu.

Ani v tomto období nebyla finanční situace paní M. o moc lepší. Pan P. na syna neplatil výživné a bylo po něm navíc vyhlášeno celostátní pátrání, což značně ztěžovalo i možnost rozvodu.

Kvůli finančním problémům byla paní M. nucena chodit do práce a Tomáš tak od velmi útlého věku navštěvoval jesle. Veškerou péči o něj zajišťovala jeho prababička.

V lednu 1998 se paní M. seznámila se svým současným manželem, panem L., a po třech měsících začali žít ve společné domácnosti. Po narození společného potomka, dcery, uzavřeli manželství.

Tomáš zpočátku měl kontakt se svým biologickým otcem, tudíž rozlišoval tátu P. a tátu L. Zájem o Tomáše však ze strany biologického otce postupně upadal a po nějaké době si na něj Tomáš již ani nevzpomněl.

První rok docházky do mateřské školy provázely jisté problémy. Ty matka Tomáše hodnotí slovy: „*Pomočoval se a pokakával. Akorát naschvály. Nic víc.*”.

V první třídě základní školy nezaznamenala matka ani její manžel (dále jen rodiče) ze strany školy žádné závažnější stížnosti na Tomášovo chování. Třídní učitel zastával názor vyřídit si s dětmi vše ihned na místě, namísto typického psaní poznámek.

Se změnou třídní učitelky přišly první problémy a stížnosti na Tomášovo chování. Poznámka v notýsku („...*nesnese se s dětmi...*”) přivedla rodiče do školy, kde se dozvěděli bližší podrobnosti. Tomáš byl označen za zlobivé dítě, které kope dětem do tašek, spolužákům hází svačiny do koše a vyrušuje při vyučování. Doma rodiče dle svých slov vše řešili domluvou.

Problémy však rodiče zaznamenali i v jiné oblasti. Tomáš začal krást v obchodech, většinou sladkostí. Ze strany odborníků se jim dostalo rady, aby dítě nijak neomezovali a sladkosti mu dávali sami. Rodiče argumentovali tím, že Tomáš vše sní, poté ho bolí břicho a nechce jíst ani normální jídlo.

Druhou třídu nastoupil Tomáš na jiné základní škole. Rodina se přestěhovala na vesnici a problémy se začaly stupňovat. Pokračovaly krádeže sladkostí a přidaly se krádeže ovoce ze stromů sousedů a svačín spolužáků. Rodiče jeho chování nerozuměli a značně zmatený byl i sám Tomáš: „*Nevím, proč to dělám, prostě si nemůžu pomoci*”.

Domluvy jako výchovný prostředek zjevně selhaly a rodiče se proto uchýlili k fyzickým trestům, kdy Tomáš za své chování dostával nasekáno rukou na „zadek“. Sliboval, že už to nikdy neudělá.

21. 10. 2002 iniciovala třídní učitelka Tomáše psychologické vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Důvodem byly opakující se krádeže svačín a podezření z nadměrného a neadekvátního trestání, neboť Tomáš měl po těle viditelné modřiny.

Zda se výchova Tomáše do této doby vymykala běžně přijímané normě či nikoliv, lze jen polemizovat. Zcela s jistotou však lze říct, že jediným výchovným prostředkem nadále nebylo pouhé domlouvání či plácnutí rukou přes „zadek“.

Následovalo psychologické vyšetření a celá situace nabrala velice rychlý spád. Domovní prohlídka, trestní oznámení, zbavení rodičů rodičovské zodpovědnosti a umístění Tomáše do ústavní výchovy. Na povrch začaly vyplouvat další skutečnosti a názory rodičů, které na jejich jednání měly jistě nemalý vliv.

Do pedagogicko-psychologické poradny se Tomáš dostavil v doprovodu svých rodičů a své mladší sestry. Rodiče přiznali problémy s krádežemi sladkostí, a to nejen v obchodech, ale nyní i doma. Žádají radu, co mají dělat. Přes všechna výchovná opatření, kdy běžné tresty nestačí, se jim nedaří krádeže omezit. Dle slov rodičů byl Tomáš vždy výchovně těžko zvládnutelný.

Z řeči Tomáše je však zřejmé, že výchovné metody přesahovaly jakoukoli normu a byly dovedeny do absurdit. Psycholožka se dovídá, že je na noc přivazován k posteli, aby nemohl krást jídlo. Odvázaný je až ráno před odchodem do školy. V noci mu v pohybu brání pouta. Nucení na močení nebo pocit hladu musí vydržet. Během dne, kdy matka odpočívá, klečí po tmě v uzavřené koupelně. Je bitý řemenem a věšený za ruce. Doma si nemůže vzít nic k jídlu podle chuti, o vše musí hezky poprosit. Hrát si může, jen když je hodný (nekrade).

Psycholožka není na pochybách, že před ní sedí chlapec, který má všechny projevy fyzicky i psychicky týraného dítěte. Ve své zprávě píše: „...*Bledý, bez úsměvu, ustrašený, odevzdaný, nejistý a bez emocí líčí svá provinění. Krádeže přiznává, neví ale, co by s tím měl dělat. Je mu líto, že krade, ale nemůže si pomoci. Trápí ho, že nemůže přestat. Jeho největším přáním je, aby nekradl. Odevzdaně přijímá roli zloděje, špatného člověka, který trápí rodiče. Při trestech spolupracuje, ví, že si je zaslouží. Je s nimi srozuměn, připadají mu spravedlivé. Pokud ho matka zapomene na noc připoutat, sám jí to připomene. Chování rodičů bere jako normu, nebouří se, nerevoltuje...*“.

Citovým vztahem jak samotné matky, tak ani ostatních členů rodiny si Tomáš není jistý. „*Mě nemá nikdo rád.*“, říká a dodává, že ani on sám nikoho nemiluje. Rozumí si jen s matkou, i když nezná hru s ní, dovádění ani láskyplný fyzický kontakt.

To následně ani matka nepopírá, kdy bez jakýchkoliv pozitivních emocí prostě oznamuje, že to neumí.

Se stupňujícím se trestáním má Tomáš k matce spíše ambivalentní vztah a sám si zřejmě není jistý tím, co by měl cítit: „*Moc jí už nevěřím. Když mě bijou, tak ji nemám rád. To je správně, ne?*”.

Nevlastní otec byl dle svých slov v dětství nadměrně fyzicky bitý, což dokládají i jeho slova: „*Z modřin jsem nevyšel.*”.

Již v tomto okamžiku je zřejmé, že situace bude daleko komplikovanější, než jak ji vidí rodiče. Těm připadá vše v naprostém pořádku, chtějí jen „recept”, jak krádežím zamezit, a jakékoli podezření psychologů z fyzického a psychického týrání rezolutně odmítají.

Vzhledem k tomu, že byla matka Tomáše v devátém měsíci těhotenství a očekávala narození svého třetího potomka, nechtěla psychologka řešit celou situaci tím nejkrajnějším prostředkem. Poskytla rodičům radu, co je nutné ve výchově Tomáše změnit, aby nebylo podáno trestní oznámení kvůli týrání. Její rady se týkaly jak činností, kterých se musí rodiče zdržet (nepoutat Tomáše k posteli, nevěznit ho v koupelně, nebít ho), tak i činností, o které se mají naopak pokusit (společné činnosti, hry, laskavý fyzický kontakt, čtení před spaním, ukládání do postele, nabízení sladkostí a běžných potravin bez omezení a prošení).

Psycholožka podala zprávu jen na OSPOD, kde však bylo shledáno naprosto nezbytným oznámit celou věc policii.

24. 10. následovalo předvolání rodičů na policii k podání vysvětlení. Nevlastní otec Tomáše přiznal, že přivazovat Tomáše na noc k posteli byl jeho nápad. Krádeže se stupňovaly, Tomáš i lhal a s manželkou nevěděli, co s tím dělat. Vše začalo 10. 10. 2002. Odmítl fyzické trestání, na druhou stranu přiznal, že k trestání používal pásek od kalhot. Nepopřel ani zavírání Tomáše do koupelny či domácí vězení jako další užívané tresty.

Ještě téhož dne bylo vydáno usnesení o vydání předběžného opatření, kterým byl Tomáš předán do péče dětského diagnostického ústavu s odůvodněním, že „*...jeho příznivý vývoj je vážně ohrožen. Matka o syna pečuje, ale používá k jeho výchově neadekvátní tresty. Taková výchova vážně narušuje zdravý psychický a fyzický vývoj nezletilého. Existuje zde naléhavá potřeba, aby byl odejmut z dosavadního výchovného prostředí a péče o něj byla zajištěna okamžitě.*”.

Matka nerozuměla tomu, kam až celá situace zašla, ani nesouhlasila s ústavní výchovou. Byla překvapena zásahem policie i domovní prohlídkou a syna obvinila ze lži.

Zpráva dětského diagnostického ústavu ze dne 2. 12. 2002 dokumentuje pocity Tomáše i jeho chování. Rozhovor o rodině je pro něj velmi zátěžový. Zátěž se navenek manifestuje zvýšeným neklidem, odbíháním od tématu. Pociťuje stesk po rodině, má silnou citovou vazbu k sestře a odejmutím z rodiny se cítí potrestaný.

Nevlastní otec na Tomášovy vstřícné projevy reaguje chladně, odmítavě a zdůrazňuje negativní projevy v jeho chování. Oba rodiče vidí vinu jen na straně Tomáše a obviňují též odborníky, kteří jim s výchovou nedokázali účinně poradit.

Obtížně zvládá zátěžové situace, je vyděšený a někdy se uzavírá do sebe. Není agresivní, nicméně brání se urážkami a vulgarismy. Má nevyrovnané sebevědomí a ve vypjatých situacích působí vystrašeně. Kritické hodnocení přijímá zcela bez odporu, neboť je na negativní hodnocení zvyklý. Za projevený zájem a pomoc dospělého je však velice vděčný.

5. 12. 2002 byl Tomáš přemístěn do dětského domova se školou. Zpráva, kterou si OSPOD vyžádal, v podstatě potvrzovala zprávu předešlou. Návštěvy rodičů probíhají v minimálně měsíčních intervalech, přístup matky k dítěti je velice chladný a jeví se jen jako povinnostní.

4. 3. 2003 se konal soud prvního stupně, kde vypovídali jak oba rodiče, tak i další svědci. Matka připustila, že byl jednou Tomáš zbit řemenem: „*Dostal nařezáno jak ode mě, tak od manžela, protože jak jsme to řešili oba, dostal nařezáno od obou... Za krádeže a lhaní dostával nařezáno rukou na zadek. Brečel přitom, protože mu to bylo líto. Sliboval, že už to neudělá. Ale tak brečel vždy, když něco udělal, i když nebyl trestán. Vždy mu to bylo líto.*”. Zásadně však popřela zavírání do koupelny, uvazování k posteli či věšení za ruce. Vyjádřila se i k podávání sladkostí: „*Protože jsem sama byla vychovávána tak, že sladkosti jsou pouze formou odměny, i já jsem uplatňovala ve své výchově, že si děti musí o sladkosti říct, ne si sladkosti brát sami bez mého vědomí.*”.

Chlapce obvinila ze lži a snažila se jeho motiv vysvětlit: „*Nejspíše bylo důvodem moje těhotenství a to, že se cítil odsunutý... Je pravdou, že i já jsem byla vychovávána tak, že si se mnou nikdo příliš nehrál. Vychovávala mě babička, protože maminka hodně pracovala a babička kolem toho měla dost starostí... Připouštím, že po narození dcery mohl být Tomáš zasunut do pozadí. Předtím jsem mu lásku projevovala tak, že jsem se s ním pomazlila nebo mu přečetla pohádku. Ale pak jsem taky svoji lásku věnovala dceři...*”. Nevlastní otec k tomu dodal: „*Ani já jsem nebyl vychováván tak, že bych si mohl vzít něco bez dovození*”. Z trestů

připustil pohlavek, domácí vězení a zákaz sladkého. Shodně s manželkou popřel přivazování, zavírání do koupelny i věšení za ruce. Je si vědom rozdílného přístupu ke svému nevlastnímu synovi a vlastní dceři, avšak to dle jeho slov není způsobeno tím, že by byl Tomáš nevlastní syn. Uvedl: „Rozdíl ve vztahu k Tomášovi a k dceři spatřuji v tom, že ona je holka a on kluk. Myslím to tak, že k Tomášovi přistupuji chlapsky. Po pravdě řečeno s Tomášem blízký fyzický kontakt spíše nepraktikuji. U dcery praktikuji blízké fyzické kontakty jako pohladit, dát pusu. Myslím. Že u Tomáše byly výjimečné situace, kdy ho bylo za co pochválit...”. Ve své výpovědi vzpomněl i na vlastní dětství: „Byl jsem zlobivé dítě a rodiče používali výchovné metody jako například facku a zákazy. Dá se říct, že to uplatňuji také. Osobně si myslím, že jsem dostával zaslouženě a že to bylo přiměřené. Moji rodiče používali adekvátní výchovné metody v dané situaci”.

Odlišný přístup rodičů k Tomášovi a dceři potvrdila i psychologka: „Celkové prostředí v rodině je citově chladnější ve vztahu k Tomášovi, ve srovnání s dcerou. Pro krádeže je Tomáš odmítaný, méně je mu projevována láska, komunikace s ním v rodině je malá, citově chladná...”.

Vzhledem k tomu, že již Tomáš navštěvoval základní školu, bylo nutné v případě vyslechnout i další osoby, se kterými přicházel do kontaktu.

Spolužák k celé situaci uvedl: „Ve škole říkal, že ho doma máma bičuje, když přijde pozdě, nebo cokoliv provede... Na plavání jsem ho viděl v plavkách. Měl modřiny a šlinci po zádech. Ptali jsme se ho, co se stalo. Řekl, že ho máma doma bije, bičuje... Jednou plavání vynechal. Říkal, že byl s mámou pryč. Nevěřil jsem mu. Měl nové krvavé šlinci na levé ruce nad zápěstím. Nezdálo se mi to a chtěl jsem slyšet pravdu. Chvilu zapíral, ale potom řekl, že ho máma zbila... Co se týče svačín... řekl, že mu je rodiče nedávají. Že nedostává nic najíst. Jako jeho kamarád jsem se s ním dělil... Nechodil špinavý. Oblečení měl ale staré a roztrhané. Někdy mu musela být zima...”.

Ze znaleckého posudku kromě popisu jednotlivých fyzických zranění vyplynulo následující: „Při výchově byly užívány kromě fyzických trestů i jiné, značně nestandardní metody. Například zavírání do neosvětlené koupelny, poutání dítěte na noc k posteli, obviňování dítěte, které si vzalo jídlo, když mělo hlad, z lednice rodičů, že krade. Toto jednání bylo daleko závažnější než aktuálně zdokumentované úrazové změny na těle chlapce. Tyto postupy rodičů spolu s fyzickým trestáním mohly velmi negativně ovlivnit především duševní stav a vývoj dítěte...”.

U Tomáše byly zjištěny tendence chránit rodinu a spíše bagatelizovat trestní jednání matky a přijímat jej jako zasloužený trest.

23. 6. 2003 byl na základě zhodnocení všech důkazů vynesena odsuzující rozsudek a matka Tomáše i jeho nevlastní otec byli shledáni vinnými ze spáchání trestného činu týrání svěřené osoby a odsouzeni k trestu odnětí svobody v délce 15 měsíců s podmíněným odkladem jeho výkonu na zkušební dobu 2 let. Manželé se na místě odvolali. Jejich odvolání však bylo následně zamítnuto, rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti a vzhledem k vývoji celé situace byla doporučena náhradní rodinná péče.

Na možnost odchodu do nové rodiny byl Tomáš připravován a bylo zjišťováno i jeho stanovisko k této možnosti. To nebylo negativní, a proto se začala hledat vhodná náhradní rodina. Nejvhodnější se jevila ta, ve které by nebyly malé děti, neboť Tomáš vyhledává lásku a pozornost, kterou by tak měl jen pro sebe.

I přes značný časový odstup od celé události nedokázal Tomáš na svou rodinu zapomenout, což by značně ztěžovalo možnost adaptace na rodinu novou. Psychologické vyšetření ze dne 11. 11. 2004 ukázalo na touhu po obnovení kontaktu s rodiči a se sestrami. To i přesto, že rodiče Tomáše do této doby ani jednou nenavštívili. Důvodem je idealizace rodiče. Věřící tomu, že by ho již netrestali, pokud by byl hodný. Dle jeho slov jim i odpustil, oni jemu také. Psycholog uvádí: *„Citově je vyhladovělý, strádá, má pocit vyvržení, nespravedlivého trestu. Trauma z vynětí rodiny stále trvá. Lítost a smutek se aktualizuje vždy, když na rodinu vzpomene. Lze předpokládat, že by byl schopen navázat citové vztahy s náhradními rodiči či pěstouny, pokud by jejich zájem byl opravdový a trval potřebně dlouhou dobu.“*

Byla vytipována pěstounská rodina, která by byla schopná péči o Tomáše zajistit a poskytnout mu potřebnou péči. Pěstouni byli vedeni snahou o nápravu Tomášových zažitých traumatizujících skutečností z jeho vlastní rodiny. Byli si vědomi možných rizik a neúspěchů při výchově a připraveni je překonávat. K vzájemnému poznání strávil Tomáš v pěstounské rodině dva prosincové víkendy. Z nich byl velice nadšený a začal doufat, že by mohl v této rodině žít trvale. Vyjadřoval obdiv k oběma pěstounům a radost z návštěvy.

Na rozpacích však byla pěstounka. Počátkem ledna se spojila s pracovnící OSPOD a svěřila se s problémy, které obě Tomášovy návštěvy provázely. Velice lhal a stále přetrvává jeho silná vazba s původní rodinou. Je toho názoru, že vzhledem k věku Tomáše je na jeho zásadnější ovlivnění pozdě a vyjadřuje obavy, zda by péči o něj byla schopná zvládnout.

Aby se mohli rozhodnout, zda Tomáše do pěstounské péče přijmou, či nikoliv, proběhla další tři víkendová setkání od ledna do března 2005. Tomáš začal k pěstounům rozvíjet citové vazby a bylo zde riziko pozdějšího zklamání, pokud by se vztah nepodařilo udržet a pěstounská péče nebyla nakonec realizována. Jakkoli bylo nezbytné vše zodpovědně zvážit, nebyl zde prostor pro dlouhé rozhodování.

Jelikož pochybnosti pěstounky přetrvávaly, od pěstounské péče bylo upuštěno a v květnu roku 2005 byl Tomáš uvolněn pro další rodinnou péči jinými žadateli.

Z rozhovoru s Tomášem byla patrná jeho skleslost a smutek z nerealizovaného vztahu s pěstouny. Prohlásil, že už do žádné jiné rodiny nechce. Říká, že nechce být „pokusným králíkem“.

22. 9. 2005 byl Tomáš převezen do jiného dětského domova, kde má možnost žít v malém kolektivu jako v rodině. I nadále byl pravidelně navštěvován pracovníci OSPOD a ještě v počátcích roku 2007 u něj byl patrný strach ze tmy a uzavřeného prostoru. V evidenci žadatelů o náhradní rodinnou péči se nenalezla vhodná pěstounská rodina, která by byla schopná naplnit jeho potřeby. Od možnosti Tomášova umístění u dalších pěstounů bylo zcela upuštěno již kvůli samotnému vyjádření chlapce, že je v dětském domově spokojený a o další rodinu nemá zájem. Ani psychiatricka nedoporučila vystavovat chlapce zvýšené zátěži, kterou navazování kontaktů s potenciální rodinou přináší. Za důležité bylo shledáno ponechat jej ve stabilním prostředí dětského domova. Tomášův nezájem o novou rodinu přetrvával i v létě roku 2009.

Vzhledem k ukončení povinné školní docházky byl postaven před rozhodnutí výběru další školy. Absolvoval kurzy tance a společenského chování a v roce 2010 byl přijat na odborné učiliště, obor kuchař – číšník.

Na podzim roku 2011 se svěřil pracovníci OSPOD, že by se rád setkal se svými sestrami. Projevil též zájem o setkání s matkou, což mu však nebylo doporučeno, s ohledem na možné zklamání z jejího odmítnutí.

Matka Tomáše i jeho nevlastní otec odmítli poskytnout jakékoli fotografie Tomášových sester a umožnit jejich setkání s ním. Pracovnice OSPOD zdůraznila, že podle zákona o sociálně-právní ochrany dětí, zákona o rodině i Úmluvy o právech dítěte má Tomáš právo znát svou rodinu a povinností sociálního odboru je toto právo respektovat.

Poslední záznam návštěvy pracovníce OSPOD u Tomáše je datován k 5. 12. 2012. Po celou dobu návštěvy byl chlapec podrážděný, nešťastný a bezradný. Bylo zřejmé, že se obává

dne, kdy bude muset opustit dětský domov. „*Na osmnácté narozeniny se moc netěším, protože to bude všechno jiné. Budu už vlastně zodpovědný sám za sebe. Mám strach, abych to všechno zvládl...*”.

5.2 Rozbor příběhu

Detailně rozebrat Tomášův příběh a vyvodit z něj definitivní závěry a soudy není na tomto místě možné. Z výše zmíněných důvodů nejsou informace k celému případu kompletní, navíc jsou jen zprostředkované a jakýkoliv hlubší rozbor by proto mohl být zavádějící, zkreslený a neodpovídající realitě.

V zájmu zachování objektivity proto využiji následující řádky jen k vyzdvihnutí těch faktů, které v příběhu zcela jistě svou roli sehrály a které jsou v teoretické části mé práce označeny jako možné rizikové faktory CAN, důsledky takového jednání a problémy tento jev doprovázející. V závěru této kapitoly vyjadřuji i svůj názor a upozorňuji na problematiku opatření, která byla na legislativní úrovni přijata s cílem minimalizovat počty dětí v ústavních zařízeních.

Co se týče rizikových faktorů, vidím jich v tomto případě hned několik, a to jak na straně samotného dítěte, tak jeho rodičů.

Matka byla od svých třinácti let vychovávána babičkou, rodiče jí zemřeli a při výchově uplatňovali takové metody, které poté sama v dospělosti užívala při výchově vlastního syna. Manželství, které uzavřela, nebylo idylické. Příčiny lze spatřovat jak v trestné činnosti manžela, tak i jeho závislosti na hracích automatech. Finanční a osobní problémy z toho vyplývající vyvrcholily odchodem Tomášova otce od rodiny. Matka zůstala na jeho výchovu sama a nepříznivá finanční situace ji donutila najít si zaměstnání. Tomáš tak trávil většinu dne v jeslích a péči o něj zajišťovala převážně jeho prababička.

V novém manželství, které později uzavřela, se narodilo další dítě. Nevlastní otec Tomáše uplatňoval vůči němu zcela jiný přístup než ke své vlastní dceři. Důvod biologických vazeb odmítal, i když byl v tomto případě velice pravděpodobný. Podobně jako Tomášova matka, i on byl ze své rodiny vybaven výchovnými metodami, které vůči svému nevlastnímu synovi uplatňoval. Navíc byl v dětství nadměrně fyzicky trestaný, což značně zvyšuje riziko podobného chování v dospělosti vůči svým vlastním dětem.

Tomáš byl obtížně zvládnutelné dítě. Fyzické tresty dle slov rodičů začaly tehdy, když se problémy s ním stupňovaly. Lze konstatovat, že se k nim rodiče uchýlili v důsledku výchovné beznaděje, kdy si s Tomášovým chováním nedovedli poradit jiným způsobem.

Tomášův příběh dále ilustruje negativní důsledky toho, není-li řešena prvotní příčina problémového chování, ale jen jeho projevy. Samotné tresty zpravidla nic neřeší, problémové chování graduje a spolu s ním i četnost a intenzita trestů. Rodiče se dostávají do bludného kruhu, kdy nevhodné chování dítěte, které mnohdy sami zapříčiňují svým trestáním a nevhodným přístupem, opět trestají.

Ke krádežím jídla se Tomáš mohl uchýlit z důvodu hladu, kdy mu rodiče neposkytovali dostatečné množství potravy. Mohly být ale i projevem obranného mechanismu (substituce) v případě citové deprivace, který se může projevovat hromaděním věcí či zaměřením se na jídlo a přejídáním.

Výchova Tomáše byla nejednotná a ten tak byl trestán jak matkou, tak následně i nevlastním otcem. Neustále mu byly připomínány jeho poklesky a v důsledku ustavičného negativního hodnocení jeho osoby přijal roli špatného dítěte.

Byl nejen fyzicky a psychicky týrán, ale i zanedbáván. Znalec se ve svém posudku zmiňuje o tom, že právě psychické týrání bylo pro Tomáše horší než rány, které mu na těle v důsledku neadekvátního zacházení ze strany rodičů vznikly.

Rodiče své výchovné postupy jako nevhodné v žádném případě neshledávali, považovali je za normální a nařčení z tělesného týrání rezolutně odmítali. Argumentovali zkušenostmi z dětství i obtížnou výchovou Tomáše.

Z postoje a přání Tomáše jsou zřejmé obranné mechanismy, které mu na jednu stranu „pomáhaly přežít“, na druhou stranu značně ztížily možnost pomoci. Jeho představa o rodičích byla značně zidealizovaná. Nedokázal je zavrhnout a myslel si, že ho mají rádi. Sebe samého devalvoval, vnímal se jako špatné dítě a snažil se racionalizovat chování svých rodičů. Byl přesvědčen, že je trestaný, protože je špatný. Trest proto vnímal jako spravedlivý, po „zásluze“ uložený. Sám si o něj dokonce říkal.

Je-li dítě odejmuto z rodiny, vnímá v takovém případě pomoc spíše jako těžké příkoří. Rodiče má rádo a stýská se mu nejen po nich, ale i po případných sourozencích. I se značným časovým odstupem může projevovat silnou touhu po návratu domu a adaptace na nové rodinné prostředí, např. v pěstounské rodině, je potom velice obtížná. To dokládá i tento případ. Situace je o to horší, pokud je dítě připravováno na odchod k pěstounské rodině, který se následně nerealizuje. Prožitá zrada a zklamání může zapříčinit rezignaci dítěte a absolutní ztrátu zájmu o jakýkoli bližší vztah.

V žádném případě nezastávám názor, že fakt, že je matka těhotná, je důvodem k neoznámení týrání dítěte orgánům činným v trestním řízení. V konkrétním případě považuji pouhé rady psycholožky za naprosto nedostačující a nic neřešící. Nemají-li rodiče např. k dítěti dostatečně vytvořené citové pouto, byla bych k pozitivním účinkům rady typu „pokusit se o laskavý fyzický kontakt“ velice skeptická. I laikovi musí být jasné, že podobné rady, absentuje-li snaha o odstranění prvotních příčin neadekvátního zacházení s dítětem, nic nevyřeší. Ze zkušeností je navíc patrné, že situace má tendenci ve většině případů gradovat a dítě tak je „odborníkem“ vystaveno možným fatálním následkům.

Tomášův případ též dokládá nezbytnost všímavosti okolí. Na problémy se často přijde až tehdy, kdy dítě začne chodit do mateřské školky či školy. Podnětem může být problémové chování dítěte či viditelné rány na jeho těle. Děti v dětském kolektivu jsou navíc velice všímavé a mají možnost srovnání. Vidí, že jejich kamarád nemá svačiny, že je špinavý, zapáchá či že je jeho oblečení potrhané.

Dítě je tak odkázáno na pomoc okolí - učitelů, svých kamarádů, jejich rodičů či sousedů. Přístup Tomášova prvního učitele nelze bez bližších informací oprávněně kritizovat. Projevovalo-li se Tomášovo týrání „jen“ problémovým chováním a učitel na jeho těle nezaznamenal známky tělesného násilí, jistě naplnil požadavek dnešních rodičů nepsat dětem poznámky a jejich nevhodné chování vyřešit okamžitě na půdě školy. V takovém případě by pravděpodobně nebylo možné jeho postupu nic vytknout. Je však nutné, aby byli učitelé seznamováni s možnými příčinami poruchového chování a aby se i oni snažili o jejich odhalení. Na druhou stranu si tato prevence vyžaduje vstřícný postoj ze strany rodičů a změnu jejich názoru, že do záležitostí rodiny škole nic není.

Velice kladně hodnotím zjišťování názoru Tomáše na jeho situaci a přání, která v této souvislosti vyslovil. Povinnost přihlížet k názoru a přání dítěte a zjišťovat jeho stanovisko v záležitostech, které se ho týkají, je sice zákonem stanovena²⁷⁸, nicméně mám dojem, že je v praxi stále do značné míry upozadována.

Do novely zákona o sociálně právní ochraně dětí²⁷⁹ se promítla snaha snížit počty dětí v ústavních zařízeních. Případ Tomáše je ale důkazem, že prostředí ústavního zařízení je pro dítě mnohdy lepší než rodinné prostředí, ať již biologické, tak pěstounské rodiny. Sám Tomáš do pěstounské rodiny později nechtěl a ani odborníci takový krok nedoporučovali. Rodinné

²⁷⁸ Srov. např. ustanovení § 31 odst. 3 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

²⁷⁹ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

prostředí není pro dítě a priori lepší variantou než ústavní zařízení a zákonodárci i další osoby, které mají tendenci se k těmto záležitostem „fundovaně“ vyjadřovat, by si to měli uvědomit.

V Tomášově případě jsem velice obdivovala přístup pěstounů, kteří zvážili tak zásadní krok přijmout ho do své rodiny a od pěstounské péče nakonec ustoupili. Byli si vědomi toho, že by nemuseli být schopni poskytnout mu to, co potřebuje, a zvládnout jeho výchovu. Jejich přístup neváhám označit za profesionální, vedený snahou poskytnout dítěti co nejlepší péči a motivovaný skutečným zájmem o dítě. Velice se obávám zavedené „profesionalizace“ pěstounské péče výše zmíněným zákonem²⁸⁰ a ptám se, zda by se podobným způsobem zachovali i ti pěstouni, kteří by byli motivováni finanční odměnou.

²⁸⁰ Srov. ustanovení § 47a - § 47n zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

6. Výskyt CAN ve Středočeském kraji

Praktická část má výzkumně badatelský charakter, jehož cílem je v první řadě informovat o četnosti výskytu CAN ve Středočeském kraji. Na úvod je poskytnuta charakteristika Středočeského kraje, následována zmapováním počtu případů CAN na tomto území v roce 2011. Získané údaje, vycházející z interních statistik krajského úřadu Středočeského kraje, jsou pro přehlednost rozpracovány do grafů, a to z několika pohledů na tuto problematiku:

- celkový počet týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí, jejich věk a pohlaví;
- forma CAN a jeho frekvence;
- dopad na dítě;
- oznamovatel a týrající, zneužívající a zanedbávající osoba;
- sociální prostředí dítěte;
- přijatá opatření.

Celkový počet týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí ve Středočeském kraji je porovnán s celorepublikovými údaji²⁸¹ z téhož roku, zpracovanými Ministerstvem práce a sociálních věcí. Pro zajímavost je uveden i graf, který informuje o nárůstu, či poklesu počtu sexuálně zneužívaných dětí v České republice v letech 1996-2011.

6.1 Charakteristika Středočeského kraje

Území České republiky je členěno na vyšší územně samosprávné celky, a to na hlavní město Praha a 13 krajů (Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Plzeňský, Středočeský, Královéhradecký, Jihočeský, kraj Vysočina, Pardubický, Jihomoravský, Olomoucký, Moravskoslezský a Zlínský). Následující mapa dokresluje toto členění.

²⁸¹ MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Statistiky* [online]. © 2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.

Mapa č.1 - Vyšší územně samosprávné celky v ČR

Zdroj: http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/statsp/statsp.asp

Středočeský kraj se sídlem v Praze je vymezen 26ti správními obvody obcí s rozšířenou působností, jak ukazuje mapa č. 2. Jeho rozloha činí 11 015 km², čímž se řadí mezi největší kraje České republiky. Ke konci roku 2010 žilo na jeho území bezmála 1 265 000 obyvatel.²⁸²

²⁸² ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Charakteristika kraje* [online]. © 2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/charakteristika_kraje.

Mapa č. 2 - Správní obvody obcí s rozšířenou působností ve Středočeském kraji

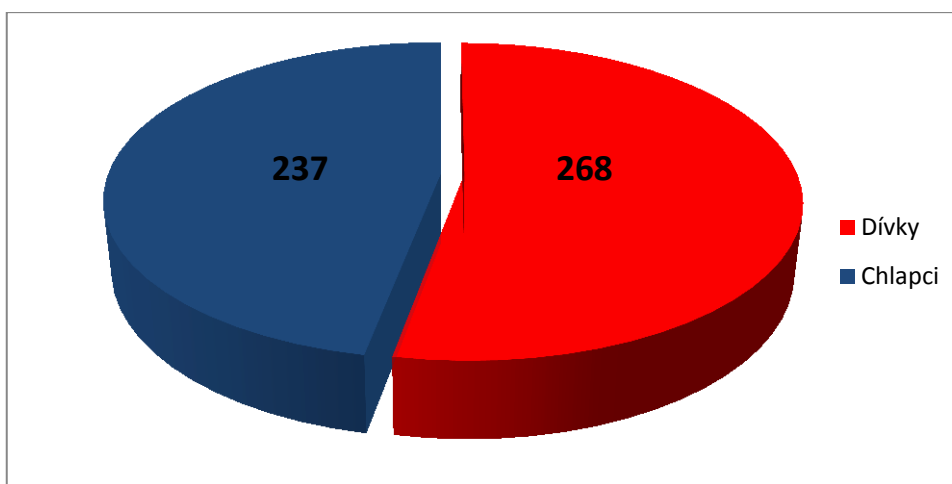
Zdroj: <http://www.kr-stredocesky.cz/portal/stredocesky-kraj/>

6.2 Získaná data a jejich rozbor

Jak bylo uvedeno v teoretické části, problematiku týrání, zneužívání a zanedbávání dětí lze charakterizovat z několika hledisek. Následující část práce má přiblížit ty nejdůležitější. Nejprve je však nutné seznámit se s celkovým počtem výskytu případů CAN ve Středočeském kraji, který budu následně rozebírat z různých pohledů. Dostupné statistiky se danou problematikou zabývají velmi podrobně. S ohledem na omezený prostor, který je možný této části práce věnovat, se zaměřuji jen na podstatné oblasti a ty údaje, které vykazují statisticky zajímavá zjištění.

V roce 2011 bylo ve Středočeském kraji postiženo týráním, zneužíváním či zanedbáváním celkem **505** dětí. To, v jaké míře jsou postiženi chlapci a dívky, záleží jak na jejich věku, tak na formě CAN. Následující graf však dokládá, že v celkovém součtu je rozdíl mezi dívkami a chlapci, jakožto oběťmi CAN, zanedbatelný.

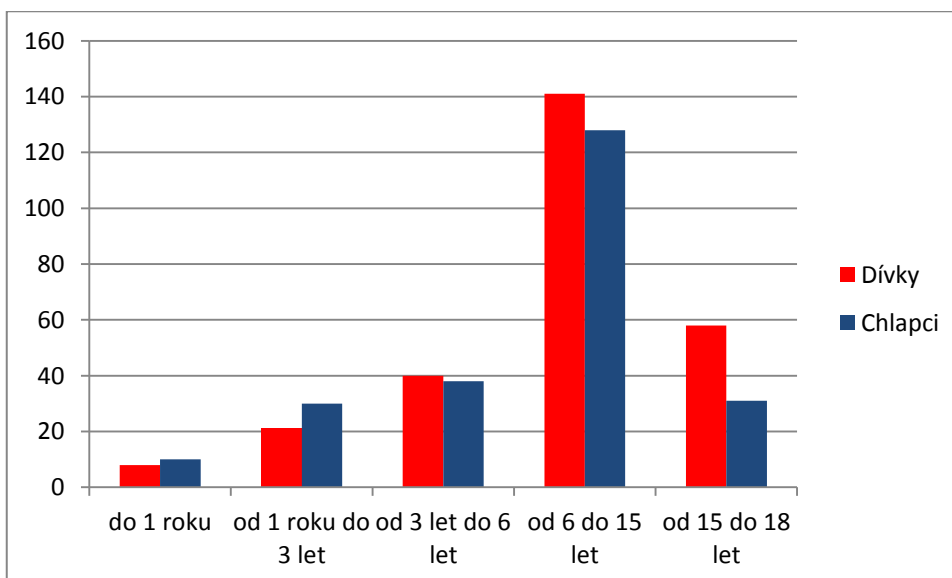
Graf č. 1 - Celkový počet chlapců a dívek jako obětí CAN

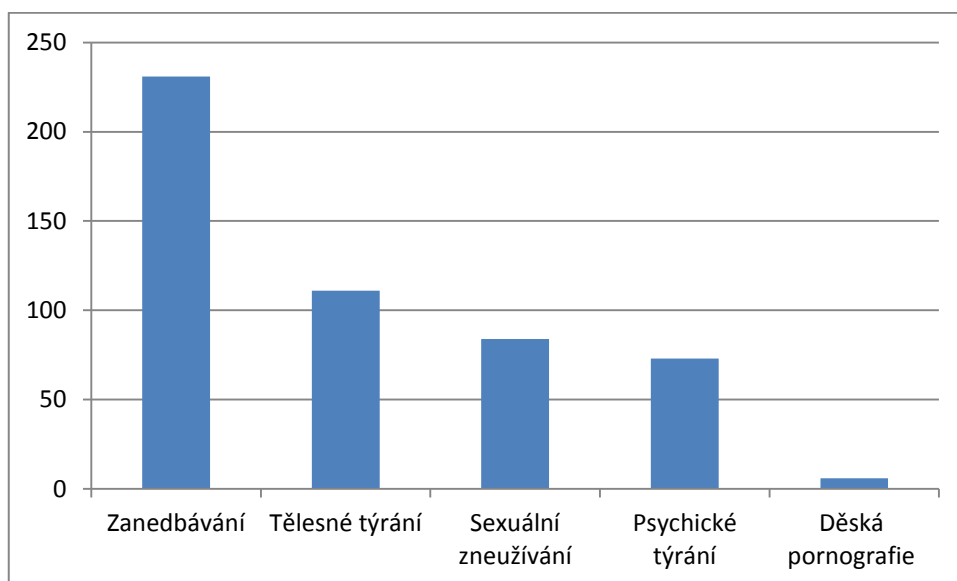
V případě dívek bylo v tomto roce zaznamenáno jen o 31 případů více, než tomu bylo v případě chlapců.

Bližší pohled na jednotlivé formy CAN a věk dětí však dokládá, že čísla u obou pohlaví již tak vyrovnaná nejsou. Markantní rozdíl je zřejmý v oblasti sexuálního zneužívání, a to ve věku dětí od 6 do 15 let. Tyto děti, jak dokládá graf č. 2, se také stávají oběťmi CAN nejčastěji.

Graf č. 2 - Počty případů CAN s ohledem na věk dítěte

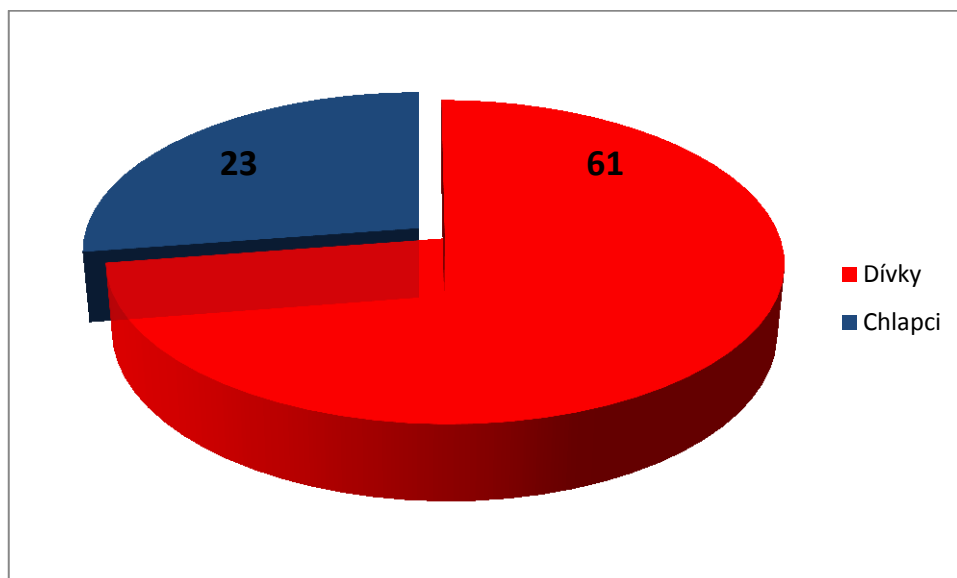

Graf č. 3 – Počty případů CAN dle jednotlivých forem

Graf č. 3 znázorňuje počty případů, připadající na jednotlivé formy CAN. Nejvíce případů bylo zaznamenáno v oblasti zanedbávání, nejméně v oblasti dětské pornografie, žádný v případě dětské prostituce. Druhou, nejčastěji se vyskytovanou formou CAN bylo tělesné týrání, následováno sexuálním zneužíváním. Dle statistických údajů nebyl zřejmý rozdíl mezi dívkami a chlapci, proto je graf zpracován pro obě pohlaví. Zajímavý je však rozdíl mezi pohlavími v oblasti sexuálního zneužívání, což je evidentní z grafu č. 4.

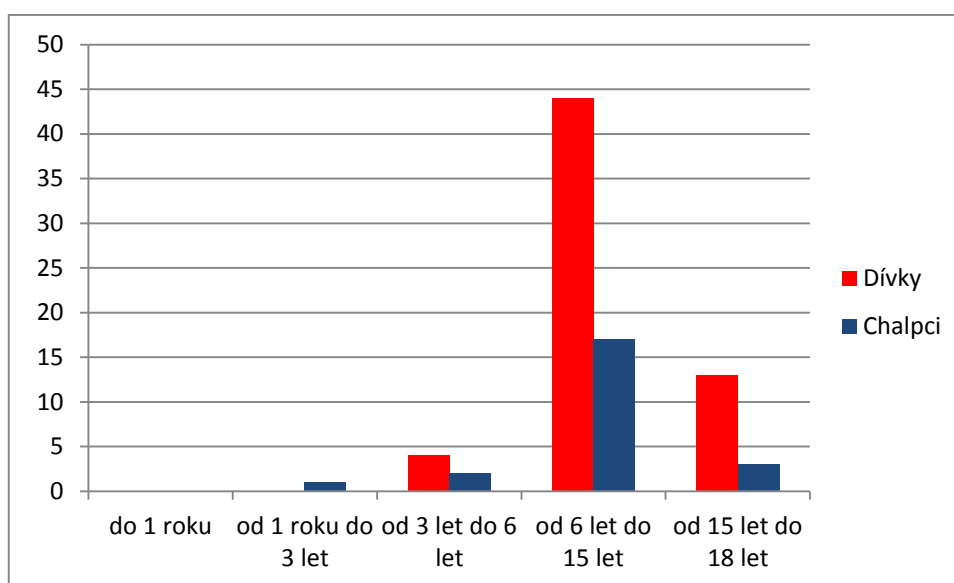
Graf č. 4 - Počet sexuálně zneužitých chlapců a dívek

Chlapci byli obětí sexuálního zneužívání celkem ve 23 případech, zatímco dívky až v 61 případech.

Významné rozdíly v této oblasti jsou zaznamenány též u jednotlivých věkových skupin. Zatímco do šesti let věku dětí bylo zaznamenáno jen 7 případů, po tomto roce věku dítěte vyšplhalo dané číslo až k 77 případům. Do 1 roku věku dítěte nebyl evidován žádný případ sexuálního zneužívání.

Graf č. 5 - Počet případů sexuálního zneužívání dětí s ohledem na jejich věk

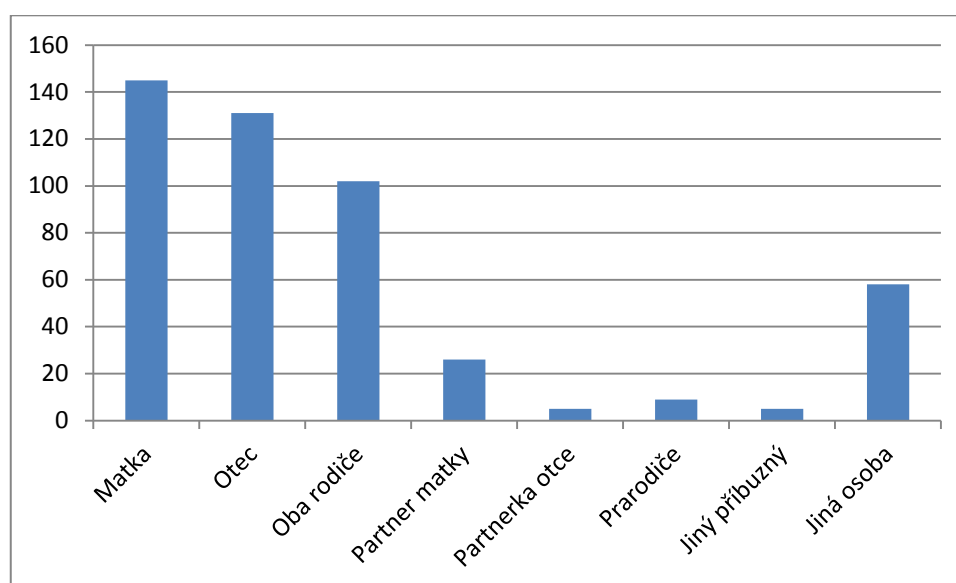
Je samozřejmé, že čím déle je dítě týráno, zneužíváno či zanedbáváno, tím jsou následky závažnější. Z toho důvodu mají i tyto údaje ve statistikách své místo. V 61 případech se nepodařilo zjistit, zda dítě bylo vystaveno nevhodnému zacházení jednorázově, či opakovaně. Ze zbylých případů není zaznamenán velký rozdíl. O to více alarmující však tento údaj je. 216 dětí bylo vystaveno CAN jednorázově, 228 dětí opakovaně.

Co se týče dopadu na dítě, ve 38 případech byla diagnostikována posttraumatická stresová porucha. 15 dětí muselo být hospitalizováno, jedna dívka následkům sexuálního zneužívání dokonce podlehla. Tělesné týrání si u jednoho chlapce vyžádalo tělesné poškození a 5 dívek v důsledku sexuálního zneužívání otěhotnělo. Statistický přehled poté shrnuje zbylé případy pod „jiné nepříznivé následky“, kterými trpí zbylých 133 dětí, a to nejčastěji z důvodu zanedbávání a fyzického týrání.

Přehled, kdo se v minulém roce dopustil týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, je shrnut v grafu č. 6. Varující je, že těmito osobami byly v drtivé většině rodiče dítěte, a to

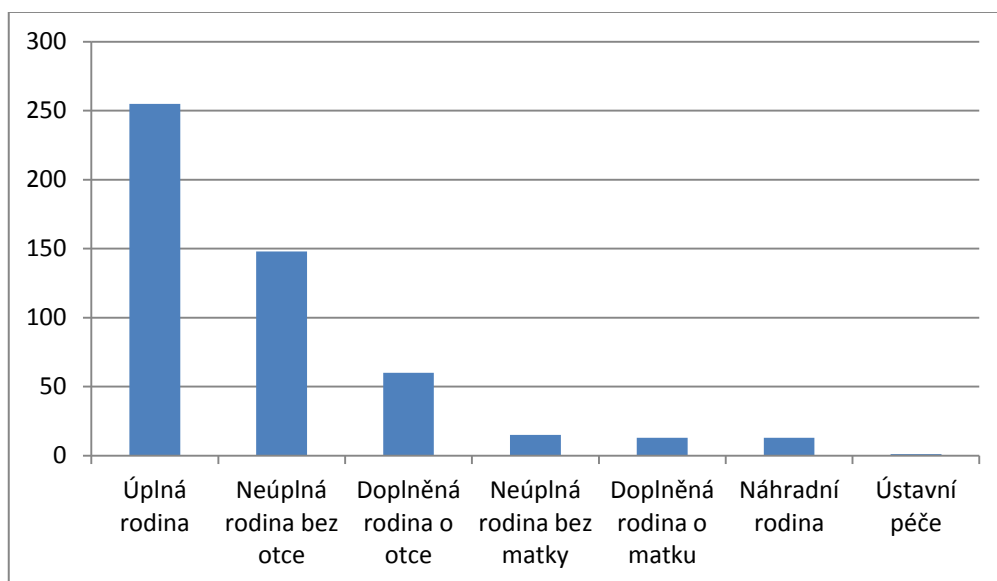
celkem ve 276 případech. Závažnější je však číslo 102, i když je nižší. V těchto případech totiž docházelo k nevhodnému jednání ze strany obou rodičů, tudíž lze předpokládat, že dítě bylo zcela odkázáno na pomoc přicházející od osob jiných, než jemu nejbližších. Psychického a fyzického týrání se nejčastěji dopouštěl vlastní otec dítěte (110 případů), zanedbávání naopak matka (106 případů). Intrafamiální sexuální zneužívání bylo oproti extrafamiálnímu zastoupeno v menší míře. Jednalo se o poměr 24:52 případů. Matka se takového jednání dopustila v jednom případě. Jednání v souvislosti s dětskou pornografií se ve všech případech dopustila osoba mimo rodinu dítěte.

Graf č. 6 - Týrající, zneužívající a zanedbávající osoby

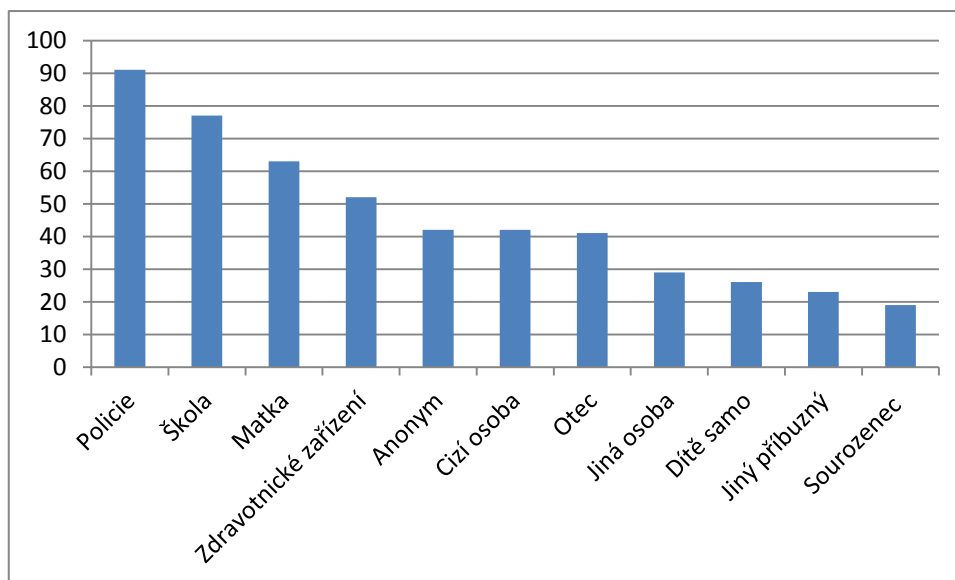
Děti pocházely ve většině případů z úplné rodiny, druhou nejpočetnější skupinou byla neúplná rodina bez otce, dále doplněná rodina o otce. Zarážející je, že ve 13 případech se staly děti oběťmi v náhradní rodině, která by jim měla zajistit bezpečné zázemí, když toho nebyla schopná rodina vlastní. Jeden případ se vyskytl v rámci ústavní péče.

Graf č. 7 - Sociální prostředí dítěte

Jak bylo ukázáno v grafu č. 6, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí se nejčastěji dopouští osoby z řad vlastní rodiny dítěte. Nebude tedy překvapením následující zjištění, vyplývající z grafu č. 8, že oznamovateli případů CAN jsou naopak jedinci/organizace stojící mimo rodinu dítěte.

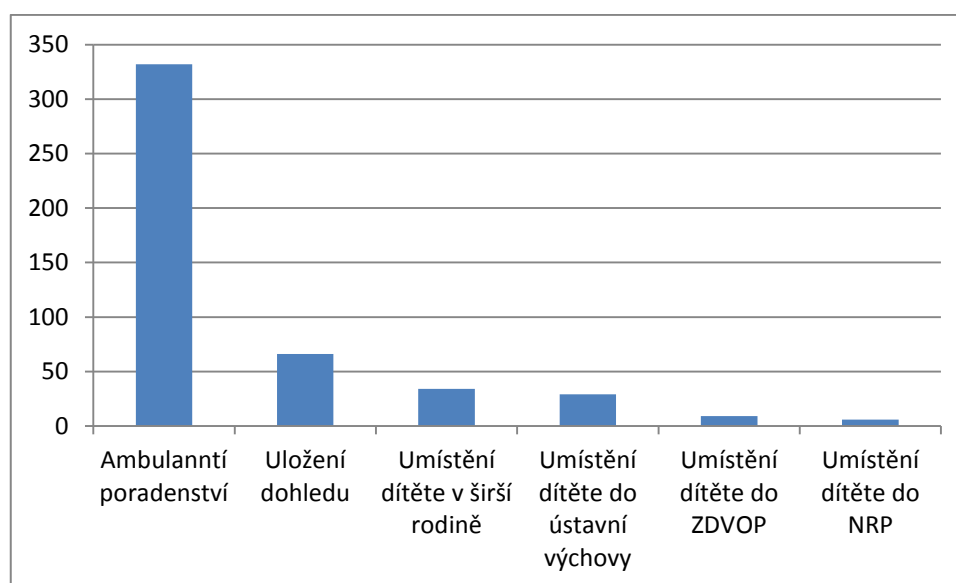
Graf č. 8 - Oznamovatelé případů CAN

Zajímavé je, že až 42 případů bylo ohlášeno anonymně. To koresponduje s faktem, že mnoho lidí váhá, než daný případ ohlásí, a když se k takovému kroku odhodlají, nechtějí být do případu vtaženi. Děti samy ohlásily sexuální zneužívání v osmi případech, týrání v šestnácti a zanedbávání ve dvou.

Zjištěné týrání, zneužívání či zanedbávání dětí nemohlo zůstat bez odezvy. Následovala opatření, jejichž přehled také statistiky poskytují.

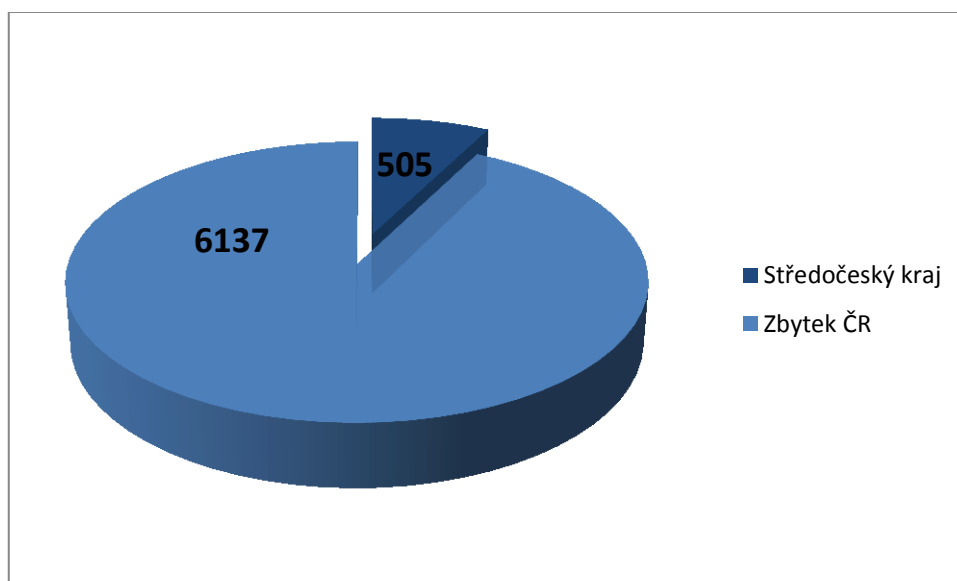
Graf č. 9 - Přijatá opatření

Je zřejmá snaha ponechat dítě ve vlastní rodině a učinit taková opatření, která by dalšímu nevhodnému zacházení s dítětem zabránila. Není-li to možné, hledají se cesty, jak dítě ponechat alespoň v širší rodině. Umístění dítěte do ústavní výchovy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) či náhradní rodinné péče (NRP) je krajním opatřením. Dle statistik však bylo dítě ponecháno ve vlastní rodině i v případě fyzického a psychického týrání i sexuálního zneužívání. Otázkou zůstává, do jaké míry jsou tyto snahy skutečně ku prospěchu dítěte.

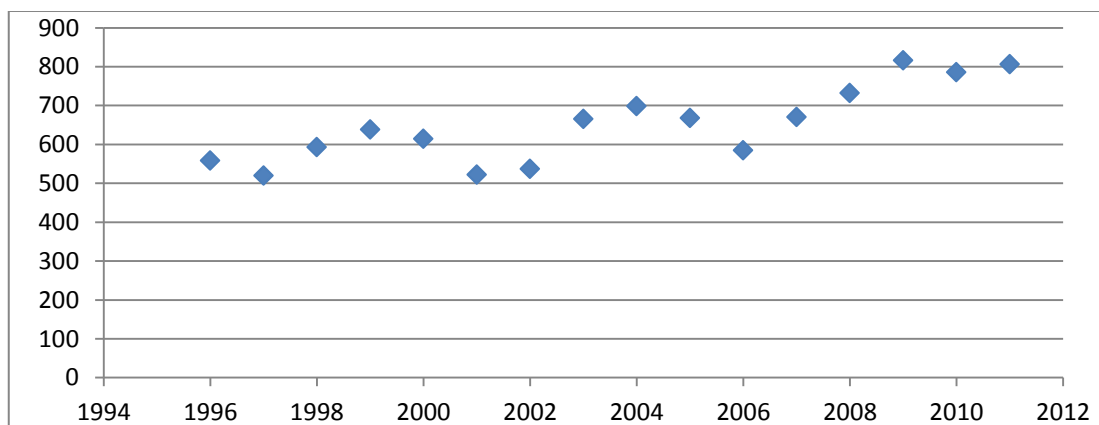
V posledních dvou grafech se podívám na podíl případů CAN ve Středočeském kraji v rámci celé České republiky a pro zajímavost i na celorepublikový vývoj sexuálního zneužívání dětí v letech 1996 - 2011. S ohledem na zaměření diplomové práce a samotný cíl praktické části se omezím jen na tuto oblast.

Graf č. 10 - Počet případů CAN ve Středočeském kraji v porovnání s celorepublikovými údaji

Za rok 2011 bylo zaznamenáno v České republice 6642 případů týrání, zneužívání či zanedbávání dětí. Z toho připadalo na Středočeský kraj již zmíněných 505 případů. 6137 případů se tak vyskytlo mimo Středočeský kraj.

Graf č. 11 – Počty případů sexuálního zneužívání dětí v ČR v letech 1996 - 2011

Z posledního přehledu výskytu sexuálního zneužívání dětí na území ČR v letech 1996-2011 nelze vyvodit jednoznačné závěry, zda je zřejmý pokles, či nárůst této problematiky. Obecně má sice graf stoupající tendenci, nicméně zjištěné případy pulzují a není tedy zřejmě ani možné předvídat budoucí vývoj. Všechny uvedené údaje, ať již celorepublikové, či pro Středočeský kraj, reflektují jen případy, o kterých se příslušné úřady dozvěděly a které byly následně řešeny.

Odhalování těchto případů závisí jednak na stupni jejich vyhledávání, a to odpovědnými orgány, tak i na postoji veřejnosti a jejich ochotě přispět k řešení celé situace. Současně je nutné si uvědomit, že takové případy jsou ohlašovány i samotnými dětmi. Z toho vyplývá, že ve zmíněných statistikách se odrazí nejen to, kolik plánovité pozornosti je v tom kterém roce té které trestné činnosti věnováno, ale i postoj široké veřejnosti a informovanost občanů včetně dětí.

Odborníci, ale i laická veřejnost by se tedy neměli nechat zaskočit například prudkým nárůstem počtu případů sexuálního zneužívání dětí, který je z grafu evidentní od roku 2006 do roku 2009. Takový nárůst totiž nemusí znamenat faktické zvýšení počtu sexuálně zneužívaných dětí. Ten může být ve skutečnosti dokonce i nižší, než tomu bylo v předešlých letech. Je totiž nutné mít na paměti latentní kriminalitu. Veškeré statistické údaje by proto měly být vyhodnocovány v širším kontextu. Lze se domnívat, že čím více se bude zvyšovat povědomí dětí o tom, na co mají dospělí vůči nim právo, a pokud se bude posilovat jejich důvěra v orgány státní správy a jiné organizace, bude počet případů v každoročních statistikách stoupat.

ZÁVĚR

Kruté, nelidské, bezcitné či naprosto zvrhlé jednání. Slova, která by případy týrání, zneužívání a zanedbávání dětí charakterizovala, se těžko hledají. Při čtení o takových případech leckoho zamrazí a málokdo je dočte do konce. Noviny odloží, televizní zprávy vypne. Dítě však takovou možnost úniku nemá. Pro mnoho z nich je dané jednání dennodenním scénářem, který pro ně ve většině případů píše jejich vlastní rodiče. Vysvobodit je ze spárů násilí tak často mohou jen lidé z jejich okolí. Ti však „volání“ dětí o pomoc v nemalém počtu případů přehlížejí, či zcela ignorují a vypluje-li celá záležitost na povrch, volají po exemplárním potrestání toho, kdo se tak krutého jednání vůči dítěti dopustil.

Ve své práci jsem se pokusila přesvědčit čtenáře o tom, že takový přístup CAN ze společnosti zcela jistě nevymytí. Zlo zlem nikdo nenapraví. Naopak je nezbytné porozumět celé problematice, prohloubit v lidech citlivost, laskavost a respekt.

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí totiž není problém právní, ale morální. Ani sebelépe propracované zákony, ani zloba či přísný trest nejsou cestou účinné prevence.

Obsahové cíle své práce jsem se snažila postupně naplňovat.

Upozornila jsem na to, že historie je zdrojem porozumění současným jevům a že i v případě týrání, zneužívání a zanedbávání dětí může nabídnout nové úhly pohledu na celou problematiku.

Jak vyplývá z dalších kapitol, týrání, zneužívání a zanedbávání dětí má mnoho tváří. Některé se skrývají za „obětavou“ a „laskavou“ péči rodičů a o to těžší jejich odhalení je. Drtivá většina případů se navíc odehrává za zavřenými dveřmi a proniknout do skutečné reality rodinného života druhých lidí je takřka nemožné. Častá manifestace poklidného soužití a harmonických rodinných vztahů navenek často ani nevzbudí podezření z nepřiměřeného zacházení s dítětem.

Projevy a důsledky CAN jsou navíc značně variabilní a individuálně podmíněné. Spíše než pomoci se dítě dočkává odmítavých reakcí, neboť jeho chování je často zcela nepřiměřené a pro okolí obtěžující. Negativní důsledky lze najít i v dospělém životě jedince, kdy samotná zkušenost s CAN může vyústit v sociálně patologické chování, nepřiměřené zacházení s vlastním dítětem, problémy v partnerském vztahu či obecně v participaci na společenském životě a v kontaktu s druhými lidmi.

Po přečtení této práce snad nikdo nebude pochybovat o tom, že domácí násilí mezi partnery má velice negativní dopad i na dítě. Často je ohroženo přímo ono samo, trpí, vidí-li trpět svého rodiče, a nemá nikoho, kdo by mu poskytl potřebnou ochranu. Týraný rodič není schopen pomoci sám sobě, natož svému dítěti.

Sexuální zneužití dítěte nestigmatizuje jen jeho pachatele, ale paradoxně i oběť - samotné dítě. Ve své práci jsem objasnila, jak závažné sexuální zneužití dítěte je, zejména jde-li o sexuální zneužívání intrafamiliární povahy. Nezneužívající rodič ne vždy stojí na straně dítěte a to svou výpověď proti pachateli nakonec zpravidla odvolá.

Ne každý pachatel sexuálně motivovaných trestných činů, jak si mnoho lidí myslí, je pedofil. Tento mýtus spolu s dalšími jsem se ve své práci pokusila vyvrátit.

S rozvojem společnosti, relativně otevřenými hranicemi, novými možnostmi, které lidem 21. století nabízí, ale i sociálně patologických jevů vzrůstá i počet zdrojů CAN. Rituální zneužívání a týrání dětí, sexuálně motivované organizované zneužívání, ilegální mezinárodní osvojení, dětská práce či prodej dětských orgánů. To je jen zlomek jevů, kterým dnešní společnost v souvislosti s CAN čelí. Do budoucna lze očekávat jejich rozšíření a bude záležet na lidech samotných, jak se k celé situaci postaví. Neboť jak jsem ve své práci zdůrazňovala, je to právě postoj široké veřejnosti, který je v prevenci tohoto jevu klíčový.

V oblasti prevence je důležitý dostatek informací o CAN a jejich kritické hodnocení. To je v dnešní době bohužel ztíženo značným vlivem médií, touhou po „senzaci“ a neuvěřitelných příbězích. Z televizních zpráv člověk nikdy nezíská objektivní informace odpovídající realitě. Představa, kterou si lidé na základě toho vytvoří, se těžko vyvrací.

Poslední kapitola teoretické části neměla za cíl nic jiného než poukázat na šíři celé problematiky CAN. Prenatální CAN, umělé přerušování těhotenství či odmítání lékařské péče pro dítě z náboženských důvodů. Každý by jistě našel další příklady, které by mohly být námětem do diskuse a v čem všem je možné CAN spatřovat.

Příběh Tomáše napsal sám život. Je důkazem toho, jak těžké pro dítě je, je-li týráno vlastním rodičem. Ilustruje, jakou roli mohou sehrát rizikové faktory, jak ne/účinné je pouhé řešení důsledků, nikoliv příčin problémového chování či jak nesmyslná mohou některá legislativní opatření, přijímaná k minimalizaci počtu dětí v ústavních zařízeních, být.

V roce 2011 bylo jen ve Středočeském kraji řešeno 505 případů týrání, zneužívání a zanedbávání dětí. Je ale pravděpodobné, že číslo je ve skutečnosti mnohem vyšší, než se

laická i odborná veřejnost domnívá. Mnoho případů zůstane neohlášených či neodhalených a do oficiálních statistik se tak nedostanou.

Nikdo si nevybírám, do jaké rodiny se narodím. Někdo za celý život nepozná, jaké to je mít domov. Nemá možnost nahlédnout do rodinného alba a připomenout si krásné chvíle, které se svou rodinou prožil. Každý ale může přispět k tomu, aby takových dětí bylo co nejméně.

Jednotlivci jsou ale na tak závažný společenský jev příliš slabí. Spojí-li však své síly s ostatními, věřím, že kladné výsledky na sebe nenechají dlouho čekat. Boj proti CAN vyžaduje vytrvalost, trpělivost a v mnohých případech i odvalu. Doufám, že vytrvalých, trpělivých a odvážných lidí bude ve společnosti přibývat a že si každý uvědomí, že jsou to především oni sami, kdo se musí změnit. Musí změnit především svůj postoj a chovat se takovým způsobem, který nebude k boji proti CAN kontraproduktivní.

Obsahové cíle své práce jsem zcela jistě naplnila. To, zda byl naplněn ten nejdůležitější cíl, přivést čtenáře k zamyšlení, musí již posoudit každý sám.

POUŽITÉ ZDROJE

Knižní díla

1. BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, 229 s. ISBN 978-808-6684-475
2. BRZEK, Antonín, Lenka Kubrichtová, editor. *Problematika dětské pornografie a její prevence na škole*. Praha: VÚP ve spolupráci s MŠMT, 2003
3. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 431 s. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-864-7386-4
4. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 150 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4722-078
5. DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1995, 245 s. ISBN 80-716-9192-5
6. ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 206 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0182-0
7. FALLER, Kathleen Coulborn. *Interviewing children about sexual abuse: controversies and best practice*. Oxford: Oxford University Press, 2007, xvii, 308 s. ISBN 978-0-19-531177-8
8. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4727-813
9. GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999, 594 s. ISBN 80-720-3124-4
10. KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997, 127 s. ISBN 80-717-8123-1
11. KOPŘIVA, Pavel. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2006, 286 s. ISBN 80-901-8737-4
12. KOVÁŘ, Petr. *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*. Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., [2] s. barev. obr. příl. ISBN 978-807-3451-615
13. LAMB, Michael E. et al. *Tell me what happened: structured investigative interviews of child victims and witnesses*. Chichester: Wiley, 2008, xi, 372 s. Wiley series in the psychology of crime, policing and law. ISBN 978-0-470-51866-3

14. LOWENSTEIN, L. *Parental alienation: how to understand and address parental alienation resulting from a crimonious divorce or separation*. Lyme Regis: Russell House, 2007, xxvii, 208 s. ISBN 19-055-4110-4
15. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD, 2008, 194 s. ISBN 978-80-7392-069-2
16. ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. Vyd. 3., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 1997, 450 s. ISBN 80-7169-512-2
17. SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, 155 s. ISBN 978-80-7368-474-7
18. TAYLOR, Maxwell a Ethel QUAYLE. *Child pornography: an Internet crime*. New York: Brunner-Routledge, 2003, xi, 236 s. ISBN 15-839-1244-4
19. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-7178-802-3
20. VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 82 s. ISBN 80-718-4479-9
21. WEISS, Petr. *Sexuální deviace: klasifikace, diagnostika, léčba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 351 s. ISBN 80-717-8634-9
22. WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 264 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0929-5

Elektronické zdroje

1. IDNES.CZ. *Do kalhotek mi nesahej* [online]. © 1999 - 2013 [citováno 2013-3-8]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/do-kalhotek-mi-nesahej-kampan-proti-zneuživani-pouci-dospeli-i-deti-1fh-/domaci.aspx?c=A111104_132358_domaci_hro
2. RADA EVROPY. *Tady se nedotýkej* [online]. © 2012 [citováno 2013-3-8]. Dostupné z: http://www.tadysenedotykej.org/default_cz.asp
3. INFORMAČNÍ A VZDĚLÁVACÍ PORTÁL ŠKOLSTVÍ ZLÍNSKÉHO KRAJE. *Aktivní tělesné týrání* [online]. © 2003 - 2013 [citováno 2013-2-15]. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/socialnepatologickejevyajejichprevence/tyranizneuzivaniazannedbavanidetiiodospelych/fyzicketyranizneuzivaniazannedbavani/13651.aspx>
4. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Statistiky* [online]. © 2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>
5. TRASOVNÍK. *Státní správa a samospráva České republiky* [online]. © 2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: http://www.trasovnik.cz/k_ainfcr/statssp/statssp.asp

6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Charakteristika kraje* [online]. © 2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: http://www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/charakteristika_kraje
7. STŘEDOČESKÝ KRAJ. *Mapka kraje* [online]. © 2008 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.kr-stredocesky.cz/portal/stredocesky-kraj/>
8. NOVINKY.CZ. *Školačka na jihu Moravy nedostala zapláceno za sex, tak si vymyslela znásilnění* [online]. © 2003-2013 [citováno 2013-3-4]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/249730-skolacka-na-jihu-moravy-nedostala-zaplaceno-za-sex-tak-si-vymyslela-znasilneni.html>

Právní předpisy

1. Úmluva o právech dítěte
2. Listina základních práv a svobod
3. Listina základních práv Evropské unie
4. Zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
10. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
11. Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, ve znění pozdějších předpisů
12. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
13. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
14. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

1. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 8. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1048/2008
2. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1558/2011
3. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 6 Tdo 452/2010
4. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1627/2010
5. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010
6. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 Tdo 340/2006
7. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 16. 11. 2011, sp. zn. 7 Tdo 1448/2011
8. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 10. 8. 2006, sp. zn. 7 Tdo 870/2006
9. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 2. 2012, sp. zn. 4 Tdo 170/2012
10. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 4. 2012, sp. zn. 7 Tdo 445/2012

11. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 11. 2012, sp. zn. 11 Tdo 802/2012
12. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 8. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1048/2008
13. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 2012, sp. zn. 4 Tdo 1272/2012
14. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 10. 2011, sp. zn. 3 Tdo 1251/2011
15. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 6 Tdo 730/2012
16. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1072/2012
17. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1001/2012
18. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1053/2011
19. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1001/2012
20. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 6 Tdo 730/2012
21. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010
22. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 1. 2012, sp. zn. 6 Tdo, 1341/2011
23. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 10. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1212/2012
24. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 1. 2012, sp. zn. 6 Tdo 1537/2011
25. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 6. 2010, sp. zn. 6 Tdo 666/2010
26. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 8 Tdo 506/2012
27. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 5. 2010, sp. zn. 6 Tdo 452/2010
28. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 7 Tdo 1068/2012
29. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 23. 3. 2011, sp. zn. 5To 63/2011
30. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004
31. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 28. 4. 2011, sp. zn. 6 Tdo 473/2011
32. Usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 8. 2012, sp. zn. II. ÚS 574/12

